

PEYGAMBER AŞKININ ZİRVESİ

MİFTÂHU'S-SA'ÂDE

(MUTLULUK ANAHTARI)

-MANZÛM KASİDE-İ BÛRDE ŞERHİ-

Şârih

Aksaraylı Seyyid Hasan Rızâyî

Hazırlayan

Muhammet H. Cankurt

PEYGAMBER AŞKININ ZİRVESİ

MİFTÂHU'S-SA'ÂDE

(MUTLULUK ANAHTARI)

-MANZÛM KASİDE-İ BÛRDE ŞERHİ-

Şârih

Aksaraylı Seyyid Hasan Rızâyî

Hazırlayan

Muhammet H. Cankurt

Ankara 2021

PEYGAMBER AŞKININ ZİRVEŐİ - MİFTÂHU'S-SA'ÂDE (MUTLULUK ANAHTARI) MANZÛM KASİDE-İ BÛRDE ŞERHİ

Şârih: Aksaraylı Seyyid Hasan Rızâyî

Editör: Dr. Halil Sercan KoŐik

Hazırlayan: Muhammet H. Cankurt

ISBN : 978-975-17-4962-8

Basım Tarihi : Aralık 2021

© Copyright 2021,

BERİKAN OFSET MATBAA SERTİFİKA NO: 47109

Genel Yayın Yönetmeni : Ahmet Deniz AŐCA

Sayfa Düzeni-Kapak Tasarım : Nurhan AY

Baskı & Cilt : Berikan Ofset Matbaa

Ergazi Mh. 2306 Sk. No: 70

Gersan-Y.Mahalle/ANKARA

Matbaa Sertifika No: 47109

T.C. AKSARAY VALİLİĞİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR YAYINLARI-25

T.C. AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

YAYIN KOMİSYONU

Mustafa DOĞAN: İl Kültür ve Turizm Müdürü
Mümin BERK: Müdür Yardımcısı
Çağatay VAN: İl Halk Kütüphanesi Müdürü
Ebru SERT: Folklor Araştırmacısı
Ömer OK: Ar-Ge Sorumlusu

AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Taşpazar Mah. Kadioğlu Sok. No.1
68100 AKSARAY
Tel: 0 382 213 24 74
Fax: 0 382 212 35 63
e-mail: iktm68@ktb.gov.tr
www.aksarayktb.gov.tr

Bu yayın Aksaray Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından bastırılmıştır. Kitabın telif hakları yazara ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne aittir.

Bu çalışmamı, yakın bir zamanda Hakk'ın rahmetine kavuşan saygıdeğer hocam Dr. Yasemin Ertek Morkoç'a ithaf ediyorum.

Muhammet H. CANKURT

1979 yılında Aksaray'da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Aksaray'da tamamladıktan sonra 1998 senesinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde lisans eğitimine başladı. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 2011'de başladığı yüksek lisans eğitimini Mart 2014'te tamamlayarak bilim uzmanı oldu. Ağustos 2014'te Türkiye'nin Tunus Büyükelçiliği bünyesinde Araplara Türkçe öğretmekle görevlendirildi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde doktora eğitimini sürdüren yazarın Eski Türk edebiyatı, Türkçe öğretimi, Türkoloji ve Türk kültürü alanında yazılmış, ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunmakla beraber dört de kitabı yayımlanmıştır.

Kitaplar:

Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve "Miftâhu's-Sa'âde" Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları-11, Birinci Baskı, Ankara 2015.

Mehmet Akif Ersoy "Kocakarı ile Ömer" (İnceleme-Piyes), (Ahmet Kuşsan'la beraber), Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya 2019.

Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn (Azîz Mahmûd Hüdâyî Menâkıbnâmesi) Metin-İnceleme-Sözlük-Dizin, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları-24, 1. Baskı, Ankara 2021.

Tuhfetü'l-İhvân (Dostlara Armağan) Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü-Vardarlı Abdülhâdî Efendi (Prof. Dr. Âdem Ceyhan'la beraber), Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları-26, 1. Baskı, Ankara 2021.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	xiii
SUNUŞ.....	xv
ÖN SÖZ.....	xvii
KISALTMALAR.....	xix
OKUR KILAVUZU.....	xxi

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD HASAN RIZÂYÎ el-AKSARÂYÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	1
1.Hayati.....	1
2. Eserleri	6

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA KASÎDE-İ BÜRDE VE İMAM BÛSİRÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE'Sİ.....	9
MİFTÂHU'S-SA'ÂDE (ŞERH-İ KASÎDE-İ BÜRDE) HAKKINDA	20
SONUÇ.....	39
MİFTÂHU'S-SA'ÂDE (ŞERH-İ KASÎDE-İ BÜRDE).....	40
PEYGAMBER EFENDİMİZE AŞK.....	46
NEFSİN ARZULARINA BOYUN EĞİLMEMESİ.....	54
PEYGAMBERİMİZE METHİYE.....	64

PEYGAMBER EFENDİMİZİN DÜNYAYA TEŞRİFLERİ.....	84
PEYGAMBER EFENDİMİZİN MUCİZELERİ.....	92
KUR'ÂN-I KERÎM'İN FAZİLETLERİ	105
PEYGAMBERİMİZ VE MİR'ÂCI	116
PEYGAMBERİMİZ VE İSLAM ADINA MÜCADELESİ	124
PEYGAMBERİMİZDEN ŞEFAAT DİLEĞİ	138
SÖZLÜK	157
KAYNAKÇA.....	221
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	227

TAKDİM

Türklerin İslam dinini kabulünden sonra hızla yayılmaya başlayan tasavvuf anlayışı, özellikle Anadolu'da sosyal birlik ve bütünlüğü sağlayıcı bir mahiyete bürünmüştür. Bilhassa Orta Asya'yı ve Anadolu'yu kasıp kavuran Moğol istilasıyla tabiri caizse hayatından bezmiş olan mazlum halk, sakin mekânlar olan tekke ve zaviyelerde kendini bulmuş ve manevî önderlerin şefkatli kanatları arasına girmiştir.

Birçok medeniyete ya da kültüre ev sahipliği yapmış Aksaray'da da -yukarıdaki izahatımızla ilgili olarak- manevi bir iklim dairesi oluştuğunu görmekteyiz. Taptuk Emre'yi, Yunus Emre'yi, Cemâleddîn-i Aksarâyî'yi, Cemâl-i Halvetî'yi, Somuncu Baba'yı, Yusuf Hakikî Baba'yı, Zenbilli Ali Efendi'yi, Aziz Mahmûd Hüdâyî'yi ve Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî'yi bu daireye önderlik yapmış büyük şahsiyetler olarak sayabiliriz. Halkın kaçış refleksleri farklılıklar arz etse de sığındığı dairenin aynı şefkat kanatlarına sahip olduğu bir gerçektir. Bizim sözü-nü ettiğimiz manevî önderler, Aksaray'la çeşitli vesilelerle irtibatlandırılacak seçkin kişiliklerdir. Tarihimizi incelediğimizde millet olarak gerek devlet idaresini elinde tutanlar nezdinde gerekse de sıradan halk nezdinde din ve tasavvuf erbabının el üstünde tutulduğunu, onların dünya ve ahiret kaygısında kılavuz edinildiğini görmekteyiz. Bizlere düşen görev de ecdadımızın yolunda gitmek, o manevî mimarlara gereken ehemmiyeti vermek, gücümüz yettiği oranda onları yeni nesile anlatmak kısacası şanlı geçmişimize vefa göstermektir diye düşünüyoruz.

Bu kişiler arasında zikrettiğimiz Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî, 17. yüzyılda yaşamış gönül erlerindedir. Önemli bir

Osmanlı kadısı, mühim bir şair ve yazardır. Kendisi gibi aynı bölgede yetişmiş meşhur mutasavvıflardan Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin müridi olan bir Celvetî sufisidir. Elinizdeki eserde, onun ihlaslı bir Peygamber aşığı olduğunu da görüyoruz. Kitapta, Osmanlı edebiyatında yankısını bulmuş meşhur Kasîde-i Bürde'nin Arapçadan Türkçeye çevirisi ve açıklaması konu ediliyor. Kaside, Rızâyî tarafından şiirsel olarak tercüme edilmiş. Bu tercüme, Muhammet H. Cankurt tarafından eski harflerden günümüze aktarılmış ve günümüz okuyucusunun anlayacağı şekilde değerlendirilmiştir. Eser, doğrudan bir çeviri değildir. Rızâyî'nin Peygamber Efendimize duyduğu aşk eserin her tarafına sinmiş, şair esere kendi damgasını vurmuştur. Eserdeki samimi eda ve en önemlisi kitaba ruh veren "mümtaz içerik" böylesi bir eserden istifade edilmesini gerekli kılmaktadır.

Peygamber âşığı Aksaraylı Rızâyî'ye ait bu eseri kültürümüze ve edebiyatımıza kazandıran Sayın Muhammet H. Cankurt'a ve eseri yayınlıyarak faydalı bir hizmete katkı sağlamış İl Kültür ve Turizm Müdürlüğümüze teşekkür ederim.

Hamza AYDOĞDU
Aksaray Valisi

SUNUŞ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Aksaray; özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde stratejik öneme haiz olmuş, bu devletlerin siyasi, sosyal ve kültürel yönden şekillenmesinde rol oynamıştır. Medeniyetimize ve kültürümüze katkı sağlayan bu şehirde sözü edilen katkıya hissedar olmuş birçok Aksaraylı ilim ve tasavvuf erbabı vardır. Biz, daha önceleri birçok yayını-mızda bu gönül erlerini yeni neslimize tanıtmaya çalışmış-tık. Somuncu Baba, Yusuf Hakikî Baba, Cemâleddîn-i Aksarâyî, Yunus Emre, Taptuk Emre, Cemâl-i Halvetî, Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Aksaraylı Rızâyî bu altın silsilenin akla gelen ilk uluların-dandır.

Bu kitaba konu teşkil etmiş Rızâyî, 17. yüzyıl Aksaray'ında yetişmiş ergin şahsiyetlerdendir. Din adamı kişiliği yanında şair ve müellif olarak da asra damgasını vuranlardandır. Birçok Osmanlı kentinde kadılık yapmıştır. Yayına kazandırdığımız kitaplarda da belirtildiği gibi on beşin üzerinde muhtelif konulara haiz eserler kaleme almıştır. Sade dilli bir edaya, sufi gönüllü bir karaktere ve samimi bir kişiliğe sahiptir. Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin sadık bendesi olan bu manevî önder, Peygamberimize duyduğu derin aşkını elinizdeki eserinde işlemiştir. Bu yayını-mız, Rızâyî'ye dair yaptığımız üç yayından birisidir. Daha önce kendisinin hayatını ve eserlerini ayrıntılı bir şekilde anlatan genel bir çalışmayı –aynı araştırmacımızın kaleminden- günümüz okuruyla buluşturmştuk. Bu kitabı da o serinin devamı olarak düşünebiliriz. Şairimiz Rızâyî bu eserinde 13. yüzyılda Mısır coğrafyasında yetişmiş mutasavvif şair Bûsirî'nin Peygamberimize yazdığı Arapça Kasîde-i Bürde'sini

Osmanlı Türkçesine tercüme ve şerh etmiştir. Eserde her iki sufinin Efendimize duyduğu sınır kabul etmeyen sevgisini görmekteyiz. Tercüme ve şerh, her iki mutasavvıfa ait hususi nitelikleri barındırmaktadır. Kitabı günümüzle buluşturan araştırmacı yazar; Kasîde-i Bürde'nin konusu, yazılış serüveni, Türk edebiyatındaki izdüşümü, şerhin niteliği hakkında bazı bilgileri paylaşarak Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şerhin çeviri yazısını vermiştir. Çeviri yazıda bazı tasarruflarda bulunmuş, eserdeki Arapça-Farsça kelimelerle kullanımdan düşmüş Türkçe kelimelerin anlamlarını ele alan sözlük hazırlamıştır. Özel adları rahatlıkla bulabilmemiz için dizin oluşturmuştur. Eserin günümüz okuyucusunun rahatlıkla anlaması için epey gayret gösterilmiştir. Temennimiz, bu topraklarda yetişmiş Aksaraylı Rızâyî'nin ülkemiz insanı ve Aksaray halkı nazarında teferruatla tanınması, sevgi yoğunluğuyla ele aldığı eserin yayını vasıtasıyla vefa borcumuzun layıkıyla ödenmesi, Osmanlı edebiyatının eşsiz güzelliğinden hakkıyla istifade edilmesi, bilme ve kültüre az da olsa katkı sunma hazzımızın değerli okurla paylaşılmasıdır.

Eserin vücut bulmasına olur veren Sayın Valimiz Hamza Aydoğdu'ya; kütüphanelerin tozlu raflarındaki eski harfli bir yazmayı çeviri yazıyla günümüze kazandırıp mevcut okurun rahat anlaması için güncelliğe tabi tutan ve bu konuda gayretine şahit olduğumuz kıymetli hocamız Muhammet H. Cankurt'a ve eserin yayına hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Mustafa DOĞAN

İl Kültür ve Turizm Müdürü

ÖN SÖZ

Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî, bazı kaynaklarımızda “çözülme asrı” olarak nitelendirilen 17. yüzyılda yaşamış kadı, şair ve müelliftir. Hayatının bir kısmını doğum yeri Aksaray’da geçirmiş ve Osmanlı’nın farklı coğrafyalarında kadılık ve kadı naipliği yapmıştır. En dikkate değer tarafları içten bir sûfî oluşu, şeyhi Aziz Mahmûd Hüdâyî’ye duyduğu derin sevgi ve Peygamber Efendimize hissettiği sınırsız aşktır.

Şairimizin hayatı, sanatı, eserleri ve Mısırlı şair İmam Bûsîrî’nin meşhur Kasîde-i Bürde’sine yaptığı şerhi hakkında 2014’te geniş kapsamlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştık. Yeni bilgilerle zenginleştirip kitap formatına aldığımız yüksek lisans tezimiz, 2015’te Akçağ Yayınlarında bastırılarak Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları arasında neşredildi. Şairimizin hayatı, sanatı ve eserleri konulu birçok makale kaleme aldık. Bazı üniversitelerde yaptığımız bilimsel tebliğlerde aynı konu üzerine eğildik. Şairimiz ve eserleri üzerine akademik birçok tez yapıldı ve birçok bilimsel yazı kaleme alındı. Bahsettiğimiz bütün bu konular, “Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve ‘Miftâhu’s-Sa’âde’ Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi” adını taşıyan kitabımızda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Elinizde tuttuğunuz bu eser, genel okuyucu kitlesinin istekleri ve nitelikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ancak, akademik camianın da ihtiyacına cevap vermektedir. Kitabımızda, yukarıda dile getirdiğimiz ayrıntılara girmemeye özen gösterdik. Teferruatlı bilgiye erişmek isteyen okurumuzun, yayımlanan kitabımıza müracaat etmesini öneririz.

Peygamber sevgisinin zirveye çıktığı “Peygamber Aşkının Zirvesi Miftâhu’s-Sa’âde (Mutluluk Anahtarı)” adındaki bu eserin asıl kaynağı, neşredilen kitabımızdır. Ancak, elinizdeki kitap eklenen bazı bilgilerle, uygulanan birtakım yöntemlerle ve sergilenen yeni bir yaklaşımla kaleme alınmıştır.

Eserimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hasan Rızâyî’nin hayatı ve eserleri; ikinci bölümde Türk edebiyatında Kaside-i Bürde’nin yeri, Rızâyî’nin bu esere yaptığı şerh hakkında bazı değerlendirmeler ve sonuç; üçüncü bölümde ise eserin metni verilmiş, Rızâyî’nin şerhinde geçen kelimeleri ihtiva eden sözlüğümüz ve özel adlar dizinimiz okurumuzun istifadesine sunulmuştur. Kitabımızın Türk edebiyatına az da olsa bir katkı sağlamasını umuyoruz.

Eserin yayınlanmasına onay veren Aksaray Valimiz Sayın Hamza Aydoğdu Bey’e ve yayın sahasına çıkma imkânına erişti-ren Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürümüz Sayın Mustafa Doğan Bey’e; çalışmalarım sırasında kendilerinden müstefit olduğum Doç. Dr. Muhittin Turan’a, Dr. Halil Sercan Koşık’e, Arapça kısımların tercümesinde yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Mehterhan Furkani’ye ve her zaman bana destek olan sevgili eşim Melek Cankurt’a teşekkür ederim.

Muhammet H. Cankurt

Ocak 2021- Aksaray

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
bas. haz.	: Baskıya hazırlayan
C.	: Cilt
Dan.	: Danışman
gr.	: Gramer/gramerdeki anlamı
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
huk.	: Hukukta, hukuktaki anlamı (İslam hukukunda)
hızl.	: Hazırlayanlar
mec.	: Mecazî olarak
M.	: Miladî
nu.	: Numara
sav.	: Sallallâhu 'aleyhi ve sellem
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ss.	: Sayfa sayısı.
tas.	: Tasavvuf /tasavvufî anlamı.
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

OKUR KILAVUZU

Metni hazırlarken aşağıdaki hususları dikkate aldık:

Metinde eviri yazı sistemi kullanılmamış, sadece uzun ünlüler ve damak n'si (ñ) belirtilmiş, okurun daha rahat anlayabileceği bir yöntem izlenmiştir.

Mevcut 6 nüshadan sadece bir tanesi esas alınmış (Milli Kütüphane Nüshası: 06 Mil. Yz. A. 259) ve gerek duyuldukça diğer nüshalardan istifade edilmiştir.

Kitabın hazırlanmasında yukarıda bahsettiğimiz kitabımızdan faydalandık. Tekrara düşmemek düşüncesiyle ve ayrıntılı bilgilerle desteklenmesi önerisiyle bu kitaba göndermede bulunduk.

Metinde geçen ayetlerin Türkçe karşılıkları ve Kur'an'daki yerleri dipnotta belirtilmiştir.

Metne, gerekli görülen yerlerde parantez () içerisinde müdahale edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD HASAN RIZÂYÎ el-AKSARÂYÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.Hayatı

17. yüzyılda yaşamış ve çok üretken bir şair ve müellif olan Hacı Efendizâde Seyyid Hasan Rızâyî ibni Abdurrahmân el-Aksarâyî 1599 (H. 1007) yılında Aksaray'da doğmuştur. Babası da kendisi gibi kadılık yapmış olan Aksaraylı Abdurrahman Efendi'dir. Şair tezkirelerinde kendisinden hiç söz edilmeyen Rızâyî hakkında muhtelif bazı biyografik ve bibliyografik eserlerde kısa bilgiler bulunmaktadır. Onunla ilgili ayrıntılı bilgileri yine kendi eserlerinden edinmekteyiz. *"Tezkiretü's-Sâlikîn", "Nüzhetü'l-Ebrâr", "el-Mahmûdiyye"* isimli eserleri bu konuda bize yol göstermektedir.

Eserlerinden öğrendiğimize göre babası Abdurrahman Efendi'ye derin bir saygı ve hayranlık hisleriyle bağlıdır. Bu duygularının kaynağını; ilk eğitimini babasından ve onun ilmi çevresinden almasına, bazı şehirlerde onun naibliğiyle iştilal etmesine ve Abdurrahman Efendi'nin kadılık vazifesindeki dürüstlüğüne bağlamaktadır.

Celvetî Tarikatı'na mensuptur. Hayatının sonuna kadar da Celvetî şeyh ve dervişleri, kendisinin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Aziz Mahmûd Hüdâyî (1541-1628)'nin sadık bağlılarından.

Rızâyî ilk tahsilini Aksaray'da yapmış, İstanbul'da medrese eğitimi almış ve "Memâlik-i Osmaniyye"de birçok şehir gezmiştir. Bu sayede birçok âlim ve mutasavvıf tanımış ve ilmini geliştirme noktasında bu kişilerden epey istifade etmiştir. Gezip gördüğü yerleri tek tek anlatmış ve oralarda aldığı vazifeleri eserlerinde dile getirmiştir. Eserlerinden ve hakkında yazılan kaynaklardan anladığımız kadarıyla Hama [Suriye'nin bir şehri], Antep, Aksaray, Kastamonu, Adana, Kayseri, Denizli, Manisa (Alaşehir), Malatya, Sivas, Çorum, Antakya, Sakarya (Akyazı), İstanbul (Balat)'da kadılık ve naiplik görevinde bulunmuş; Humus [Suriye'nin bir şehri], İdlib [Suriye'nin bir şehri], Halep, Bilecik, İzmir (Tire), Manisa, Bursa, Antalya, Aydın (Nazilli, Kuyucak), Afyon, Ankara (Ayaş), Konya (Ereğli, Akşehir, Ilgın), Karaman, Kırşehir, Niğde (Bor), Amasya, Tokat (Niksar, Zile), Adıyaman, Diyarbakır, Urfa, Mardin ve Kars'ta çeşitli vesilelerle bulunmuştur.

Aksaray ve çevresinde Celvetî halifeleriyle görüşme, onlarla ünsiyet kesbetme fırsatı bulmuş, bu vesile ile tarikata girmiş ve Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin samimî bir müridi olmuştur. 65 yaşında 1639 (H.1049) senesinde vefat eden babası Abdurrahman Efendi, oğlu Rızâyî ile birlikte birçok defa Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye ziyarette bulunmuştur. Ayrıca Rızâyî, Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin manevî bir işaretine istinaden kendisinin Peygamber Efendimizin soyuna dayandığını yani "seyyid" olduğunu söylemektedir. Kendisinin bildirdiğine göre bir ara Kadirî tarikatına girmiş ve orada tevbe-inâbe almıştır. Gezip gördüğü yerlerde Halvetî şeyhleri ile tanışmış fakat bu tarikat ile olan münasebeti saygı ve muhabbetten öteye gitmemiştir.

İstanbul'da medrese eğitimi almış ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye danışmentlik yapmıştır. Aksaray'daki Berâmûniye

Medresesinde müderrislikte bulunmuş ve 1652 (H. 1062) senesinde Kazasker Bâlîzâde Mustafa Efendi'nin mülazımı olmuştur.

Sûfi-meşrep biri olan Rızâyî'nin tercüme ve telif eserleriyle şerhlerinin varlığı, eserlerinden ve onu anlatan kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla samimî bir mutasavvıf oluşu, onun çok yönlülüğüne işaret etmektedir.

Birden çok çocuğunun olduğu anlaşılan Rızâyî, seyahatleri sırasında ailesini Aksaray'da bırakmıştır. *Nüzhetü'l-Ebrâr*'ında "Hoca Şah" adında bir oğlundan söz eder. Türbesi Aksaray'da olan ve tasavvuf çevrelerinde "Somuncu Baba" ismiyle tanınan Hamideddîn-i Aksarâyî(Şeyh Hâmid-i Velî)'nin soyundan gelen Muhsin Efendi'nin kızı ile evlenen Rızâyî, bahis konusu bu Arapça eserinde Hoca Şah'a dayısının isminin verildiğini belirtmektedir. Eserdeki anlatılardan, ebeveyni tarafından çocuğa bu ismin verilmesine pek sıcak bakmadığını anlıyoruz. Öyle ki babasının vefatından sonra çocuğa "Seyyid Muhammed Hoca Şah¹" ismiyle hitap edecektir. Rızâyî, İstanbul'da medrese eğitimine başlayan Hoca Şah'ın kendisinin kadılığı dolayısıyla Denizli'deki İshak Paşa Medresesinde eğitimine devam ettiğini söylemektedir. *Nüzhetü'l-Ebrâr*'daki bu bilgilerden hareketle Hoca Şah'ın diğer oğlu Muhsin'den daha büyük olduğunu anlıyoruz.² Muhsin, 1646 (H. 1056) senesinde dün-

¹ Medrese eğitimi almış Seyyid Muhammed Hoca Şah'ın ferâiz ilmine dair - müellifi belli olmayan- bir eserle beraber Abdül-kâdir b. Mahmûd'un fıkha dair soru ve cevapları içeren eserini istinsah etmesi, babası Rızâyî gibi ilim erbabından olduğunu göstermektedir. Bkz. Muhammed Hoca Şah b. Seyyid Hasan el-Aksarâyî [müstensih], *İlm-i Ferâiz*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 7018/3; Abdül-kâdir b. Mahmûd b. Ahmed b. Ömer b. İsa b. Şemsü'd-dîn el-Osmânî, *Risâlet-i Su'al-i Fıkıh ve Cevâbihâ*, müstensih: Muhammed Hoca Şah b. Seyyid Hasan el-Aksarâyî, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 7018/2, yazmalar.gov.tr.

² Bilgiler için bkz. Mustafa Şen, "*Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali' Li Esrâr-i'l-Çaffâr Hasan Rızai El-Aksarayı*", I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016 Aksaray-Türkiye, s. 611. Sözü edilen bu Arapça eser, Türkçeye tercüme edilmiş ve kitap olarak nesredilmiş-

yaya gelmiş fakat 1661 (H. 1072) yılında 15-16 yaşlarında vefat etmiştir. Rızâyî, oğlunu babasının yanına Üsküdar'daki Hüdâyî mezarlığına defnetmiştir.

Rızâyî'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği bilgisine erişemedik. Biyografik eserlerde de hakkında oldukça az bilgi bulunan Rızâyî'nin 1676 (H.1087) senesinde 77-78 yaşlarında sağ olduğu bilgisine ulaşıyoruz.

Rızâyî, 17. yüzyılda yaşamış, renkli bir mizaca sahip, dinamik, çalışkan ve son derece verimli bir şairdir. Kadılık, müderrislik ve naiplik yapması hasebiyle birçok şehir ve belde bulunmuş, gözlemlerini ve değerlendirmelerini yazıya aktarmıştır. Döneminin itibarlı dillerinden Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenmiş, bu dillerde eserler telif etmiş ve bu dillerden tercümeler yapmıştır. Manzumelerinde gayet samimî ve sıcak bir Celvetî sūfisi olarak karşımıza çıkar. Onun bütün sanatını etkileyen ve hemen hemen bütün eserlerini şekillendiren Aziz Mahmûd Hüdâyî ve onun yolunu takip edenler olmuştur.

Rızâyî, Azîz Mahmud Hüdâyî'ye içtenlikle bağlıdır. Eserlerinin çok büyük bir kısmında Hüdâyî'ye duyduğu sevgi, açık bir şekilde müşâhede edilmektedir. Manzumelerine bakıldığında tamamen tasavvuf içerikli olduğu görülmektedir. Şekilden ziyade manaya önem verir. Beyitlerindeki anlam, çok derin olmamakla beraber okuyucuyu sıkmaz. Manzumelerini, samimî ve içten bir üslupla kaleme aldığı gözden kaçmamaktadır. Sanatı, tasavvufî hazzını yaşadığı araç olarak görmektedir. Allah sevgisi, Peygambere duyulan aşk, Hüdâyî'ye duyduğu sevgi ve bağlılık, Celvetî sūfleriyle manevî neşeyi paylaşmak, ilahî formunda yazılan sade şiirlerindeki ana temalardır. Onu, Hüdâyî'den aldığı sanat zevkinden hareketle, Yunus Emre çizgi-

tir. Bkz. Hasan Rızâî El-Aksarâyî, *Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali'i Li-Esrâri'l-Ğaffâr*, Edisyon Kritik-Çeviri: Hasan Uçar-Mustafa Şen, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1. Baskı, Ankara 2017.

sindeki sûfî şairler içerisinde saymak gerekir. Sadece Celvetî meşâyihine değil, manevî yönü tebâruz etmiş bütün tarîkat büyüklerine hatta dervişlerine saygı duyup sevgi besleyen cezbeli ve coşkulu bir şairdir. Ancak, tasavvufî çizgisinde kendisini kaybetmeyen sünnî akidelere bağlı vasat bir yol izlemektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eserlerinin estetik yönü çok zengin değildir. Manzûm *Kasîde-i Bürde Şerhi*, ilk manzum *Kasîde-i Bürde* şerhlerinden olması hasebiyle önem arz etmektedir. Eserde şekilden veya metottan çok manaya ağırlık vermiştir.

Eserlerini sadece Allah rızası için yazdığını belirten Rızâyî, Celvetîlik yoluna olan bağlılığını sık sık dile getirmiştir. Celvetî "*fukarâ*"larının kendisine dua etmesini dilemekte, Allah'tan onlardan razı olmasını temenni etmektedir. Hüdâyî yolunun kurtuluş yolu olduğunu, hidayete ermek isteyenlerin bu yola girmelerinin gerekliliğini ve bu tarikat mensuplarının doğru yoldan şaşmadıklarını dile getirir.

Eserlerine sinmiş olan Allah aşkı, akıbet endişesi, son nefeste imanla gitmek arzusu, günahlarının affedilme temennisi Rızâyî'yi münacat ve tevhit eksenli bir söyleyişe itmektedir. Hemen hemen her manzumesinin sonunda veya başında onu bu söyleyişe iten endişenin izlerine rastlamak mümkündür.

Düşündüğünü hemen ifade eden bir üslubu benimseyen ve samimî bir Peygamber aşığı olan Rızâyî, *Tezkire*'sinde yer verdiği "*Medh-i Seyyid-i Kevneyn*", "*Salavât-ı Şerîfe Mûte'allik Niyâz*", "*Medh-i Seyyid-i Sekaleyn*", "*Medh-i Seyyid-i Kâ'inât*" vb. başlıklı müstakil manzumelerinde Hz. Peygamber'e duyduğu aşkı ve özlemi en sıcak ifadelerle dile getirir.

Daha çok mesnevî ve gazel nazım biçimlerini kullanan Rızâyî, şekilden çok muhtevaya önem verdiği için manzumelelerinde gerek kafiye gerekse söyleyiş tekniği bakımından bazı eksiklikler göze çarpar. Her ne kadar söyleyişten çok söylenene önem verse de eserlerinde zengin bir içeriğe sahip olduğunu

söyleyemeyiz. Ancak samimî ve içten söyleyişi, eserlerini incelediğimizde hemen dikkatimizi çekmektedir.

2. Eserleri

Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye ve Ankaralı Hekim Nidâî³'ye ait bazı eserleri istinsah eden Rızâyî'nin kendisine atfedilenler dışında tezkire (menakıbname), tercüme, şerh, seyahatname, nasihatname gibi alanlarda -şu andaki bilgilerimize göre- 17 eseri bulunmaktadır:

Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi, Şerh-i Tecelliyât-ı Ehl-i Cennet Efendi⁴, Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn, El-Mahmûdiyye Fî-Menâkıbı Ricâli'l-Bilâd⁵, Nüzhetü'l-Ebrâr Min-Ehli'l-Esrâr (Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali' Li-Esrârî'l-Gaffâr⁶), Rızâyî'nin Şiirleri⁷, Kân-ı Ma'ânî (Kitâb-ı Tuhfe-i

³ Rızâyî'nin Hekim Nidâî'nin eserine yaptığı istinsah için bkz. Muhittin Turan, "Hekim Nidâî'nin Dürr-i Manzûm Adlı Mesnevisinin Aksaraylı Hasan Rızâyî Tarafından Kaleme Alınan Yeni Bir Nüshası", I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016 Aksaray-Türkiye, s. 567-582. Bildiriye konu olan eser, kitap olarak da neşredildi. Hekim Nidâî, *Dürr-i Manzûm Yeni Bir Nüshası Üzerine Tıp, Dil ve Edebiyat İncelemesi*, hzl. Ayşe Semra Demir Akça-Gül Banu Duman-Muhittin Turan, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları: No: 34, Ankara, 2020.

⁴ Bu eser için bkz. Kenan Erdoğan-Hasan Cankurt, "Fenâyî Ehl-i Cennet Efendi, "Tecelliyât" Adlı Arapça Eseri Ve Tecelliyât'a Hasan Rızâyî El-Aksarâyî Tarafından Yapılan Manzûm-Mensûr Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013, p. 783-816, Ankara-Turkey.

⁵ Kısaca "Tezkire" ve "Mahmûdiyye" adlarıyla bilinen bu iki eserin, bir yüksek lisans teziyle tahkik ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bkz. Mustafa Çağırıcı, *Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn ile Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

⁶ Şairin hayatı bahsinde bu eserin neşrinden söz edildi.

⁷ Rızâyî'nin şiirleri, şairin kütüphane kayıtlarına "Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi" adıyla geçen külliyatının 204a-223a kısımlarını ihtiva eder. Bkz. Hasan Cankurt, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve "Miftâhu's-Sa'âde" Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi*, Aksaray Valiliği İl Kültür

Rızâyî⁸), Miftâhu's-Sa'âde (Şerh-i Kasîde-i Bürde), Tuhfetü'l-Menâzil Fi'l-Menâsik, Hac Konulu Bir Manzûme ve Diğer Manzûmeler, Tuhfetü'l-Menâzil ve Tuhfetü'l-Huffâz (Tuhfetü'l-Menâzili'l-Ka'be), Tuhfetü'l-Kudât⁹, Kadılık Merkezlerine Dair Bir Defter, Cûy-ı Rahmet (Gülistân Şerhi¹⁰), Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân¹¹, Sad-Kelime-i 'Alî Tercemesi¹², Ma'rifetü Tarîka-ti'l-Kâdiriyye,¹³

ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları: 11, Birinci Baskı, Ankara 2015, s. 150-162.

⁸ Eserin dört nüshası karşılaştırılarak bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bkz. Ramazan Eken, *Hasan Rızâyî'nin Kân-ı Ma'ânî Adlı Manzum Farsça-Türkçe Sözlüğü*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Kaplan Üstüner, Şanlıurfa 2016. Eserin Manisa-Zeynelzade nüshası makale olarak yayımlanmıştır. Bkz. Muhittin Turan, "*Hasan Rızâyî ve Kân-ı Ma'ânî İsimli Manzum Sözlüğü*", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/4, Fall 2012, p. 2939-2992, Ankara-Turkey.

⁹ Eser, bir tebliğ ile tanıtılmıştır. Bkz. Hasan Cankurt, "*Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî ve 'Tuhfetü'l-Kudât' Adındaki Manzum Eseri*", İstanbul Kültür Üniversitesi IV. Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi 27-28 Ağustos 2012-Bildiriler, TUDOK 2012, Ss. 219-226.

¹⁰ Eser üzerine bir doktora tezi hazırlanmıştır. Aysun Çelik, *Türk Edebiyatında Gülistan ve Hasan Rızâyî'nin 'Cûy-ı Rahmet' Adlı Manzum Gülistân Şerhi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Dan. Ahmet Sevgi, Konya 2017. Söz konusu doktora tezi kitap olarak da neşredilmiştir. Aysun Çelik, *Klasik Türk Edebiyatında Gülistân ve Hasan Rızâyî'nin 'Cûy-ı Rahmet' Adlı Manzum Gülistân Şerhi (İnceleme-Metin)*, Palet Yayınları, Konya 2017.

¹¹ Bu eser hakkındaki bilgiler ve eserin metni için bkz. Aysun Çelik, "*Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân Adlı Eseri*", I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016 Aksaray-Türkiye, s. 67-84. ¹² Hayvanlı Türk takviminin kehanetlerini ele alan bu manzum eser hakkında daha önce Şeref Boyraz bir makalesinde kısaca söz etmiş, sadece bir nüshasına dayanarak metnine de yer vermiştir. Şeref Boyraz, "*12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3, Issue: 14, Fall 2010, s. 118-119, 131-138.

¹² Eser için bkz. Adem Ceyhan, "*Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Sad-Kelime-i Alî Tercümesi*", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019, Ss. 371-400.

¹³ Hayatı ve eserleri hakkında geniş malumat için bkz. Cankurt, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî- Hayatı, Sanatı, Eserleri ve 'Miftâhu's-Sa'âde' Adlı Manzum Kaside-i Bürde Şerhi*, s. 53-243.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA KASİDE-İ BÜRDE VE İMAM BÛSİRÎ'NİN KASİDE-İ BÜRDE'Sİ

Kasîde-i Bürde'nin İslâm toplumları arasındaki yeri, Türkler arasında Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i gibidir. Tıpkı *Mevlid* gibi önemli günlerde, merasimler ve hasta ziyaretlerinde okunmuştur. Türklerin de içerisinde bulunduğu İslâm milletleri arasında, sözü edilen bu İslâmî metin etrafında günümüze kadar gelen ve hâlâ devam eden ciddi bir gelenek oluşmuştur. Medreselerde belâgat ve edebiyat derslerinde okutulduğu, metnini ezberleyenlere icazet verildiği bilinmektedir. Nitekim Ebubekir Sıddık Şahin'in bu konudaki şu tespitleri, "*bu kutsal metne*" atfedilen önemi göstermesi açısından dikkate değerdir: "Türk toplumu içerisinde muhtelif hastalıklara şifa olması dolayısıyla ün yapmış olan Kasîde-i Bürde'nin özellikle Karadeniz Bölgesi'nde bu amaçla günümüze kadar okunmaya devam ettiği görülmektedir. Kırıkkale Çarşı Camii'nde imamlık görevini yapan Çaykaralı Necati Seçilmişoğlu'dan öğrendiğimize göre o bölgede halen icazet sahibi hocalar, köylerde ağır hastaların üzerine yedi gün süreyle veya yedi imam aynı günde bir araya gelip grup hâlinde Kasîde-i Bürde okumaktadırlar. Kendisi de icazet sahibi olan Necati Bey, Kırıkkale'de insanların Kasîde-i Bürde ile ilgili bu geleneği bilmemelerinden yakınmaktadır."¹⁴

¹⁴ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Mustafa İsen, Ankara 1997, s. 55.

Ebubekir Siddık Şahin, yukarıda ismi geçen şahsa ait icazetnameyi yüksek lisans tezinin sonuna eklemiştir. Daha çok tasavvuf çevrelerinde incelendiğini, klasik medrese usulü öğretim yapan çevrelerce hâlen ders kitabı olarak okutulduğunu ve günlük zikir olarak terennüm edildiğini dile getiren Şahin, tespitlerine şu şekilde devam etmektedir:

“Kasîde-i Bürde’nin daha çok Arapça olan Harputî¹⁵ ve Bâcûrî¹⁶ şerhleri tutulmuştur. Halen Bayezid Camii’nde Kasîde-i Bürde dersleri okutan İstanbul merkez eski vâizlerinden Sayın İbrahim Subaşı, Kasîde-i Bürde’nin en güzel şerhlerinden birinin Harputî’nin eseri olduğunu belirtmektedir. Yine Sayın Subaşı, Kasîde-i Bürde okumalarının sebebini Kur’ân-ı Kerîm’i daha iyi anlayabilmek, ondaki belâgat inceliklerini görmek olarak ifade etmektedir.”¹⁷

¹⁵ Harputî Ömer Naimî Efendi tarafından yapılmış, *Kasîde-i Bürde*’nin Arapça şerhidir. Şerhin tam ismi, *el-Asîdetü’s-Şehdiye fi-Şerhi Kasîdeti’l-Bürde* şeklindedir. Osmanlı Müellifleri’nde hâl tercümesi verilen Ömer Efendi, Harput Müftüsü İmamzâde Muhammed Said Efendi’nin oğlu Müftü Ahmed Efendi’nin oğludur. Üç dilde şiir yazma kabiliyetine sahip olup, şiirleri bir araya getirilememiştir. Birtakım eserlere haşiye, talikat ve şerh yazan Ömer Naimî Efendi, 1881/82 (H 1299) tarihinde Harput (Elazığ)’ta vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, hzl. Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri I-III Ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu’l-Kütüb Ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009, s. 302. Mahmut Kaya, eserin İstanbul’da H.1289, 1292, 1298, 1318, 1320 tarihli baskılarından söz ederek 1291 senesinde de Mısır-Bulak Matbaası’nda basıldığını belirtmektedir. Bkz. Mahmut Kaya, “*Kasîdetü’l-Bürde*” Maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, s. 569.

¹⁶ Mısırlı İbrahim Bâcûrî tarafından yazılmıştır. Kaynaklarda 1869-70 (H 1286)’te vefat ettiği yazılı olan Bâcûrî’nin eseri *Şerhü’l-Bâcûrî* ismiyle tanınmaktadır. Bkz. İlhan Armutçuoğlu, *Kasîde-i Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul 2009, s. 20. Kenan Demirayak, İbrâhim el-Bâcûrî’nin Kab b. Züheyr’in *Kasîde-i Bürde*’sine de şerh yaptığını zikretmektedir. Söz konusu şerh, Kahire’de H. 1286, 1302, 1345 yıllarında basılmıştır. Bkz. Kenan Demirayak, “*Kasîdetü’l-Bürde*” Maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul 2001, s. 568.

¹⁷ Ebubekir Siddık Şahin, *Kasîde-i Bürde’nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 56.

İncelediğimiz birçok kaynakta *Kasîde*'nin okunması sırasında uyulacak adabın, okunacağı yerler ve durumların, şifa niyetiyle okumaya başlamadan önce yapılması gerekenlerin çok ayrıntılı bir şekilde ele alındığını gördük. Bu konuya değinmek her ne kadar konumuzun dışında olsa da Türk ve İslâm toplumu arasında *Kasîde*'nin etki alanını belirtmesi, insanımızın “*bu kutsal metne*” verdiği önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Kaynaklardan taradığımız özet mahiyetindeki bilgiler şu şekildedir: “*Kasîde*'yi okuyan gusül abdesti almalı, kibleye doğru dönmelidir. Yeme, içme ve giyim kuşam hususunda haramlardan sakınan bir kimse tarafından okunmalıdır. *Kasîde*'yi hareketlerine dikkat ederek okunmalıdır. Okuyanın *Kasîde*'yi ezberlemiş olması daha iyi netice almaya sebeptir. Bu eser kaside nazım şeklinde yazıldığından nazmına dikkat edilerek okunmalıdır. Okuyan kimsenin mümkünse bu işlerde ehil olup, İmam Bûsîrî'ye kadar ulaşan bir senetle icazetli bir kimseden izinli olması gerekir. *Kasîde*'nin okunmasında samimi olunmalı; gerek okuyan gerekse okunan kimse inanmalıdır. *Kasîde*'yi okurken arada dünya kelamı konuşulmamalıdır.”¹⁸ Okurken dikkat edilecek hususlara ilaveten, hangi durumlar için okunacağı da sıralanmıştır: “Bol rızık için, bulaşıcı hastalığın önlenmesi için, büyük bir sıkıntının giderilmesi için, cinlerin musallat olmalarından korunmak için, felçten şifa bulmak için, hayatın mutlu geçmesi için, malı tehlikeden korumak için, rahat yaşamak için, ticaretle bol kazanç için, son nefeste imanla gitmek için, yolculuğun tehlikesiz geçmesi için, uzun ve huzurlu bir ömür için, zekâ gelişmesi için...”

¹⁸ Mustafa İsmail Fındıklı, *Şerh ve Havassı ile Kasîde-i Bürde Muhammed bin Saîd el-Bûsîrî*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011, s. 213-215.

Rahmi Serin, *Abidin Paşa Şerhi*¹⁹'nin giriş kısmına atıfta bulunarak: "Sabah evden çıkarken, kapıları açarken ve kapatırken, yola çıkmak üzere iken ve vasıtaya binerken kasidenin, bilhassa 79. beytini okumayı ihmal etmemelidir."²⁰ diyerek başladığı reçetesinde haftanın farklı günlerinde farklı beyitlerin okunabileceğini belirtmekte, haftanın hangi gününde hangi beytin okunabileceğini tek tek sıralamaktadır. "Bunun dışında, azgın hayvanların ehlileştirilmesi, Arapça öğrenmede zorluk çekenlerin bu dili kolayca öğrenebilmeleri, hırsızlığını inkâr eden ve çaldığı şeyin yerini söylemeyen hırsızın konuşturulması, dersini ezberlemekte zorluk çekenlerin hafızasının açılması, uykusu ağır olanların bu hastalıktan kurtulması, çeşitli mazeretlerle hacca gidemeyen kimsenin önündeki engellerin kalkıp hacca gidebilmesi, çocukların hastalık ve zararlı böceklerden korunması gibi çok farklı maksatlarla bir veya birkaç beytinin muska şeklinde yazılıp taşınması veya belli sayılarda okunması konusunda teferruatlı bilgiler mevcuttur."²¹

Mahmut Kaya'nın mezkûr konudaki tespitleri de şu şekildedir:

"Asırlardır İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okunagelmıştır. Haftalık evrâd olarak da okunan Kasîde, 140. beytinden itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır."²²

¹⁹ Âbidîn Paşa, *Terceme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*, Kütüphâne-i İrfân Matbaası, İstanbul 1324, s. 2-6.

²⁰ Rahmi Serin, *Kasîde-i Bürde Şerhi, Havas ve Esrârı*, bas. haz. Arif Pamuk, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 32-34.

²¹ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleleri*, s. 71.

²² Mahmut Kaya, "*Kasîdetü'l-Bürde*" Maddesi, s. 568.

Kasîde-i Bürde'nin nasıl ortaya çıktığını daha önce ele almıştık. Bu ortaya çıkış hikâyesi şerh ve tercümelerde, konu üzerine yapılmış araştırmalarda çok küçük farklarla aynen anlatılmıştır. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*'un 2.cildinin 1331-1336 sayfaları arasında eserden, eser sahibinden ve bu esere yazılan şerhlerden geniş bir şekilde söz etmektedir.²³ Müellif, eserin Şerefü'd-dîn Ebî 'Abdu'llâh bin Sa'îd ed-Devlâsî (Dûlâsî de olabilir) el-Bûsirî tarafından yazıldığını, şairinin 1294-95 (H. 694) yılında vefat ettiğini belirtmektedir. Kâtip Çelebi, "*Kasîde-i Bürde*" başlıklı bu maddesinde eserin "*Bürdetü'l-Mimiyye*" adıyla meşhur olduğunu, 162 beyitten teşekkül ettiğini söylemektedir. Mahmut Kaya ise eserin 160 beyitten oluştuğunu²⁴ bildirmekle beraber, en eski nüshalardaki bu beyit sayısının sonrakilerde 165 beyite kadar ulaşmakta olduğunu belirtmektedir.²⁵ İncelediğimiz "*Miftâhu's-Sa'âde*" isimli eserde ise şerhi yapılan beyit sayısı 161'dir. Kâtip Çelebi, eserinde *Kasîde*'nin yazılış macerasını anlatmış, esere "*Bürde*" denilmesi ile ilgili Ebubekir Sıddık Şahin'in de verdiği bir rivayete değinmiştir.²⁶ Rivayete göre Vezir Bahaü'd-din'in yakınlarından Sa'dü'd-dîn el-Fârikî, remed (göz) hastalığına tutulduğu bir sırada, rüyasında Peygamber Efendimizi görür. Peygamberimiz, Bürde'yi Vezir Bahaü'd-

23 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* 'an esâmî el-kutûb ve'l-fünûn, hzl. Şerefettin Yalpkaya-Rifat Bilge, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 1331-1336.

24 Mahmut Kaya, "*Bûsirî Muhammed b. Saîd*" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, Ankara 1992, s. 469.

25 Mahmut Kaya, "*Kasîdetü'l-Bürde*" Maddesi, s. 568.

26 "... Hatta kaynaklarda Ka'b b. Zühayr'in şiiri daha çok *Kasîde-i Bânet Su'ûd* olarak kaydedilirken, Bûsirî'nin şiiri *Kasîde-i Bürde* maddesinde ele alınmaktadır. Zühayr'in şiiri, *Kasîdetü Bâned Su'ûd* maddesinde anlatılırken onun *Kasîde-i Bürde* adından hiç bahsedilmemektedir (s. 1329). Bûsirî'nin şiiri ise *Kasîdetü'l-Bürde* maddesinde ele alınmakta ve onun "*Bürde*" adıyla ilgili farklı rivayetler değerlendirilmektedir. Ancak burada kasidenin "*Bür'e*" diye adlandırılması hakkında bir bilgi verilmemektedir." Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 263.

din'den alıp gözlerine sürmesi gerektiğini söyler. Bürdeden kastın Bûsirî'nin şiiri olduğu daha sonra anlaşılır. Şahin'in bu rivayete ek olarak verdiği ikinci rivayet ise şudur: "Hz. Peygamber, şâirden, kasîdeyi dinledikten sonra tıpkı Ka'b b. Zühre'ye yaptığı gibi sırtındaki hırkayı çıkarıp onun sırtına örtmüş ve felçli bölgeyi eliyle sıvamıştır. Şair uyandığında bu hırkayı sırtında bulmuştur."²⁷

Şahin, rivayetlerde zikredilen rüyalardan Kâtip Çelebi'den alıntı yaparak zikrettiğimiz birinci rüyanın görülmüş olmasının mantığa daha uygun olduğunu belirtmektedir: "Zîrâ [ikinci] rüyada şâirin, sırtına atılan Bürde'yi uyandığında arkasında gördüğü belirtilmektedir ki bunun olmuş olması imkânsızdır. Eğer şâir, o hırkayı arkasında görmüş olsaydı hırkanın bu güne kadar korunmuş olması gerekirdi. Çünkü hırkanın korunması bizce şiirin hıfz edilmesinden daha önemli sayılmalıydı."²⁸

Her ne kadar bu esere *Kasîde-i Bürde* ismi verilse de eserin asıl adı *El-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Berîyye*'dir. Bûsirî'nin hastalığından kurtulmasına bu eser vesile olduğundan dolayı "*bür'e*" kelimesinin anlamından hareketle *Kasîde-i Bür'e* ismiyle de anılmaktadır. Şahin, incelediği Hasan Fehmi Efendi'nin şerhine yazılmış dibacesinde²⁹ bunun ifade edilmesine değinir ve bu isimlendirmelerin (Bür'e ve Bürde) en azından şairin yaşadığı zamanda verilmiş olduğunu dile getirir.³⁰ Âbidîn Paşa Şerhi'nde de bu isimlendirmeye dikkat çekilmiştir³¹. Os-

²⁷ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 46.

²⁸ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 46.

²⁹ "Nâzım-ı merhûm bu kasîdeyi Nebî ve Habîbe takdîm sebebiyle maraz-ı mehîbinden kurtulduğu için bu tesmiye ibtidâ anın tarafından olması da me'mûl-i kavîdir."

³⁰ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 43.

³¹ "Kasîde-i Celîle'nün isminde ihtilâf vardır. Ba'zıları Bâ'nuñ zimmîyle ve Hemze ile (Bür'e)dür didiler. Bu da nâzım-ı 'âlimün bu Kasîde'nün bereketiyle

man Tefvîk'in *Şerh-i Kasîde-i Bürde Terceme-i Mücmeli'*nde verilen bilgilerden hareketle eserin halk arasında "*Bürdiyye*" adıyla da anılmış olduğu zikredilmektedir.³² Şahin şu sözleri de ekler: "Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'sinin pek yaygın olmamakla birlikte '*Büreyye, Bürdiyye, Bürdetü'l-Mimiyye, Kasîdetü'ş-Şeda'id, Bür'ü's-sekam, Kasîde-i Zî-selem*' gibi adlarla anıldığı da görülmektedir."³³

Bahattin Kahraman, *Kasîde-i Bürde*'nin isimlendirilmesi konusunda yukarıdaki isimlere ilaveten bazı tespitlerde bulunmuştur: "Bunun yanı sıra, çeşitli yazmalarda şu isimler de kullanılmış olup bunların müstensih hatalarından kaynaklandığı söylenebilir: *Kasîde-i Bürîre, Kasîde-i Bürdiyye, Kasîde-i Bere, Kasîde-i Bürre.*"³⁴

Daha önce de belirttiğimiz gibi asıl *Kasîde-i Bürde* ismiyle bilinen eser, Ka'b b. Zühre'ye ait olan eser olmasına rağmen, *Kasîde-i Bürde* ismi, Bûsirî'nin eseriyle özdeşleşmiştir. Ka'b'ın eseri de *Kasîde-i Bânet Su'âd* ismiyle anılır olmuştur. Mahmut Kaya'nın, "Kasîdetü'l-Bürde" maddesinde konuya ilişkin verdiği bilgiler, anlattıklarımızı destekler ve özetler mahiyettedir: "Mısırlı sûfî ve şair Muhammed b. Saîd el-Bûsirî'nin Hz. Peygamber için yazdığı ve *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye* adını verdiği manzûme, kafiye (revî) harfi mîm olduğu için el-Kasîdetü'l-Mîmiyye, şairin tutulduğu hastalık³⁵tan kurtulması-

nâ'il-i bür'e vü şifâ olmasındandır." Âbidîn Paşa, *Terceme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*, s. 5.

³² Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, s. 42.

³³ Ebubekir Sıddık Şahin, "*Le'âli'nin Kasîde-i Bürde Şerhi İle İlgili Bir İntihal*", *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2001, s. 264.

³⁴ Bahattin Kahraman, "*Le'âli ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümelere*", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, Konya 1997, s. 58.

³⁵ "Bûsirî'nin hiçbir kasîdesinde felç olduğuna dair bilgi bulunmamakla birlikte kendisinden altmış altı yıl sonra vefat eden biyografi yazarı İbn Şâkir el-Kütübî ilk defa felç olayına yer vermiş (Fevâtü'l-Vefeyât, III, 368-369), daha

na vesile olduğu için de Kasîdetü'l-Bürde diye meşhur olmuştur. Ancak Ka'b b. Züheyr'in kasidesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde *Kasîdetü'l-Bür'e*³⁶ (*el-Kasîdetü'l-Bür'iyye*) şeklinde anılmışsa da literatürde *Kasîdetü'l-Bürde* diye tanınmaktadır".³⁷

Müstakimzâde, eseri *Bürde-i Şerîf*³⁸ ismiyle de anmaktadır. Eser, şârihler ve mütercimler tarafından klâsik olarak on bölüm halinde incelenmektedir. Bu inceleniş şeklini Kâtip Çelebi, bahis konusu edilen maddesinde zikretmektedir.³⁹ İşlenen konulardan hareketle verilen bölümler, *Kasîde-i Bürde*'yi şerh edenler, tercüme edenler veya eseri tetkik edenler tarafından aynen verilmektedir. Biz de incelediğimiz kaynaklarda geçen bu bölümleri, şu şekilde gösterebiliriz:

Birinci bölümde, "Peygamberimize duyulan aşk" ele alınmaktadır. Bu bölüm, birinci beyitten başlayarak, 13. beyte kadar sürmekte olup toplam 12 beyittir. Bu beyitler, kasîdenin matla' beyitleridir.

İkinci bölümde; nefsin kötü isteklerinden, heva ve heveslerinden şiddetle kaçınılması, nefsin isteklerine boyun eğilme-

sonra gelen bütün müellifler de bu bilgiyi tekrar etmiştir." Mahmut Kaya, "*Kasîdetü'l-Bürde*" Maddesi, s. 568.

³⁶ Bursalı Mehmed Tahir'in, Osmanlı Müellifleri'nde Kasîde Bürde'ye verilen isimlerden daha çok Kasîde-i Bür'e'yi tercih etmesi, Osmanlı kültür çevresinde ekseriyetle bu ismin tercih edildiğine örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Bursalı Mehmed Tahir (1333), C 1, s. 244/ C 2, s. 481/ C 2, s. 41/ C 2, s. 141/ C 2, s. 497/ C 1, s. 83/ C 1, s. 95/ C 1, s. 258/ C 1, s. 259/ C 1, s. 400/ C 2, s. 7/ C 2, s. 20/ C 2, s. 22/ C 1, s. 334/ C 1, s. 347/ C 2, s. 49/ C 1, s. 355/ C 2, s. 82/ C 1, s. 249/ C 1, s. 42/ C 1, s. 302/ C 1, s. 72 vd.

³⁷ Mahmut Kaya, "*Kasîdetü'l-Bürde*" Maddesi, s. 568.

³⁸ Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin Efendi (2000), *Mecelletü'n-nisâb fi'n-niseb ve'l-kuna ve'l-elkâb*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2355, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayın No/32, Ankara, 232b.

³⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, s. 1331.

mesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. 13. beyitten başlamakta, 29. beyte kadar sürmektedir. Toplam 16 beyittir.

Üçüncü bölüm, Peygamberimizin methine ayrılmıştır. Peygamberimizin çektiği sıkıntılar, fakir yaşantısı, dünyaya değer vermeyişi, takvası, âlemlere rahmet olarak gönderilmesi, güzellikleri emredip kötülüklerden nehyetmesi, kıyamette O'nun şefaathçi oluşu, O'nun sünnetine tabi oluş, diğer peygamberlere üstünlüğü, ilme verdiği önem, güzellik ve olgunlukta üstünlüğü, bütün varlıkların en hayırlısı oluşu, ahlaken eşsiz oluşu üzerinde durulmuştur. 30 beyit olan bu bölüm, 29. beyitten başlayıp 59. beyte kadar sürmektedir.

Dördüncü bölümde, Peygamberimizin doğumuyla gerçekleşen mucizeler dile getirilmiştir. Kafirler ve putperestlerin, birçok olağanüstülükleri gördükleri hâlde hakikate kapılarını açmadıkları, cinlerin ve şeytanların telaşa kapıldıkları zikredilmiştir. Bu bölüm, 59. beyitten başlamakta, 72. beyitte son bulmaktadır. Toplam 13 beyittir.

Beşinci bölümde, Peygamberimizin mucizeleri üzerinde durulmaktadır. Ağaçların O'na secde etmesi, kök ve dallarıyla huzuruna gelmeleri, bulutların O'na gölge yapmaları, parmağının işaretleriyle ayın ikiye ayrılması, mağarada Hz. Ebubekir'le beraber mucizevî bir şekilde korunmaları, avuçlarının dokunmasıyla nice hastaların mucizevî olarak iyileşmeleri, dualarının ne kadar tesirli olduğu ve bereketle sonuçlandığı üzerinde durulmaktadır. 72. beyitten başlamakta, 88. beyitte son bulmaktadır. Toplam 16 beyittir.

Altıncı bölüm, Kur'ân-ı Kerîm'in üstünlüğü ve fazileti konusunu ele almaktadır. Kur'ân ayetleri inci gibi muntazam dizilmişlerdir, onların kıymetinde hiçbir eksilme olmaz, onlar Peygamberimizin mucizelerinin en büyüğüdürler, hem gelecek

hem de geçmişten haber vermektedirler, Kur'ân daimîdir ve diğer peygamberlerin mucizelerinden üstündür, düşmanlar bile ona teslim olmuşlardır, ayetler eşsiz belâgat örnekleridir. Bu bölüm, 88. beyitten başlamakta, 105. beyitte son bulmaktadır. Toplam, 17 beyittir.

Yedinci bölüm, Peygamberimizin miracının ele alındığı bölümdür. Miracın mahiyeti ve esrarı üzerinde durulmaktadır. 105. beyitten başlamakta, 118. beyitte son bulmaktadır. Toplam, 13 beyti ihtiva etmektedir.

Sekizinci bölüm, Peygamberimizin cihadını konu edinmektedir. Düşmanlarına nasıl korku saldığı, O'nun ve sahabele-
rinin ne kadar cesur ve korkusuz oldukları ele alınmaktadır. 22 beyitlik bu bölüm 118. beyitten başlamakta ve 140. beyitte son bulmaktadır. Bu bölümdeki beyitlerde "Peygamber Efendimizin cihadı çok canlı tasvirlerle"⁴⁰ anlatılır.

Dokuzuncu bölüm, şairin Peygamberimizden şefaata talep ettiği kısımdır. Şair, bu kaside vesilesiyle Resulallah'a hizmet ettiğini, oysa daha önce dünya ehlinin hizmetinde bulunduğunu, dünya ehli için yazdığı şiirlerin ve işlediği amellerin günah halkası olarak boynuna geçirileceğini, dünya lezzetleri karşısında ahiretini değiştirdiğini dile getirmektedir. Peygamberimizin büyük günahlar işleyenlere de şefaata sözünün olduğunu ve kendisine de şefaata edeceğini umduğunu belirtmektedir. Daha sonra Peygamberimizin medhini yapmakta; O'nun vefalı olduğunu, kendisine sığınanları himaye edeceğini, himaye edenlerin en hayırlısı olduğunu söylemektedir. Bu bölüm 140. beyitten başlamakta ve 152. beyte kadar sürmekte olup, toplam

⁴⁰ Bkz. Ebubekir Sıddık Şahin, *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, s. 48.

12 beyittir. *Keşfü'z-Zünûn*'da burası 14 beyit olarak zikredilmektedir.⁴¹

Onuncu bölümde şair, Peygamberimizin ailesi, ashabı ve onlara tabi olanlara duada bulunmakta ve Allah'ın rahmeti ve keremine vurgu yapmaktadır. Burası, münâcât bölümüdür. 152. beyitten başlayan bu kısım toplam 9 beyittir.

Kasîde-i Bürde, Peygamberimize duyulan derin ve samimi sevginin bir tezahürü olduğundan, içeriğine derinlikle nüfuz edildiğinde yoğun bir lirizmin olduğu görülecektir. Nitekim *Kasîde-i Bürde* konusunda en yetkin isimlerden olan Mahmut Kaya'nın da bu yönde beyanları olmuştur. Kaya, İslâm dünyasında bu kadar ilgi görmesini "yapı ve üslup bakımından son derece sağlam ve lirik"⁴²olmasına bağlamaktadır. Kaya, bazı çevrelerin 33, 109, 152 ve 154. beyitlerde Peygamberimizi övgüde aşırı gittiğini ileri sürerek, şairi eleştirdiklerini fakat bu hususta Bûsirî'nin -tam tersi- ihtiyatlı ve dikkatli olduğunu söyleyerek eleştirilerin haksız olduğunu belirtmektedir. "Bazı çevrelerin de iyi niyetli olduklarını, şiirin ne olduğunu bilmediklerinden Kasîde'yi fıkıh ve akaid metni gibi"⁴³ değerlendirdiklerini dile getiren Kaya, "şiirde arananın duygu ve coşku" olduğunu, "şiir, olgu ve olayları gerçeğinden farklı, daha çarpıcı ve daha güzel gösterme sanatı olduğu için abartmanın normal sayılabileceğini"⁴⁴söylemektedir. "Nihayet denebilir ki, Bûsirî kasîdesinde Hz. Peygamber'i merkeze alarak coştukça coşmuş ve bir bakıma İslâm'ın destanını yazmıştır."⁴⁵

⁴¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, s. 1331.

⁴² Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011, s. 15.

⁴³ Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 15.

⁴⁴ Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 15.

⁴⁵ Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 14.

MİFTÂHU'S-SA'ÂDE (ŞERH-İ KASÎDE-İ BÜRDE) HAKKINDA

Rızâyî'nin İmâm Bûsirî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine yazdığı şerh olan *Miftâhu's-Sa'âde*'nin Türkiye kütüphanelerinde toplam altı adet nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan hiçbirinde müellif hattı olduğuna dair herhangi bir ibare yoktur. Ancak bu nüshalardan Milli Kütüphane Yazmaları A. 2549'da kayıtlı olan nüshanın ketebe kaydında, müellif hattından kopya edildiği belirtilmektedir. Bu nüshaya en yakın nüsha ise Köprülü Kütüphanesi, Mehmet Asım Bey Koleksiyonu 406 numarada kayıtlı olan nüshadır. İstanbul Üniversitesi T. 3910 numarasında kayıtlı olan eser, muhtemelen Milli Kütüphane nüshasından yani müellif hattından kopya edilen nüshadan çok az farkla değiştirilerek istinsah edilmiştir. Bu eser -belki de kütüphaneciler tarafından- çizgili defter sayfalarına yazılmıştır. Yazma olarak hiçbir değeri yoktur. Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i Mirza Koleksiyonu'nda bulunan nüsha ise müellif hattından kopya edilen nüshadan istinsah edilmiş veya kayıp müellif hattından çoğaltılmıştır. Eser, bahis konusu koleksiyonda 201 numarada kayıtlıdır. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3705'te kayıtlı nüsha eksik olup İbn-i Mirza nüshasından kopya edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Nu. 3337'de bulunan bir mecmua içindeki nüshanın da İbn-i Mirza nüshasından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Rızâyî, Türk edebiyatında yaygın olan *Kasîde-i Bürde* tercüme ve şerh yapma geleneğine katılarak *Miftâhu's-Sa'âde* adındaki eserini kaleme almıştır. Rızâyî'nin bu eseri yazmasında, danışmendliğini yaptığı dönemin şeyhülislâmı Es'ad Efendi'nin etkisi olduğu düşünülebilir. Zira Es'ad Efendi, *Kasîde-i Bürde*'nin Arapça tahmisini yapmış olup Rızâyî'nin son derece

hürmette bulunduğu bir şahsiyettir. *Tezkire'sinde*⁴⁶ ve *Mahmûdiyye'sinde*⁴⁷ kendisinden sitayişle söz etmektedir. Rızâyî, muhtemelen Aksaray'da başladığı medrese eğitimine İstanbul'da devam etmiş, Şeyhülislâm Es'ad Efendi'ye dört sene danışmendlik yapmış ve onun ölümünden sonra da mülâzım olmuştur. 1620-1624 (H.1030-1034) yılları arasında yanında danışmendlik yaptığı Es'ad Efendi'nin *Kasîde-i Bürde*'yi şerh etme noktasında Rızâyî'yi etkilemiş olabileceği akla gelmektedir. Şair, *Tezkire'sinde* Es'ad Efendi'den hürmetle bahsetmekte, onun kış ve yaz mevsimlerinde, fırtınalı günlerde gemiler hareket etmemesine rağmen -*Aziz Mahmud Hüdâyî'nin kerâmetine binaen*- Celvetî âyinlerine ve erkân günlerine iştirak ettiğini, Hüdâyî'nin sohbetlerinden istifade ettiğini belirtmekte, Es'ad Efendi'nin bir kısım beyitlerine yer vermektedir:

Ne söylersen iderdi i'timâdı

Hakîkatdür Hak'un Es'ad 'ibâdı

(Tezkire-7b)

"... 'Azîz Hazretlerine ne mertebe i'tikâd-ı pâk ve hüsn-i i'timâd iderler idi kim eyyâm-ı şitâ vü sayfda hevâda i'tidâl bulunmayup ziyâde fırtına olup deryâ yüzünde aslâ gemiler yürimese âyîn ü erkân günleri kendiler kayıka binüp Üsküdar da

⁴⁶ Rızâyî Hasan b. Abdurrahmân Aksarâyî, *Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Nu. 41.

⁴⁷ Hasan b. Abdurrahman Aksarâyî, *el-Mahmûdiyye fî Menâkıbı Ricâli'l-Bilâd*, Konyalı İbrahim Hakki Kütüphanesi, Nu. 66.

Hazret-i 'Azîz meclis-i şerîflerine varup va'z ü nasîhat dinler idi.
Buyururlar idi ki:

Bu günde dest-gîr olmazsa bize
Nidelüm i'tikâdı bu 'Azîz'e

Bu denli fırtına mâni' degüldür
Bu gelmez rûz-i mahşer imdi dize

Şitâb idüp iderdi 'azm ü cezmi
Tutalum kayık olmuş rîze rîze

(Tezkire-8a)

Rızâyî'nin 1644 (H.1054) senesinde başladığı ve 1648 (H. 1058)'de nazmen şerhini tamamladığı eserden *Îzâhu'l-Meknûn*⁴⁸'da söz edilmektedir. Eserin Peygamberimize yazılmış *Kasîde-i Bürde*'nin şerhi olduğu söylenmekte, başlangıç beytinin bir kısmı verilmekte, müellifin adı Seyyid Hüseyin el-Aksarâyî er-Rûmî olarak geçmektedir. "Hasan" ismi yanlışlıkla "Hüseyin" olarak yazılmış. Diğer bilgiler zaten Rızâyî ile uyuşmaktadır. Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*'ında "Rızâyî" maddesini ele alırken eseri "Bürde-i Şerîf" ismiyle anmaktadır.⁴⁹ Rızâyî, kendi

⁴⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zunûn Zeyli İzâhu'l-Meknûn fî ez-Zeyl-i 'Alâ Keşfü'z-Zunûn 'An Esâmî el-Kütûbi ve'l-Fünûn*, Tashih: Şerefettin Yaltkaya, Muallim Kilisli Rifat Bilge, C. 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 525.

⁴⁹ Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-Nisâb*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2355, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayın No/32, Ankara 2000, 232b. Fihristi için bk. Ahmet Yılmaz, *Mecelletü'n-Nisâb Fihristi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 2000, s. 183.

eserlerinden biri olan *Mahmûdiyye*'de bu eserinden söz etmektedir: "... Sonra onun benzerini Müftü Ebû Saîd Efendi'ye hediye ettim. Altı mısra üzerine **Kasîde-i Bürde**'yi tercüme ettim. Onlardan dördü kasîdenin mânâsı; iki mısradaki nâtı üzerine vezinli yazılmıştır. Esere "Miftahu's-Sa'âde" ismini verdim. Bana ikramda bulundu."⁵⁰

Mustafa Çağırıcı, *Miftâhu's-Sa'âde*'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu Nu. 3705'te kayıtlı nüshasını tanıtmıştır.⁵¹ Diğer nüshalardan söz etmemiştir. Âdem Ceyhan, *İzâhu'l-Meknûn*'daki bilgilerden hareketle eserden haberdar olduğunu, eserin sadece İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 3910 numarasıyla kayıtlı olan nüshasını incelediğini bildirmektedir.⁵² Ebubekir Sıddık Şahin, eseri tanıtmamış ancak çalışmasının kaynakça kısmında şaire ait eserin künye bilgilerini vermiştir.⁵³ Sadık Yazar da eserin tam adını vermemiş Rızâyî'nin manzûm bir *Kasîde-i Bürde* şerhi kaleme aldığını zikretmekle yetinmiştir.⁵⁴

Mısırlı İmâm Bûsîrî'nin meşhur *Kasîde-i Bürde*'sine şerh olarak kaleme alınan bu eser hakkında, daha önce belirttiğimiz yüksek lisans tezimizin ve yayımlanan kitabımızın "nüsha tavsifleri" kısmında birtakım bilgiler verdik. Nüsha tavsiflerindeki söz konusu bu bilgiler, ekseriyetle eserin şekli unsurlarıyla

⁵⁰ Mustafa Çağırıcı, *Hasan Rızâyî ve Tezkitetü's-Sâlikîn ile Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi*, s. 184.

⁵¹ Mustafa Çağırıcı, *Hasan Rızâyî ve Tezkitetü's-Sâlikîn ile Mahmûdiyye Adlı Eserleri Tahkik ve Değerlendirilmesi*, s. 32.

⁵² Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara 2006, s. 250.

⁵³ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, s. 149.

⁵⁴ Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Dan. M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2011, s. 621.

ilgiliydi. Bu kısımda ele alacağımız bilgilerse eserin şekli özelliklerine ilaveten, ihtiva ettiği içerik, şârihin eserini kaleme alırken ortaya koyduğu üslup ve bahis konusu şerhin Türk dili ve edebiyatı ve özeldede de şerh edebiyatı açısından önemine yönelik olacaktır.

Eser, genel olarak *Miftâhu's-Sa'âde* olarak anılmakla birlikte, *Şerh-i Kasîde-i Bürde*, *Terceme-i Kasîde-i Bürde*, *Miftâhu's-Sa'âde*, *Şerh u Nazmü'l-Kasîdeti'l-Bürde*, *Kasîde-i Bürde'nin Nazmen Şerhi ve Tercemesi* gibi adlandırmalarla da bilinmektedir:

Oldı *Miftâhu's-Sa'âde* bu kitâba tesmiye

Kim okursa feth ola cümle sa'âdetler ana

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 38. beyit-3a)⁵⁵

Eserin dîbâce kısmında 42 Türkçe beyit bulunmaktadır. Dîbâce, klasik şekle uygun olarak besmeleyle başlamıştır. Şârih, ilk beyitte “hamdele” olarak değerlendirilebilecek bir nitelikte, Allah’a hamd ve senada bulunmaktadır:

İsm-i Allâh ile itdüm bu kitâbı ibtidâ

Hamdile minnet añadur dahı şükriyle senâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 1.beyit-1b)

Eserin 1b sayfası Âl-i İmrân Sûresi'nden bir kısım ayetlerle⁵⁶ son bulmuştur.

⁵⁵ Beyit sayıları bu eserdeki metne göre verilmiştir.

“Hamdele” beyitleri toplam yedidir. 2a’da “salvele” olarak isimlendirebileceğimiz iki beyit bulunmaktadır. Peygamberimizin şefaatine nail olmayı en büyük gaye addeden her *Kasîde-i Bürde* şârihi gibi Rızâyî de eserine geçmeden önce Peygamberimize, onun Ehl-i Beyt’ine, sahabelerine ve ona tabi olanlara dua etmekte ve onlara selam göndermektedir. Hayatı bahsinde de belirttiğimiz üzere Rızâyî’nin, her eserinde rahatlıkla görebileceğimiz gibi bu eseri de Peygamberimize duyduğu derin ve içten sevginin tezahürüdür. Diğer eserlerinde Peygamber sevgisi yer yer hissedilmekteydi ancak bu eserinde -asıl amaca uygun olarak- zirveye taşınmıştır diyebiliriz. “*Tâ ilâ-yevmi’l-kıyâm olsun salât subh u mesâ*” dizesi, kanaatimizce, eserdeki coşkunluğun artarak devam edeceğinin habercisi gibidir:

Hazret-i Şâh-ı Rusûl rûhına olsun çok selâm
İsm-i pâkidür anuñ Ahmed Muhammed Mustafâ
(*Miftâhu’s-Sa’âde*, 8. beyit)

Âline ashâbına etbâ’ına ahbâbına
Tâ ilâ-yevmi’l-kıyâm olsun salât subh u mesâ
(*Miftâhu’s-Sa’âde*, 9. beyit)

10. beyitte, İmâm Muhammed Bûsirî ve *Kasîde-i Bürde* etrafında gelişen malum rivayetlere değinmektedir:

⁵⁶ “Şu da kesindir ki, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O’dur. Kendisinden başka ilah olmayan, şan, şeref ve hikmet sahibi olan O’dur.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/5-6, Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Tuva Yayınları, 29. Baskı, İstanbul 2009, s. 42.

Ol nebîler serveri medhin Muhammed Bûsırî

Rahmetu'llâhi 'aleyh ra'nâ idüpdür merhabâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*,10. beyit)

İmâm, ileride *Kasîde*'nin kaleme alınmasıyla son bulacak bir felç rahatsızlığına tutulmuştur:

Bunu tahrîrine bâ'is evvel andan naklimüz

Renc-i felce ol 'Azîz hikmetle olmuş mübtelâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*,11. beyit)

İmâm'ın vücudunun yarısı felçlidir. Doktorlar onun rahatsızlığına çare bulma hususunda aciz kalmışlardır:

Niçe müddet cisminün nısfı tamâm battâl olup

Hukemâ 'âciz kalup idememiş kimse devâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*,12. beyit)

İmâm, Peygamberimizin ruhundan istimdâd eder, bu *Kasîde*'yle vücudunda iyileşme belirtileri görülür:

Hazret'üñ rûhından istimdâd(1) itmiş bu 'Azîz

Bu kasîdeyle ifâkat bulmuş a'zâsında dâ'

(*Miftâhu's-Sa'âde*,13. beyit)

Rüyasının vuku bulacağı gece İmâm Bûsirî, Peygamberimize çokça salat ve selam getirir, dua dua yalvarır. Peygamberimiz rüyasında vücudunun felçli kısımlarını eliyle ovar ve mesheder. İmâm, rahatsızlığından kurtulur:

Okıyup eyler tazarru' ol gice çok Hazret'e

Mesh ider Hazret ana uykuda tâ bulur şifâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 14. beyit)

Peygamberimiz, İmâm Busirî'nin üzerine mübarek hırkasını örter. Bûsirî, uyanınca hırkayı üzerinde bulur:

Üstine ilkâ ider Hazret mübârek bürdesin

Uyanup bulur 'Azîz üstinde ol bürde(yi) tâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 15. beyit)

Felçten ve onun verdiği elemden fevkalade bir şekilde şifa bulan İmâm Bûsirî, şükür ve senada bulunmak amacıyla yatağından kalkar ve sabah namazı için mescide gitmek üzere abdest alır. Rızâyî'nin aşağıya aldığımız beyitte "*Kalkup âb-destin alup ider Hudâ'ya çok senâ*" ifadesini kullanması şifanın Allah'tan olduğuna, Peygamberimiz bile olsa kulun ancak buna vesile olabileceğine dikkat çekmek amacı taşımaktadır. Rızâyî, burada Sünni akidelere sıkı sıkıya bağlı istikamet ehli bir sûfi portresi çizmektedir:

Râhat olmuş gâyetile kalmamış felc ü elem

Kalkup âb-destin alup ider Hudâ'ya çok senâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 16. beyit)

İmâm, mescide giderken hâl ehli bir kişiye rastlar. Gördüğü rüyadan ve yaşadığı manevî hâlden henüz kimseye söz etmemişken, mezkûr kişi uykusunda Peygamberimize okuduğu *Kasîde*'yi kendisine de okumasını ister:

İşbu hâle kimse aslâ olmamışken muttali'

Sâlimen taşra çıkup gördi ki bir merd-i Hudâ

Dir eyâ pîr-i hüner medh-i Resûl'i eyledüñ

İşbu gice lutf idüp okı işidem sen bana

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 17-18. beyitler-2b)

İmâm, bahsi geçen şahsa, Peygamberimize birçok kasidede söylediğini, hangisini kastettiğini sorar. Sözü edilen şahıs da “*e min tezekkür*” girişiyle söylenen *Kasîde*'yi ima ettiğini belirtir ve İmâm'ın gördüğü rüyadaki bazı kısımları kerameten anlatır. *Kasîde*'yi Peygamberimiz dinleyince, aldığı hazla Tûba ağacı gibi salınmış, cübbesini mübarek omzundan çıkarıp taltif amaçlı İmâm'ın sırtına giydirmiştir:

Dir 'Azîz hakk-ı Resûl'e çok kasîde söyledüm

Sen 'aceb benden anu kañkısın eylersün recâ

Didi maksûdum *e min tezekkür* ola matla'ı
Kim bu gice okıduñ Hazret 'azîm itdi safâ

İki yanına salındı ol nihâl-i serv-i kad
Nahl-ı Tûbâ gibi meyl itdi safâdan her yaña

Cübbesin Hazret çıkardı pâk zahrından o dem
Arkaña geydürdi lutfıla saña itdi 'atâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 19-22. beyitler)

İmâm Bûsirî, mezkûr şahsın hâl ehli bir zât olduğunu anlamakta gecikmez. Kasîde'nin içeriğini onunla paylaşır ve nüshasını verir. Kasîde, böylece halk arasında hızla yayılır ve hikâyesi kulaktan kulağa anlatılır:

Bildi ahvâli 'Azîz işbu kişi bir ehl-i hâl

Nüşhasın virdi anuñ buldı şüyû'ı câ-be-câ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 23. beyit)

Orijinal metin, Memlûk hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdârî⁵⁷nin saltanat yıllarında

⁵⁷ El-Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdârî (1260-1277) için bkz. Kazım Yaşar Koprıman (2002), "*Mısır Memlûkleri (1250/1517)*" Maddesi, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. 5, Ankara, s. 99-127. Ayrıca bkz. İsmail Yiğit (2008), *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, s. 41-57.

yazılmıştır. Sultan Baybars'ın veziri Bahaüddin adında birisidir. Vezir Bahaüddin, *Kasîde*'yi dinleyince oldukça etkilenmiştir. Öyle ki zengin, fakirin, efendinin, kölenin *Kasîde*'yi dinlemesi emrini vermiştir:

Melikü'z-Zâhir zamânı idi imdi ol zamân

Bil Bahâü'd-dîn vezîr muhibb-i enbiyâ

İşbu hâli işidüp çün 'âşık oldı ol vezîr

Nüşhasın alup anuñ nezr eyledi subh u mesâ

Baş açık yalın ayak kâ'im ideyim istimâ'

Okısunlar dâ'imâ buni hemân bay [u] gedâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 24-26. beyitler)

Rızâyî, 26. beyitten sonraki iki beyitte *Kasîde-i Bürde*'nin havassı ve şifa oluşu üzerinde durmaktadır. *Kasîde-i Bürde*'yi okuyanlar onun yararlarını bizzat müşahede etmişlerdir. Eğer fakir okursa zengin olur, hasta okursa şifa bulur. Kaybolan kimse için okunursa erken zamanda döner. Okuyanlar daima muhafaza altındadırlar. 39. beyitte de özelliğinin, faydasının sınırsız olduğunu belirtmektedir:

Okıyanlar nef'ini itdi müşâhede anuñ

Her fakîr buldı gnâ haste okıyanlar şifâ

Gâ'ib olan kimse hakkında okınsa tiz gele

Ugrı girmez olduğu o cümleden mahfûz ola

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 27-28 beyitler)

Hâssasınun hadd ü 'addini kalem itmez beyân

Bir kasîde anı Hazret böyle beğenmiş ola

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 39. beyit-3a)

Aksarâyî Hâci Efendi-zâde Rızâyî nisbesiyle kendini takdim eden şair, Peygamberimizin vasıflarını anlatmanın veya methini yapmanın insana mutluluk verdiği, onun mübarek vasıflarını ele alırken dillerin coştığı gibi gönüllerin de coştüğünü belirtmektedir. “*Dem-be-dem cûş eyleye dillerde vasf-ı mâ-cerâ*” derken kanaatimizce “dil” kelimesini “gönül, kalp”, “lisan, konuşulan dil” anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli olarak kullanmıştır:

Hoş sa'âdet Hazret'ün medh-i şerîfin eylemek

Dem-be-dem cûş eyleye dillerde vasf-ı mâ-cerâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 29. beyit-3a)

Şârih, İmâm Bûsirî'nin orijinal metni fasih ve belîğ dille kaleme aldığını, anlamını idrak etmede kendisinin yetersiz kaldığını dile getirir. Hayatı, eserleri ve sanatı bahsinde defalarca bahsettiğimiz gibi Rızâyî'nin en bariz özelliklerinden birisi mütevazi bir Celvetî sûfisi oluşudur. Aşağıdaki beyitte de bu yönünün tezahür ettiği rahatlıkla söylenebilir:

Lîk elfâz-ı belîg gâyet fesâhat üzredür
Ma'nîsin fehm itmede 'âciz benüm gibi gedâ
(*Miftâhu's-Sa'âde*, 30. beyit)

Rızâyî, Allah'tan en büyük isteğinin bu eseri nazmetmek olduğunu, bu arzusu gerçekleştiği için çok büyük bir mutluluk duyduğunu belirtir. *Kasîde-i Bürde*'yi nazmetmek onun için oldukça zordur, güzel bir üslupla şiirleştirmek müşkül bir iştir. Bu noktada olgun insanlar kendisini mazur görmelidirler. Rızâyî'nin temennilerinden birisi de mahşer gününde *Kasîde*'nin meddâhı İmâm Bûsirî'yle birlikte haşrolmaktır:

Hazret-i Hak'dan hemân nazmında kıldum iltimâs
Türkçe nazm eyleyem viridi murâdımı Hudâ

İtmesün levmi bana lutf eyleyüp ehl-i kemâl
Hayli müşkildür bunıñ nazmında bir hüsn-i edâ

Râh-ı medhine 'azîmet itmege bâ'is budur
Umaram meddâhı ile haşr olam rûz-i cezâ
(*Miftâhu's-Sa'âde*, 31...33. beyitler)

Rızâyî, aşağıya aldığımız beyitte, Bûsirî'ye ait orijinal metnin her beytini üç beyitle şerh ettiğinden bahsetmektedir. Arapça beytin ilk dizesini Türkçe birinci beyitle, ikinci dizesini de Türkçe ikinci beyitle şerh etmiştir. Rızâyî'ye ait Türkçe üçüncü beyit ise Bûsirî'nin beyitlerindeki Arapça kelimelerin

anlamalarını ihtiva eden manzûm sözlük beytidir.⁵⁸ Rızâyî'nin burada bahsedilen şerh metoduna hiç de uzak olmadığı Muğlalı Şâhidî Dede'nin *Tuhfe'sine* nazîre olarak kaleme aldığı *Kân-ı Ma'ânî* adındaki Farsça-Türkçe manzûm sözlüğünden anlaşıl-maktadır. Söz konusu eserde olduğu gibi bu eserde de kelimele-lerin karşılıklarının rahatça bulunabilmesi için diğer dildeki (Arapça/Farsça) karşılığı numaralandırılarak verilmiş ve aynı metoda başvurulmuştur⁵⁹:

Ma'nî-i ebyâtile itdüm lügâtini beyân

Cümle üçer beytile olındı mefhûmî edâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 34. beyit)

Yukarıda ele aldığımız beyitlerin her biri, Rızâyî'nin il-me verdiği önemi de göstermektedir. *Kasîde-i Bürde*'nin fasih ve belîğ bir dille yazıldığını belirtmesi, Arapçaya vukûfiyetine bir delil olarak düşünülebilir. Türkçe nazmetme arzusunun güçlü oluşu, eserin fesahatini bozma korkusu taşıması ve bu noktada ilgili zevâtтан affedilmeyi ümit etmesi, ilmin neticesi veya meyvesi olarak değerlendirebileceğimiz tevazusuna işa-rettir. Birlikte haşrolmayı dilemek kadar müellifine hürmeti, *Miftâhu's-Sa'âde*'nin kültür seviyesi yüksek bir ilim erbabının ve ilim camiasına dost bir şârihin eseri olduğunu göstermesi

⁵⁸ Biz bu çalışmamızda “manzûm sözlük beyti”ne yer vermedik. “Sözlük” başlığıyla verdiğimiz bölümde bu beyitlerde geçen kelimelerin anlamları bulunmaktadır. Bu beyitlere bakmak isteyenler daha önce değindiğimiz kita-bımıza başvurabilirler. Zikredilen kitabımıza ait bilgiler daha önce verildi. “Kaynakça” bölümümüze bakılabilir.

⁵⁹ İlgili yorum için bkz. Muhittin Turan, “*Hasan Rızâyî ve Kân-ı Ma'ânî İsimli Manzum Sözlüğü*”, s. 2947.

açısından önemlidir. 35. beyit, eserin Sultan İbrahim döneminde⁶⁰ yazıldığını bildirmektedir. Bir sonraki beyit de Osmanlı hanedanının daim olmasını temenni etmekte olup dua içeriklidir:

Devr-i Sultân ibn-i Sultân Hân İbrâhîm'dür
Eyledüm tahrîrini gâyet latîf idi hevâ
(*Miftâhu's-Sa'âde*, 35. beyit)

Yâ İlâhî it mü'ebbed hem mü'eyyed her zamân
Âl-i 'Osmân neslini hıfz eyle ey Bârî Hudâ
(*Miftâhu's-Sa'âde*, 36. beyit)

Şârih, Allah'tan şerhinin ilgililer nazarında makbul olmasını, şerhinden hareketle daima hayırla anılmasını istemektedir. “*Müminlere cennet kapısı devamlı açık olsun, dünyada ve ahirette iyilik cömertlik onlara başıslansın.*” diyerek besmeyleyle orijinal metnin şerhine başlamaktadır:

Umaram makbûle ola idi işbu tercemem
İdeler hayrile yâd bir dem ola yâ Rabbenâ

Mü'mine bâbü's-sa'âde dâ'imâ mekşûf ola
Dünya vü 'ukbâda ihsân ü kerem ola 'atâ

⁶⁰ 1640-1648 yılları arasını kapsar. Bahsi geçen dönem için bkz. Ömer Faruk Yılmaz, *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, Osmanlı Yayınevi, C. 2, İstanbul 1999, s. 327-345. Ayrıca bkz. Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 85-100.

İmdi Bismi'llâh ile ol medhe âgâz idelüm

Budurur medh-i Muhammed Bûsirî kıl ibtidâ

(*Miftâhu's-Sa'âde*, 40-42. beyitler)

Kasîde-i Bürde'nin orijinal metni, *Bahr-i Basît-i Mahbûn*⁶¹ vezni olarak bilinen "Müstef'ilün Fâ'ilün Müstef'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Rızâyî, şerhi yaparken vezin seçiminde asıl metne bağlı kalmamıştır. Türkçede en çok kullanılan vezinlerden birisi olan ve Remel bahrinden "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbını tercih etmiştir. Böyle bir tercihte bulunmasının en muhtemel sebebi, şerhini sade bir dille kaleme alması, sade bir Türkçeye uyarlanması en kolay veznin muhtemelen bu olması, pratikte kullanımının yaygın olmasıdır. Orijinal metnin vezni, her ne kadar Türk şiirinde kullanılsa da Rızâyî'nin tercih ettiği vezin kadar tercih edilmemiştir. Söz konusu veznin Arap şiirinde ne kadar tercih edildiği noktasında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Arap dili için ahenkli sayılacak bir vezin olduğunu farzetsek de "özellikle Türkçe'de aynı âhengi sağlamak imkânına sahip olmayabilir. Kaldı ki arûz vezni ile Türkçe şiir yazmak her zaman için zor bir iş olmuştur."⁶² Rızâyî'nin Arapça metnin veznine bağlı kalmayıp, vezin seçimi konusunda mutaassıp olmadığını ve *Kasîde-i Bürde*'nin halk nezdinde anlaşılmasını esas amaç edinerek yararlı bir metot götüğünü göstermektedir. Şayet vezne bağlı kalsaydı, metnin orijinallliğini bozmama adına şerh, kuru bir tercüme özelliği gösterebilir ve dil de sadelikten uzaklaşabilirdi.⁶³

⁶¹ Arap edebiyatında bu kalıbın kullanımı ve vezin hakkında bilgiler için bkz. Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Aruz*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s. 81-82.

⁶² Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, s. 133.

⁶³ Çıkarımlarımızı destekleyecek paralelde yorumlar için bkz. Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, s. 131-132.

Rızâyî, sade ve anlaşılır dil üslubundan ödün vermemiş fakat vezne hâkimiyet konusunda oldukça esnek bir tavır sergilemiştir. Türkçede en çok kullanılan bir vezinle eserini kaleme almasına rağmen vezin konusunda pek de hünerli değildir, fazlaca vezin hatasına düşmüştür. İyi bir eğitimden geçmesine, Arapça ve Farsçaya vukûfiyetine ve kültürel yönden zengin bir muhitte yetişmesine rağmen şiir sanatı açısından fazla başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Kanaatimizce, Rızâyî'nin bahsi geçen özellikleri onun mutasavvıf ve sûfî kişiliğinden kaynaklanmaktadır. Eserleri ve sanatı bahsinde de ele aldığımız üzere Rızâyî, hem tasavvufî yönden hem de edebî açıdan başta Aziz Mahmud Hüdâyî olmak üzere Ehl-i Cennet Fenâyî Efendi, Gafûrî Mahmûd Efendi ve Zâkirzâde Abdullah Efendi gibi Celvetî büyüklerinden etkilenmiştir. İsmi geçen Celvetî büyüklerinin eserlerine ve bilhassa şiirlerine bakıldığında edebî ve estetik kaygıdan ziyade tasavvufî kaygılar içinde oldukları görülecektir.⁶⁴ Rızâyî de ele aldığımız şerhinde estetik bir kaygı taşımamış, sadece *Kasîde-i Bürde* gibi Türk toplumu için kutsal kabul edilen bir metnin anlaşılması yönünde çaba sarfetmiştir. Rızâyî'nin *Kasîde-i Bürde*'deki sade ve anlaşılır üslubunun altında yatan bir gayesi de manevî hazzını, engin coşkusunu ve metafizik gerilimini Pey-

⁶⁴ İsmi geçen Celvetî büyüklerinin şiirleri için bkz. Mehmet Emin Ertan, "Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Edebî Şahsiyeti", Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumu (23-25 Mayıs 2005) Bildiriler, C. I-II, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul 2006, s. 449-463; Aziz Mahmud Hüdâyî, *Dîvân-ı İlâhiyyât*, Tıpkıbasım ve Çeviriyazı, hzl. Mustafa Tatcı-Musa Yıldız, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2005, s. 9-26; Alim Yıldız, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Kültür Serisi, Sivas 2010, s. 28-34; Kenan Erdoğan-Hasan Cankurt, "Fenâyî Cennet Efendi, 'Tecelliyât' Adlı Arapça Eseri Ve Tecelliyât'a Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Tarafından Yapılan Manzûm-Mensûr Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine", Turkish Studies Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring 2013, Ankara-Turkey, p. 789-814; Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1968, s. 310-313, 323.

gamber âşığı müslüman Türk halkıyla ve özellikle de Celvetî sûfileriyle paylaşmaktadır. *Kasîde-i Bürde Şerhi* de dahil eserlerinin hemen hemen hepsinde aynı üslubun varlığı rahatlıkla hissedilmektedir. Belirtilenler ışığında *Kasîde-i Bürde Şerhi*'ni tasavvufî şerhler başlığı altında ele almak hata olmasa gerek.

Rızâyî, bilim dili Arapça olan ve yoğun bir şekilde belâgat derslerinin yapıldığı Osmanlı medreselerinde yetişmiş bir müderristir. Hama, Humus ve Halep gibi Arap coğrafyalarında bulunmuş, söz konusu yerlerde ilim erbabıyla ilişkiler kurmuş bir kadıdır. Arapça eserler kaleme alarak Arap dili husundaki yetkinliğini ortaya koymuştur. Ancak *Kasîde-i Bürde Şerhi*'ne bakıldığı zaman, derin Arapça bilgisinin şerh metoduna yansımadağı görülmektedir. Yani klâsik edebiyattaki filolojik merkezli, yoğun gramer açıklamaları bulunan bir şerh yöntemini tercih etmediği anlaşılmaktadır. Bahsi geçen tercihinin, sûfî kişiliğine bağlamakla beraber, şerhin manzum oluşuyla da ilişkilendirmenin isabetli olduğunu düşünmekteyiz. Rızâyî, manevî coşku-yu okuyucuya yaşatmak istemektedir. Bu kutsal metnin anlaşılması için bütün anlamı beytin içerisine sığdırması gerekir. Şayet yoğun gramer açıklamalarına girseydi, hem sadelikten uzaklaşacak hem de amacının dışına çıkarak anlamı ihmal etmiş olacaktı. Bu nedenle gramer açıklamaları yerine lügatçi bir bakış açısıyla sadece Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermekle yetinmiş, şerh metodunu belirlerken, hitap ettiği kitle ekseninde hareket etmiştir. Mensûr bir *Kasîde-i Bürde* şerhi kaleme almak isteyen her şârih, edebiyatımızda *Kasîde*'nin mensûr şerhleri fazla olduğu için, kendisinden önce yazılmış şerhleri inceleme fırsatı bulabilmiştir. Kanaatimizce -şimdiki bilgilerimize göre- kendisinden önce yazılmış manzûm şerhin olmayışı⁶⁵, Rızâyî'ye şerh metodunu kritik etme fırsatı verme-

⁶⁵ Ne zaman yaşadığı bilinmeyen İsmail Nazîfî'nin *Kasîde-i Bürde Şerhi*'ni Rızâyî'nin şerhine yapılmış bir nazîre kabul edersek, Rızâyî'nin eserinin alanında ilk olduğu sonucuna varabiliriz. Ayrıntılı bilgilere ulaşmak isteyen

miştir. Zikredilen yorumların ortaya çıkardığı bir sonuç olarak veya zikredilen yorumlara bağlı olarak, Rızâyî'nin birçok vezin hatasına düştüğü görülmektedir.

Miftâhu's-Sa'âde, edebiyatımızda *Kasîde-i Bürde*'ye yapılan iki manzum şerhten biridir. Birtakım kusurlarından yukarıda söz etmiş olsak da bahsi geçen bu yönüyle Türk edebiyatı ve Türk kültür tarihi açısından oldukça önem arz etmektedir. *Kasîde-i Bürde*'ye yapılmış manzum şerhleri ele alırken Hâfız İsmail Nazîfî'ye ait olan diğer manzum şerhin, Rızâyî'nin eserine yapılmış bir nazire olma ihtimalinden söz etmiş ve bu ihtimalin kuvvetli olduğunu dile getirmiştik. Bu ihtimali doğru kabul edersek, Rızâyî'nin *Miftâhu's-Sa'âde*'si, edebiyatımızdaki tek manzum *Kasîde-i Bürde* şerhi olma özelliğini elde edecektir. Rızâyî'nin ele aldığımız bu şerhine ilaveten Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin Arapça *Tecelliyât*'ına ve Ehl-i Cennet Fenâyî Efendi'nin yine Arapça *Tecelliyât*⁶⁶'ına yaptığı manzûm şerhler de bulunmaktadır. Daha önce kendilerinden söz ettiğimiz bu eserler de alanlarında ilk olma özelliğini taşırlar. Ayrıca Rızâyî'nin *Gülistân Şerhi* de "*bilinen tek manzûm şerh*" olma hüviyetindedir. *Gülistân Şerhi* dahilinde yazdığı sözlüğü de "*bilinen tek manzum Gülistân sözlüğü*⁶⁷"dür. Şerh vadisinde kaleme alınmış bahsi geçen eserlerini dikkate aldığımızda, Rızâyî'nin şerh edebiyatımız içerisinde anılması gereken önemli şahsiyetlerden biri olduğu kanaatine ulaşmaktayız.

okurumuzun, kitabımızın 348-358. sayfaları arasındaki bölüme (her iki eserin karşılaştırılmasına) müracaat etmesini öneririz.

⁶⁶ *Tecelliyât-ı Ehl-i Cennet Fenâyî Efendi'nin manzûm (bir kısım yerler de mensûr) şerhin çeviriyazılı metni için bkz. Kenan Erdoğan-Hasan Cankurt, "Fenâyî Ehl-i Cennet Efendi, "Tecelliyât" Adlı Arapça Eseri Ve Tecelliyât'a Hasan Rızâyî El-Aksarayî Tarafından Yapılan Manzûm-Mensûr Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine*", s. 783-816.

⁶⁷ Yararlandığımız makale için bkz. Aysun Çelik, "*Özgün Bir Manzum Şerh Örneği: Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistân Şerhi*", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017; (38), s.247.

Eserde Arapça orijinal metnin şerhi, 31a'da son bulmaktadır. 31a'da ve 31b'de Arapça manzûm ve mensûr kısımlar vardır. Bu bölümde şârih, duada ve münacatta bulunmakta, 1644(H. 1054)'te başladığı eserini 1648(H. 1058)'de, Zilhice'nin başlarında, cuma günü, kuşluk vaktinde bitirdiğini belirtmektedir.

SONUÇ

Şair, kitabımızın ilgili yerlerinde defalarca belirttiğimiz üzere Celvetî tarikatına intisâp etmiştir. Azîz Mahmud Hüdâyî'ye içtenlikle bağlıdır. Eserlerinin çok büyük bir kısmında Hüdâyî'ye duyduğu sevgi, açık bir şekilde müşahede edilmektedir.

Rızâyî'nin manzûmelerine bakıldığında tamamen tasavvuf içerikli olduğu görülmektedir. Şekilden ziyade "mana"ya önem verir. Beyitlerindeki anlam, çok derin olmamakla beraber manzumelerini samimî ve içten bir üslupla kaleme aldığı gözden kaçmamaktadır. Sanatı, tasavvufi hazzını yaşadığı araç olarak görmektedir. Allah sevgisi, Peygambere duyulan aşk, Hüdâyî'ye duyduğu sevgi ve bağlılık, Celvetî sûfleriyle manevî neşeyi paylaşmak, ilahî formunda yazılan sade şiirlerindeki ana temalardır. Onu, Hüdâyî'den aldığı sanat zevkinden hareketle, Yunus Emre çizgisindeki sûfi şairler içerisinde saymak gerekir. Sadece Celvetî büyüklerine değil, manevî yönü tebârüz etmiş bütün tarikat büyüklerine hatta dervişlerine saygı duyup sevgi besleyen; cezbeli ve coşkulu bir şairdir. Ancak, tasavvufî çizgisinde kendisini kaybetmeyen sünni akidelere bağlı vasat bir yol izlemektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eserlerinin estetik yönü çok zengin değildir.

Miftâhu's-Sa'âde, ilk manzûm Kasîde-i Bürde şerhlerinden olması hasebiyle önem arz etmektedir. Eserde şekilden veya metottan çok manaya ağırlık verilmiştir. Şairin üslubuna, kelime kadrosuna ve diline bakıldığında eseri tasavvufî şerhler arasında saymak gerekir. Eserin dili, günümüz okuyucusunun bile rahat anlayabileceği sade bir dildir. Rızâyî, yapıtında Bûsirî'ye ait orijinal metnin her beytini üç beyitle şerh ettiğinden bahseder. Arapça beytin ilk dizesini Türkçe birinci beyitle, ikinci dizesini Türkçe ikinci beyitle şerh etmiştir. Türkçe üçüncü beyit de Bûsirî'nin beyitlerindeki Arapça kelimelerin anlamlarını içeren manzûm sözlük beytidir. Bu çalışmada bahis konusu bu beyte yer verilmemiştir.

Kanaatimizce eserin okur için en dikkate değer özelliği, şairin Peygamberimize duyduğu sevginin samimiyetle işlenmesi ve şairin yaşadığı metafizik gerilimin okurda coşku olarak karşılığını bulmasıdır. Sözü edilen içtenliğin ve hazzın muhtemel kaynağını, İmam Bûsirî'ye ait orijinal metinde aramanın da isabetli olduğunu düşünmekteyiz.

MİFTÂHU'S-SA'ÂDE (ŞERH-İ KASÎDE-İ BÜRDE)

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm

- 1b 1 İsm-i Allâh ile itdüm bu kitâbı ibtidâ
Hamdile minnet añadur dahı şükrile senâ
- 2 Zâtını bildürmek için var idüp yokdan bizi
Eyledi izhâr-ı kudret aslımuz bir katre mâ

- 3 Ana rahminde kılupdur hûb tasvîr-i cemâl
Suya oldur gûne gûne nakş üzre *keyfe yeşâ*⁶⁸

قال الله تعالى
إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ
وَلَا فِي السَّمَاءِ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي
الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ⁶⁹

- 2a 4 Tâ olunca rızkile enfâsumuz takdîr idüp
Dem-be-dem virmekde a'dâd-ı nefes kılmaz hatâ

- 5 Rızkile enfâsımız ola tamâm ol gün yine
*İrci'*⁷⁰ emriyle eyler o dem Mevlâ nidâ

Yevm-i mî'âda varınca hayr u şerr a'mâlümüz
'Arz olur bir bir bize eyler mükâfât (u) cezâ

Derd-mendüz mücrimüz bî-çâre 'abd-ı 'âsîyüz
Son nefes îmânile hatm it hemân yâ Rabbenâ

⁶⁸ "keyfe yeşâ": ...nasıl dilerse... (Kur'ân-ı Kerim, Âl-i İmrân-6) (Ayetlerin Türkçe karşılıkları için kaynakçada verdiğimiz Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Kur'an-ı Kerim Meali'ne bakılabilir.)

⁶⁹ (Şu da kesindir ki, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. Kendisinden başka ilah olmayan, şan, şeref ve hikmet sahibi olan O'dur.) (Kur'ân-ı Kerim, Âl-i İmrân-5/6)

⁷⁰ (Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!) (Kur'ân-ı Kerim, Fecr-28)

Hazret-i Şâh-ı Rusül rûhına olsun çok selâm
İsm-i pâkidür anuñ Ahmed Muhammed Mustafâ

Âline ashâbına etbâ'ına ahbâbına
Tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm olsun salât subh u mesâ

- 10 Ol nebîler serveri medhin Muhammed Bûsırî
Rahmetullâhi 'aleyh ra'nâ idüpdür merhabâ

Bunı tahrîrine bâ'is evvel andan naklimüz
Renc-i felce ol 'azîz hikmetle olmuş mübtelâ

Nice müddet cisminün nısfı tamâm battâl olup
Hükemâ 'âciz kalup idememiş kimse devâ

Hazret'üñ rûhından istimdâd(ı) itmiş bu 'Azîz
Bu kasîdeyle ifâkat bulmuş a'zâsında dâ'

Okıyup eyler tazarru' ol gice çok Hazret'e
Mesh ider Hazret aña uykuda tâ bulur şifâ

- 15 Üstine ilkâ ider Hazret mübârek bürdesin
Uyanup bulur 'Azîz üstinde ol bürde(yi) tâ

Râhat olmuş gâyetile kalmamış felc ü elem
Kalkup âbdestin alup ider Hudâ'ya çok senâ

- 2b İşbu hâle kimse aslâ olmamışken muttali'
Sâlimen taşra çıkup gördi ki bir merd-i Hudâ
- Dir eyâ pîr-i hüner medh-i Resûl'i eyledün
İşbu gice lutf idüp okı işidem sen bana
- Dir 'Azîz hakk-ı Resûl'e çok kasîde söyledüm
Sen 'aceb benden anuñ kankısın eylersün recâ
- 20 Didi maksûdum *e min tezekkür* ola matla'ı
Kim bu gice okıduñ Hazret 'azîm itdi safâ
- İki yanına salındı ol nihâl-i serv-kadd
Nahl-i Tûbâ gibi meyl itdi safâdan her yana
- Cübbesin Hazret çıkardı pâk zahrından o dem
Arkaña geydürdi lutfile sana itdi 'atâ
- Bildi ahvâli 'Azîz işbu kişi bir ehl-i hâl
Nüşhasın virdi anuñ buldı şüyû'ı câ-be-câ
- Melikü'z-Zâhir zamânı idi imdi ol zamân
Bil Bahâü'd-dîn Vezîr idi muhibb-i enbiyâ
- 25 İşbu hâli işidüp çün 'âşık oldı ol Vezîr
Nüşhasın alup anuñ nezr eyledi subh u mesâ

Baş açık yalın ayak kâ'im ideyim istimâ'
Okısunlar dâ'imâ bunu hemân bay (u) gedâ

Okıyanlar nef'ini itdi müşâhede anuñ
Her fakîr buldı gınâ hasta okıyanlar şifâ

Gâ'ib olan kimse hakkında okınsa tîz gele
Ugrı girmez olduğu ev cümleden mahfûz ola

3a Hoş sa'âdet Hazret'üñ medh-i şerîfin eylemek
Dem-be-dem cûş eyleye dillerde vasf-ı mâcerâ

30 Lîk elfâz-ı belîg gâyet fesâhat üzredür
Ma'nîsin fehm itmede 'âciz benüm gibi gedâ

Hazret-i Hak'dan hemân nazmında kıldum iltimâs
Türkîce nazm eyleyem viridi murâdumı Hudâ

İtmesün levmi bana lutf eyleyüp ehl-i kemâl
Haylî müşkildür bunun nazmında bir hüsn-i edâ

Râh-ı medhine 'azîmet itmege bâ'is budur
Umaram meddâhı ile haşr olam rûz-ı cezâ

Ma'nî-i ebyâtile itdüm lügâtini beyân
Cümle üçer beytile olundu mefhûmı edâ

35 Devr-i Sultân ibn-i Sultân Hân İbrâhîm'dür
Eyledüm tahrîrini gâyet latîf idi hevâ

Yâ İlâhî it mü'ebbed hem mü'eyyed her zamân
Âl-i 'Osmân neslini hıfz eyle ey Bârî Hudâ

Devleti dâ'îsidür anun eben 'an-ced hemân
Aksarâyî Hâc Efendîzâde⁷¹ bu ehl-i kazâ

Oldı *Miftâhu's-Sa'âde* bu kitâba tesmiye
Kim okursa feth ola cümle sa'âdetler aña

Hâssasınun hadd ü 'addini kalem itmez beyân
Bir kasîde anı Hazret böyle beğenmiş ola

40 Umaram makbûle ola idi işbu tercemem
İdeler hayrile yâd bir dem ola yâ Rabbenâ

Mü'mine bâbu's-sa'âde dâ'imâ mekşûf ola
Dünyâ vü 'ukbâda ihsân ü kerem ola 'atâ

⁷¹ Nüshalarda حاجی افندی زاده yazmaktadır. Vezin gereği yukarıdaki yazımı tercih ettik.

İmdi bismillâh ile ol medhe âgâz idelüm
Budurur medh-i Muhammed Bûsirî kıl ibtidâ

PEYGAMBER EFENDİMİZE AŞK⁷²

3b

1

امن تذكر جيران بذي سلم
مزجت دمعا جرا من مقلة بدم

[Emin tezekkürî cîrânin bi-zî selemin
Mezecte dem'ân cer'â min mukletin bi-demi]⁷³

(Ey âşık! Selem ağaçlarının bulunduğu yerin komşularını
hatırladığın için mi kanlı gözyaşları döküyorsun?)

- 1 Hâtıra mı geldüğinden yâr-ı mahbûbu'l-likâ
Zî-Selem'de sâkin ol 'ahd-i Elest'de âşinâ
- 2 Sen karışdurdun gözin yaşını kana işbu dem
Oldı cârî ya gözüm âyâ nedendür bu baña

⁷² İmam Bûsirî'nin kasîdesi ve şerhin içeriğiyle ilgili bu başlıklar tarafımızdan atılmıştır, Rızâyî'nin şerh metninde bulunmamaktadır.

⁷³ Arapça kısımların tercümesi ve latinize kısmı, Mustafa İsmail Fındıklı'nın "Muhammed bin Saîd el-Bûsirî Kasîde-i Bürde Şerhi ve Havassı" isimli eserinden alınmıştır. Kaynakça" kısmında künye bilgileri verilen "Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği, Arapçada İrab, Avamil ve Tercümesi gibi eserlerden de konuyla ilgili olarak istifade edilmiştir.

2

ام هبت الريح من تلقاء كاظمة
واومض البرق فى الظلماء من اضم

**[Em hebbeti'r-rîhu min tilkâi kâzimetin
Ve evmaza'l-berku fi'z-zalmâi min izami]**

*(Yahut Medine-i Münevvere tarafından bir rûzgâr mı esti
yoksa karanlık gecede Medine'nin İzâm Dağı tarafından şimşek
mi çaktı (da gözyaşların böyle dinmez oldu?)*

- 1 Cânib-i Kâzime'den esdi mi yohsa rûzigâr
Ya İzam'dan zulmet içre oldu mı zâhir ziyâ
- 2 Bâ'is ü bâdî nedür turmaz ki akar muttasıl
Sırrı ifşâ eyledi 'âlemlere bu mâ-cerâ

3

فما لعينيك ان قلت اكفها همتا
وما لقلبك ان قلت استفق يهم

**[Fe-mâ li-'ayneyke in kulte'kfûfâ hemetâ
Ve mâ-li-kalbike in kulte'stefik yehimi]**

(Gözlerine ne oluyor: “Bırakın şu ağlamayı artık!” dedikçe daha çok yaşlar boşanıyor, kalbine de: “Artık kendine gel!” deyince, niçin daha çok aşk ateşiyle kavruluyor?)

- 1 Ya ‘aceb ne ‘ârız oldu iki gözine senün
Yaşı turmaz dem-be-dem sen tur diseñ de dâ’imâ
- 2 Dahı n’oldı kalbiñe itsen ifâkatlar taleb
Vâlih ü hayrân olur eksilmez artar ol hevâ

4a

4

ايحسب الصب ان الحب منكت
ما بين منسجم منه ومضطرم

**[E-yahsebü’s-sabbü enne’l-hubbe münketimün
Mâ beyne münsecimin minhü ve muztarimi]**

(Ey âşık! Sen sanıyor musun ki; akittiğin kanlı gözyaşlarıyla hasret ateşinden yanıp tutuşan kalbinin hâli ortadayken sevgin gizli kalacak?)

- 1 Mübtelâ-yı ‘aşk olan eyler mi ya ‘âlemde zann
Bu muhabbet gizlene kimseye ifşâ olmaya
- 2 Gözde yaş kalbde harâret ortasında iken ol
İki şâhid ile hod hep sâbit olur müdde’â

5

لولا الهوى لم ترق دمعاً على ظلل
ولا ارقى لذكر البان والعلم

**[Levle'l-hevâ lem-türık dem'ân 'alâ talelin
Ve lâ erikte li-zikri'l-bâni ve'l-'alemi]**

*(Eğer sevgin olmasaydı, ne harabeler üzerine gözyaşları
dökerdin. Ne de 'Bân' denilen güzel kokulu ağaçla, 'Alem' denilen
yüksek dağı hatırlamakla uykuların kaçardı.)*

- 1 Olmasa 'aşk eseri sen gözyaşı dökmez idün
Yüzün üzre nite yağmurlar gibi 'ale'l-binâ
- 2 Dahı zikr-i Bân 'Alem'le kalmaz idün uykusuz
Her gice tâ subha deñli budur âsâr-ı hevâ

6

فكيف تنكر حبا بعد ما شهدت
به عليك عدول الدمع والسقم

**[Fe-keyfe tünkiru hubben ba'de mâ şehidet
Bihi 'aleyke 'udûlü'd-dem'i ve's-sekami]**

*(Gözyaşın ve aşk hastalığın gibi iki doğru şahit aleyhinde
şahitlik yaparken sevgini nasıl inkâr ediyorsun?)*

- 1 Niçe sen inkâr idersin ya ‘aceb bu ‘aşk(ı) kim
Çün şehâdet eyledükden soñra şâhid dâ’imâ
- 2 Üstine budur tamâm ‘âşık-ı miskîn diyü
Za’f-ı tenle gözyaşı makbûledür ‘inde’l-kazâ

4b

7

واثبت الوجد خطى عبرة وضنى
مثل البهار على خديك والعنم

**[Ve esbete’l-vecdü hattay ‘abratın ve zanen
Misle’l-behâri ‘alâ haddeyke ve’l-‘anemi]**

(Ve gönlünün sevgi ateşi iki yanağının üzerinde; biri kanlı gözyaşından, diğeri hastalığın ortaya çıkardığı sarılıktan meydana gelen iki çizgi izi bıraktı ki; biri ‘bahar’ denilen sarı gül ve diğeri ‘anem’ denilen kırmızı ağaç gibidir.)

- 1 Hasret-i ‘aşk yüzünün üstünde isbât eyledi
İki hat bir gözyaşı birisi akan kan ola
- 2 Dahı ol za’f-ı beden ki⁷⁴ eyledi isbât-ı ‘aşk
Sarı gül⁷⁵ gibi sarardup yüzünü ey meh-likâ

⁷⁴ Diğeri nüshadan alıntı (4b).

⁷⁵ Diğeri nüshadan alıntı (4b).

8

نعم سرى طيف من اهوى فارقتى
والحب يعترض اللذات بالالم

[Ne'am serâ tayfü men ehvâ fe-errakanî
Ve'l-hubbü ya'terizu'l-lezzâti bi'l-elemi]

*(Evet; gece vakti, sevdiğimin hayali gelip beni uyandırdı.
Sevgi ise, beraberinde getirdiği acıyla lezzetlere mâni oluyor.)*

- 1 Ol hayâl-i yâr geldi kaldum uykusuz belî
Şâha ger olsa mukârin uykumı görür gedâ
- 2 Dahı hâl ehli bilür tebdîl ider bu 'aşk tamâm
Çâr-nâ-çâr elemde lezzeti komaz hiç safâ

9

يا لائىمى فى الهوى العذرى معذرة
منى اليك ولو انصفت لم تلم

[Yâ lâimî fi'l-heve'l-'Uzriyyi ma'ziraten
Minnî ileyke ve lev-ensafte lem-telümi]

*(Benî Özre Kabilesi'ne mahsus olan şiddetli aşka tutulmuş
beni ayıplayan kişi! Benden sana olan özrü işit; eğer bana karşı
insafli olsaydın, beni asla ayıplamaz, tân etmezdin.)*

- 1 Ey bana ta'n eyleyen her dem hevâ-yı 'Özrî'de⁷⁶
Ola ma'zûr lutf idüp eylesün ta'nı bana
- 2 Eger insâf eylerisen 'Özrî'ler hâlin bilüp
Eylemezsin ta'nı hîç bir vechile ma'lûm ola

5a

10

عدتك حالى لا سرى بمستتر
عن الوشات ولا دائى بمنحسم

['Adetke hâliye lâ sirrî bi-müstetirin
'Anî'l-vüşâti ve lâ dâi bi-münhasimî]

*(Benim hâlim sana kadar gelip malumun oldu, zaten sırrım
gammazlardan gizli de değildir ki... Derdim ise, o dahi kesilmek,
sonu gelmek nedir, bilmez.)*

- 1 Sana varsun umaram 'aşkum benüm ey lev'm iden
Gizli sırrum yok benüm gammâz anı ifşâ kıla
- 2 Dahı vardur derd-i 'aşk bu benden olmaz münkatı'
Her ne dilerse disünler benüm için merhabâ

11

محضتى النصح لكن لست اسمعه
ان المحب عن العذال فى صمم

⁷⁶ Diğer nüshadan alıntı (4b).

**[Mahazteni'n-nusha lâkin lestü esma'uhü
İnne'l-muhibbe 'ani'l-'uzzâli fi-samemi]**

(Sen bana hâlis ve tertemiz öğüt ve nasihat verdin; fakat ben o nasihati işitip kabul edecek halde değilim. Zira aşka müptela olmuş âşık, azarlama ve nasihat edenlere karşı sağırdır, onları duyamaz.)

- 1 Sen baña mahzâ nasîhat eyledün ey ta'n iden
Ben anı dinlemedüm zîrâ ki 'âşık 'âdetâ
- 2 Hîç melâmetden tahkîk bir zamân 'âr eylemez⁷⁷
İşidür gerçi işitmezlenür itmez ol hayâ

12

انى اتهمت نصيح الشيب فى عدلى
والشيب ابعد فى نصح عن التهم

**[İnni't-tehemtü nasîha'ş-şeybi fi 'azelî
Ve'ş-şeybü eb'adü fi-nushin 'ani't-tühemi]**

(Gerçek şu ki; bana nasihat eden saçımın beyazlığını, (ahirete hazırlık yapmam için) beni uyardığında dinlemedim. Hâlbu ki saçın beyazlığı töhmet altında kalmaktan ve yalan söylemekten çok uzaktır.)

⁷⁷ Vezin aksıyor.

- 1 Kocalık nasîhatün tekzîb idüp ben tutmadum
Hâl bu töhmetden ba'îd nasîhatı anuñ bana
- 2 Kande kaldı lâ'imüñ nasîhatün idem kabûl
Her ne dirlerse disünler ko benümçün merhabâ

NEFSİN ARZULARINA BOYUN EĞİLMEMESİ

5b

13

فان امارتى با لسوع ما اتعظت
من جهلها بنذير الشيب والهزم

[Fe-inne emmâratî bi's-sûi me'tte'azat
Min-cehlihâ bi-nezîri'ş-şeybi ve'l-herami]

(Gerçekten de fenalık ve günahı emreden nefsim çok cahil olduğundan, saçımın ağarmasıyla ihtiyarlığımın korkutmasını nasihat kabul edip uyanmadı.)

- 1 Yaramazlığa beni da'vet ider gâyet ile
Nefs-i emmârem benüm tahkîki budur dâ'imâ
- 2 Bir gün ol pîrlik korkutmasını bilmez ol⁷⁸
Diñlemez va'z u nasîhat eyler ol meyle hevâ

⁷⁸ Vezin aksıyor.

14

ولا اعدت من الفعل الجميل قرى
ضيف الم براسى غير محتشم

[Ve lâ e'addet mine'l-fi'li'l-cemîli kırâ

Zayfin elemme bi-ra'sî gayra muhteşemi]

(Benim nefsi emmârem misafire ikram olmak üzere, güzel işlerden hiçbir ziyafet sofrası hazırlamadı. Ve bana geleni misafir ağırlanmamış ve kendisine tazim ve hürmet edilmemiş hâlde başım üstüne kondu.)

- 1 Hem müheyyâ itmedi bu nefsi emmârem benüm
Bir ziyâfet kim ide mihmân gelince pek safâ
- 2 Pîrlik vakti irişdi itdi başıma nüzûl
Yok müheyyâ bir 'amel oldum begâyet pür-hayâ

15

لو كنت اعلم انى ما اوقره
كتمت سرا بدالى منه بالکتم

[Lev küntü a'lemü ennî mâ üvakkıruhü

Ketemtü sirran bedâlî minhü bi'l-ketemi]

Eğer misafire iyi misafirperverlik edemeyeceğimi bilmiş olsaydım, o misafirden bana görünen sırrı 'ketem' denilen siyah boyayla boyayıp gizlerdim.)

- 1 Ta'zîm itmeye hakîm bilsem kocalığa eger
Her 'alâmet zâhir oldukca hemân her dem bana
- 2 Setr iderdüm bâri izhâr itmez idüm ben anı
Ol şey ile kim boyarlar saça sakala boya

6a

16

من لی برد جماح من غوايتها
كما یرد جماح الخیل باللجم

**[Men lî bi-raddi cimâhin min-gavâyetihâ
Kemâ yüraddü cimâhu'l-hayli bi'l-lücümü]**

(Azgın at gibi olan nefsi emmâremi, azgın atın gemle ve dizginlerle durdurulduğu gibi, o nefsimi kötülüklerden engelleyip durdurmaya kim bana kefil olur, yardım eder.)

- 1 Nefs-i emmâremi men'e kim olur zâmin kefil
Azmada günden güne eylemez oldu ol hayâ
- 2 Nite çamış at hemân ki⁷⁹ zabt olur oyanile
Nefsimi de zabt ider kâmil gerek mürşid bana

⁷⁹ Diğer nüshadan alıntı (6a).

17

فلا ترم بالمعاصى كسر شهوتها
ان الطعام يقوى شهوة النهم

[Fe-lâ terum bi'l-me'âsî kesra şehvetihâ
İnne't- ta'âme yukavvî şehvete'n- nehimî]

(Nefs-i emmârenin arzularının şan bulmasını, isyan ve günâhlarda arama! Zira yemek, aç olan kişinin şehvetini kuvvetlendirir.)

- 1 Ey gönül meyl itme kesr-i nefse cürm (ü) zenb ile
Ma'siyet itdükce artar dahı bil meyl-i hevâ
- 2 Nefs-i emmâre ta'âmı oldu çün cürm (ü) günâh
Hırs ehli ni'meti yidükce artar hırs aña

18

والنفس كالطفل ان تهمله شب على
حب الرضاع وان تפטme ينفطم

[Ve'n-nefsü ke't-tfli in-tühmilhu şebbe 'alâ
Hubbi'r- razâ'i ve in-teftımhü yenfatımı]

(Nefs, süt emen çocuk gibidir; eğer o çocuğu zamanı gelince memeden kesmezsen; büyüyüp delikanlı olsa bile, yine de süt

emme sevdasında bulunur. Ama vakti gelince süttten kesersen, o da süttün sevdasından vazgeçer.)

- 1 Nefs-i emmâre müşâbihdür dahı bir tıfla kim
Memeden her dem anası kesmese ol tıflı tâ
- 2 Büyüse olsa yigit gitmez memenüñ sevgisi
Kesse ammâ küççükden gayrı çekmez iştiâ

6b

19

فاصرف هواها وحاذر ان توليه
ان الهوى ما تولى يصم او يصم

**[Fa's-rif hevâhâ ve hâzir en-tüvelliyehü
İnne'l- hevâ mâ tevellâ yusmi ev yasımı]**

(Şimdi nefsi arzusundan döndür ve onu kendine hâkim yapmaktan sakın! Zira nefsin hevâ ve hevesi her hangi bir şeye hâkim olursa, ya onu perişan eder veya yaralar.)

- 1 Sen hevâ-yı nefsi(i) döndür tevbe eyle it hazer
Nefs-i emmâreye sakın olmasun hâkim hevâ
- 2 Bu hevâ uydugını tahkîk katl eyler ya kim
Muhkem eyler intikâmı eyler ol Hak'dan cezâ

20

وراعها وهى فى الاعمال سائمة
وان هى استحلّت المرعى فلا تسم

**[Ve râ'ihâ vehye fi'l- a'mâli sâimetün
Ve in-hiye'stahleti'l- mer'â fe-lâ tüsümi]**

(Amellerde otlarken, nefsi kontrol et; eğer otladığı merayı tatlı bulursa, artık onu orada otlatma!)

- 1 Dahı sen gü't nefsüñi eyü 'amel ile tamâm
Ol gezer hayvân gibi oldı 'amelde meselâ
- 2 Cürm ü 'isyân lezzetin alursa anuñla kalur
İmdi ol mer'âya iletme anı pendüm⁸⁰sana

21

كم حسننت لذة للمرء قاتلة
من حيث لم يدر ان السم فى الدسم

**[Kem hassenet lezzeten li'l- mer'i kâtiletan
Min haysü lem-yedri enne's- semme fi'd-desemi]**

Nefs-i emmârenin nice defa insana tattırdığı lezzet öldürücüdür. Öyle ki, insan onun zehir olduğunu bilemez. Nitekim zehir de, yağlı yemeğin içinde sunulmaktadır.)

⁸⁰ Diğer nüshadan alıntı (6b).

- 1 Nefs-i emmâre katı çok eyledi tezyîn tamâm
Curb ta'âmın zehrile anda tükenmez iştihâ
- 2 Bilmez ol kimse 'aceb nefis şöyle tezyîn eyledi
Er için öldürici lezzetleri çün dâ'imâ

7a

22

واختش الدسائس من جوع من شبع
فرب مخمصة شر من التخم

[Vahşe'd- desâise min cû'in ve min şiba'ın

Fe-rubbe mahmasatin şerrun mine't- tühami]

(Açlığın ve tokluğun hilelerinden kork; zira nice açlık vardır ki, tokluktan daha şerli ve zararlıdır.)

- 1 Dahı sen havf eyle gizli fitnelerden her zamân
Ola açlıktan o fitne yohsa toklıktan ola
- 2 Az olur açlıkda fitne dahı toklıktan eşedd
Küfre bâ'is hâşâ açlık toklık öyle olmaya

23

واستفرغ الدمع من عين قد امتلئت
من المحارم والزم حمية الندم

**[Ve's-tefrigi'd- dem'a min-'aynin kad imteleet
Mine'l- mehârimi ve'lzem hımyete'n- nedemi]**

(Ve haramlarla dolmuş gözden, gözyaşını boşalt ve pişmanlık perhizine sarıl.)

- 1 Dahı sen gözyaşını akıt gözünden dem-be-dem
Toldı nâ-mahrem ile eyle Hudâ'dan gel hayâ
- 2 İt mülâzemet yiter sen dahı hıfz-ı tevbeye
Rûz-ı mahşer olıcak bu nefis magbûn olmaya

24

وخالف النفس والشيطان واعصهما
وان هما محضاك النصح فاتهم

**[Ve hâlifi'n- nefse ve's-şeytâne ve'sıhimâ
Ve in-hümâ mehazâke'n-nusha fe'ttehimî]**

(Ve nefis-i emmâre ile şeytana karşı gel ve isyan et. Eğer o nefis ve şeytan sana nasihat etseler bile yine de kabul etme!)

- 1 Nefs (ü) şeytâna hilâf it anlara hem 'âsî ol
Gerçi kim hâlis nasîhat eylese anlar sana
- 2 İkisi de müttehemdür sözlerin itme kabûl
Eski düşmân döst olmaz ol hazer üzre şehâ

7b

25

ولا تطع منهما خصما ولا حكما
فانت تعرف كيد الخصم والحكم

**[Ve lâ tütü' min-hümâ hamsen ve lâ hakemen
Fe-ente ta'rifü keyde'l- hamsi ve'l-hakemi]**

*(Nefis ve şeytan ister düşman olsun, isterse hâkim olsunlar;
sen onlardan gelen ikna edici sözlere sakın uyma! Zira sen bu gibi
düşman ve hâkim olanın hilelerini iyi bilirsin.)*

- 1 Dahı sen itme itâ'at nefis (ü) şeytân hasmına
Hem ikisinün dahı hâkimlerine zâhirâ
- 2 Sen bilürsin bunlaruñ hükmi de Hakk ile degül
Sûret-i hakdan iderler mekrile hîle saña

26

استغفر الله من قول بلا عمل
لقد نسبت به نسلا لذي عقم

**[Estagfirullâhe min-kavlin bi-lâ 'amelin
Le-kad nesebtü bi-hi neslen li-zî 'ukumi]**

*(Allahü Teâlâ Hazretlerinden amelsiz sözlerden dolayı af
dilerim. Gerçekten de ben amelsiz sözler söyleyerek; sanki kısır*

kimsenin, kendisinden olmayan çocuğu, kendisinin olduğunu ispatlamaya çalışması gibi bir şey yapmış oldum.)

- 1 İtdüm istigfâr 'amelsüz ben kavilden Tanrı'ya
Bu 'amelsüz kav(i)l ana beñzedürler meselâ
- 2 Nefsümi nisbet idüp didüm 'akîmüñ oğlıyam
Gelmez evlâdı 'akîmüñ bilür 'âlem 'âdetâ

27

امرتك الخير لكن ما ائتمرت به
وما استقمت فما قولى لك استقم

**[Emertüke'l- hayra lâkin me'temertü bi-hi
Ve me'stekamtü fe-mâ kavli leke's- tekimi.]**

(Ben sana hayır işlemini ve sâlih amellerde bulunmanı emrettim. Fakat ben kendi emrettiğim emeli kendim yapmadım ve dosdoğru olamadım. Bu durumda sana 'dosdoğru ol' sözüm ne kadar tesir edebilir? Zira ben başkalarına nasihat ederken, kendim onun aksini yaptım.)

- 1 Ben sana emr eyledüm hayrı ben ammâ itmedüm
Olmadum togrı benüm kavlüm ne kâr eyler sana
- 2 Okudugın tutmayan 'âlim nasîhat eylese
Gayrıya kâr eylemez sözi çeker kurı cefâ

8a

28

ولا تزودت قبل الموت نافلة
ولم اصل سوى فرض ولم اصم

[Ve lâ tezevvedtü kable'l- mevti nâfileten

Ve lem- üsalli sivâ farzin ve lem- esumi]

(Ve ölümden önce nâfile ibadetlerle uğraşarak azık tedarik etmedim. Farz olan namazdan başka namaz kılmadım ve yine farz oruçtan başka oruç tutmadım.)

- 1 Ey dirîgâ itmedüm 'âlemde bir hüsn-i 'amel
Nâfile ola 'amel niteki işrâk u duhâ
- 2 Kıldum ancak farzı tutdum Ramazân ayını ben
Umaram dergâh-ı Hak'da bu 'amel makbûl ola

PEYGAMBERİMİZE METHİYE

29

ظلمت سنة من احيا الظلام الى
ان اشتكت قدماه الضر من ورم

[Zalemtü sünnete men ahye'z- zalâme ilâ

En-işteket kademâhu'z- zurra min veremi]

(Kâinatın övünç kaynağı olan Peygamber Efendimiz (Sal-lallahü Aleyhi ve Sellem)in sünnetine karşı zulmettim. Hâlbuki o Allahü Teâlâ Hazretlerinin sevgilisi ayakları şişinceye kadar namaz kılarak geçirdi.)

- 1 Ol Resûl'ün sünnetün kalmakda noksân eyledüm
Ol Resûl turur idi gicede ayak üzre tâ
- 2 Subha deñli turmadan şişerdi iki ayacı
Didiler ayacı şekvâ eyleridi 'ulemâ

30

و شد من سغب احشائه وطوى
تحت الحجارة كشحا مترف الادم

[Ve şedde min segabin ahşâehü ve tavâ

Tahte'l- hicâрати keşhan mütrafe'l- edemi]

(Ve o Resul-i Ekrem Efendimiz açlıktan dolayı mübarek bağrırlarını bez ile sarıp karnına da taş bağlamıştı.)

- 1 Açlığından bağladı bğrına taşları Resûl
Ditrerdi nâzik bögrinüñ derisi subh u mesâ⁸¹
- 2 Virmeye açlık 'ibâdet itmege aslâ elem
Nefse cevriçün bu ancak sanma ni'met olmaya

⁸¹ Vezin aksıyor.

8b

31

وراودته الجبال الشم من ذهب
عن نفسه فاراها ايما شمم

[Ve râvedethü'l-cibâlü's-şümmü min-zehebin
'An-nefsihi fe-erâhâ eyyemâ şememi]

(Altından yüksek dağlar, Peygamber Efendimiz (sallallahü Aleyhi ve Sellem)e kendilerini sunup, O'nu cezbetmek istediler. O ise, onlara meyletmeyerek gerçek yüksekliğin nerede olduğunu gösterdi.)

- 1 Hazret-i Şâh-ı Rusûl'den eyledi taglar taleb
Öyle taglar cümle altundan ki gayet müntehâ
- 2 İdeler hıdmet Resûl'e bize gitse bilece
İtmedi anı kabûl gösterdi istignâ aña

32

واكدت زهده فيها ضرورته
ان الضرورة لا تعدو على العصم

[Ve ekkedet zühdehü fihâ zarûratühü
İnne'z-zarûrate lâ-ta'dû 'ale'l-'ısamî]

(Fakirlik çektiği halde, dağların, altın olup O'na ait olma, O'nun olma tekliflerini reddetmesi O'nun takvasını, dünyaya de-

ğer vermediğini daha da kuvvetlendirmiştir. Çünkü yokluk ve sıkıntı, Peygamberlerdeki ismet sıfatına asla üstün gelemez.)

- 1 Ol Resûl'ün zühdini hakkâ ki isbât eyledi
Bu zarûret kim kabûl itdi Muhammed Mustafâ
- 2 İdemez tahkîk zarûret gâlib olsa da zulüm
Şol kes üzre kim anı 'ismet ide Bârî Hudâ

33

وكيف تدعو الى الدنيا ضرورة من
لولا له لم تخرج الدنيا من العدم

**[Ve keyfe ted'û ile'd-dünyâ zarûratü men
Lev-lâhü lem-tahruci'd-dünyâ mine'l-'ademi]**

(Görünüşteki yoksulluğu Resullallah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)i dünya malına nasıl meylettirebilir ki? Zira eğer o kâinatın övünç kaynağı olmasaydı, dünya yoktan var olamazdı.)

- 1 Niçe dünyâya ider da'vet zarûreti anuñ
Olmasa ol Hazret-i Şâh-ı Rusül Fahru'l-verâ
- 2 Çıkmaz idi işbu dünyâ çün 'ademen varlığa
Hep anuñ hürmetine halk oldı cümle mâ-sivâ

9a

34

محمد سيد الكونين والتقلين
والفريقين من عرب ومن عجم

[Muhammedün seyyidü'l-kevneyni ve's-sekaleyni⁸²
Ve'l-ferîkayni min-'urbîn ve min-'acemi]

(Resul-i Ekrem Efendimiz hazretleridir ki; O, hem dünya hem ahiretin, hem insanların hem cinlerin, hem Arapların hem de Arap olmayan diğer toplumların efendisidir.)

- 1 Zikr olan elfâz-ı memdûha ile tâ ol kadar
Seyyid-i dünyâ vü 'ukbâdur Muhammed Mustafâ
- 2 Cinnile insûn dahı 'Arab 'Acem seyyididür
Bil efendüm şübhesiz budur hemân Hayru'l-verâ

35

نبينا الامر الناهي فلا احد
ابر في قول لا منه ولا نعم

[Nebiyüne'l-âmiru'n-nâhî fe-lâ ehadün
Eberra fî-kavli lâ minhü ve lâ ne'ami]

⁸² Beyitte vezin aksiyor.

(Resulallah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) güzellikleri emredici ve kötülükleri de yasaklayıcıdır. Hiçbir kimse yoktur ki; 'evet' veya 'hayır' gibi sözlerinde ondan daha doğru olabilsin.)

- 1 Emr ü nehy ider hakîkat işbu nebîmüz bizüm
Kavl(i) sâdıkdur begâyet kimse benzemez aña
- 2 Her ne kim sâdır ola lâ vü ne'am andan bize
Ol kelâm-ı Hak'durur eyle 'amel sen dâ'imâ

36

هو الحبيب الذى ترحى شفاعته
لكل هول من الهوال مقتحم

**[Hüve'l-Habîbü'llezî türca şefâ'atühü
Li-küllü hevlin mine'l-ehvâli muktehîmi]**

(Şan sahibi Efendimiz, Hakk'ın öyle bir sevgilisidir ki; şiddetli korku vaktinde O'nun şefaati gözlenir.)

- 1 Ol Habîb-i Hak Muhammed'dür şefâ'ati anuñ
Cümle güç işler için her dem olur andan recâ
- 2 Öyle güç işler ki insân nefsinı idhâl ider
Nâgehân bilmezlik ile eyleyüp zenb ü hatâ

9b

37

دعا الى الله فالمستمسكون به
مستمسكون بحبل غير منفصم

**[De'â ile'llâhi fe'l-müstemsikûne bihi
Müstemsikûne bi-hablin gayri münfasımı]**

(Kâinatın varlığıyla övündüğü Efendimiz, insanları Allahü Teâlâ Hazretlerine ibadet etmeye davet buyurdu. Her kim ki onun davetine icabet ederek, onun getirdiklerine sarılmışsa, sağ-lam ve kopmaz bir ipe yapışmıştır.)

- 1 Da'vet itdi ümmetün Hakk'a 'ibâdet itmege
Yapışanlar Hazret'e yapışdı muhkem gûyiyâ
- 2 Şöyle bir habl-i met'ne olmaz aslâ münkatı'
Tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm korkıdan olur ol rehâ

38

فاق النبيين في خلق وفي خلق
ولم يدانوه في علم ولا كرم

**[Fâka'n-nebiyyîne fi-halkın ve fi-hulükın
Ve lem-yüdânûhü fi-'ılmin ve lâ keramı]**

(O yüce peygamber yaratılış ve ahlak hususunda diğer peygamberlere üstün gelmiştir ve onlar Efendimiz'in ilim ve fazilet mertebesine yaklaşamamışlardır.)

- 1 Cümle peygamberler üzre oldu 'âlî zâtile
Hem sıfâtile dahı ya'nî Muhammed Mustafâ
- 2 Olamaz 'ilm ü keremde hîç ana kimse yakın
Her cihetle cümleden gâyetde oldur müntehâ

39

وكلهم من رسول الله ملتمس
غرفا من البحر او رثفا من الديم

**[Ve küllühüm min-Rasûli'llâhi mültemisün
Garfen mine'l-bahri ve raşfen mine'd-diyemi]**

(Peygamberlerin hepsi Resul-i Ekrem Efendimizin ilim deryasından bir su ya da fazilet yağmurundan bir yudum su isterler.)

- 1 Cümle peygamber Resûl'den eylediler iltimâs
Bahr-ı 'ilminden hemân ancak anuñ bir katre mâ
- 2 Yohsa lutfinuñ sehâbından ki bir agız
Sucagaz almağı itdiler kamu andan recâ

10a

40

وواقفون لديه عند حدهم
من نقطة العلم او من شكلة الحكم

**[Ve vâkıfûne ledeyhî 'ında haddihimi
Min-nüktati'l-'ilmi ev min-şekleti'l-hukemi]**

(Peygamberler kendi had ve mertebeleriyle Peygamberlerin Efendisinin huzurunda dururlarken, Peygamberlerin ilimleri Resulullah Efendimizin ilmine kıyasla bir nokta ve onların faziletleri O'nun faziletine nispetle bir hareke gibidir.)

- 1 Hazret'ün 'izz ü huzûrında turur cümle nebî
Hadlerinden birisi itmez tecâvüz bir yaña
- 2 Nokta-ı 'ilmden ol had yohsa şekle hüküm
Nite şâkird turur üstâd öñünde dâ'imâ

41

فهو الذى تم معناه وصورته
ثم اصطفاه حبيبا بارئ النسم

**[Fehve'ilezî temme ma'nâhü ve sûratühü
Sümma'stafâhü habîben bâriü'n-nesemi]**

(Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) öylesine pâk ve temiz bir zattır ki, zâhiri ve bâtını, ruhu ve bedeni en mükemmel

bir şekilde tamamlandı. Bundan sonra da kâinatı ve insanı yaratan Hak Teâlâ Hazretleri onu kendisine sevgili olarak seçti.)

- 1 Zâhir u bâtında 'ilmile tamâm oldu Resûl
Sonra anı ihtiyâr itdi habîblige Hudâ
- 2 Ol Hudâ'dur cümle halkuñ Rabbisi hem Hâlıkı
Oldı lâzım çün 'ibâdet eylemek her dem aña

42

منزه عن شريك في محاسنه
فجوهر الحسن فيه غير منقسم

**[Münezzehün 'an-şerîkin fi-mehâsinihi
Fe-cevheru'l-husni fihi gayru münkasimi]**

(Yaratılmışların güzellik kendisiyle övündüğü Efendimiz ve kemâlâtta kendisine benzeyen bir ortaktan beri ve uzaktır. Pâk zâtında güzelliğin cevheri taksim edilmiş de değildir.)

- 1 Hem münezzehdür şerîkden yine hüsniinde Resûl
Cevher-i hüsn anda olmaz münkasım bil dâ'imâ
- 2 Cevheri hüsnî Resûl'ün kendiye mahsûsdur
Hâşalillâh niçe teşbîh olına şâha gedâ

10b

43

دع ما ادعته النصارى فى نبيهم
واحكم بما شئت مدحا فيه واحتكم

**[Da' me'd-de'athü'n-nasârâ fi-nebiyyihimi
Va'hküm bi-mâ şî'te medhan fihi va'htekimi]**

*(Hristiyanların, peygamberleri İsa (Aleyhisselâm) hakkın-
da söyledikleri sözleri bırak. O'nun dışında, Efendimizi dilediğin
şekilde öv.)*

- 1 Sen Nasârâ kavminüñ da'vâsını terk it hemân
Anlar eyler Hazret-i 'İsâ içün çok iftirâ
- 2 Ne dilersüñ Hazret'üñ medhine lâıyk it hüküm
Di Hudâ birdür Resûl Hak söyleme sakın hatâ

44

فانسب الى ذاته ما شئت من شرف
وانسب الى قدره ما شئت من عظم

**[Fe'nsüb ilâ-zâtihi mâ-şî'te min-şerafin
Ve'nsüb ilâ kadrihi mâ-şî'te min-'ızami]**

[(Yaratılmışların kendisiyle övündüğü) Efendimizin şahsını dilediğin kadar şan ve şerefle öv; O'nun derecesini dilediğin kadar yücelt. Yine de O'nu tarif etmekten aciz kalırsın.]

- 1 Ne kadar şeref dilerseñ nisbet eyle zâtına
Hazret'ün hem kadr(i) 'âlî vü 'azîmü's-şân ola
- 2 Kadr(i) 'âlî vü müşerref zât-ı pâki yok nazîr
Cismi ile eyledi Mi'râc Hazret bir mesâ

45

فان فضل رسول الله ليس له
حد فيعرب عنه ناطق بفم

**[Fe-inne fazle Rasûli'llâhi leyse lehü
Haddün fe-yu'ribe 'anhü nâtıkun bi-femi]**

(Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in üstünlük ve olgunluklarının sonu yoktur. Ki dil O'nun faziletlerini anlatabilsin.)

- 1 Ol Resûl'ün fazlınıñ tahkîk(i) yokdur gâyeti
Fazlını îzâh ider agızla kim söyler ola
- 2 Kim hakîkatde Muhammed'e olanlar muttali'
Kadrini bilür anuñ zâtı şerîf kadri 'ulâ

11a

46

لو ناسبت قدره آياته عظما
احى اسمه حين يدعى دارس الرمم

**[Lev-nâsebet kadrahü âyâtühü 'ızamen
Ahye'smühü hîne yüd'â dârise'r-rimemi]**

(Eğer O'nun mucizeleri, Zâtı kadar değerli olsaydı, dua edildiği zaman O'nun ismi çürümüş kemikleri diriltirdi.)

- 1 Ol Resûl'ün mu'cizâtı kadrine nisbet ola
Öyle nisbet ki 'azîm yönünden ol ölmüş ola
- 2 İsmi ihyâ eyleridi çürümiş kemikleri
Ol zamân Hazret'ün ismile olunsa du'â

47

لم يمتحنا بما تعي العقول به
حرصا علينا فلم نرتب ولم نهم

**[Lem-yemtehnâ bi-mâ ta'ye'l-'ukûlü bihi
Hırsan 'aleynâ fe-lem-nerteb ve lem-nehimi]**

(Kâinatın övünç kaynağı Efendimiz bizleri akılların içinden çıkamadığı şeylerle imtihan etmedi. Bu da O'nun üzerimizdeki eşsiz büyük şefkatinden dolayıdır. Biz de Efendimizin bize buyur-

duğu emirlerinde asla şüphe etmedik. O'na uymakta tereddüt göstermedik.)

- 1 Bize teklif itmedi ol şey' ile Fahr-ı cihân
İşlemeden ol şey'(i) 'âciz olalar 'ukalâ
- 2 Üstimüze eyleyüp hırs teklifi az eyledi
İtmezüz biz aña řek hayrân degülüz meselâ

48

اعى الورى فهم معناه فليس يرى
للقرى والبعد منه غير منفحم

**[A'ye'l-verâ fehmü ma'nâhü fe-leyse yürâ
Li'l-kurbi ve'l-bu'di minhü gayru münfehîmi]**

*(O'nun Peygamberliğini anlamak insanları aciz bıraktı. Ge-
rek yakınında, gerekse uzağında olanlarda O'nu anlamak husu-
sunda acizlikten başka şey görülmez.)*

- 1 Halkı 'âciz kodı ma'nâ-yı Muhammed fehmiçün
Pes görünmez herkese gerek yakın uzak ola
- 2 Çün sükût itmekden özge lâzım olan bu hemân
Dem-be-dem rûhına vir yüz bin selâm subh u mesâ

11b

49

كالشمس تظهر للعينين من بعد
صغيرة وتكل الطرف من امم

**[Ke'ş-şemsi tazheru li'l-'ayneyni min-bü'udin
Sagîraten ve tüküllu't-tarfe min-enemi]**

(Yaratılmışların kendisiyle övündüğü Efendimiz güneş gibidir; uzaklardan küçük görünür. Ancak yakından bakınca da ışığıyla gözleri alır ve gözleri kamaştırır.)

- 1 Çün irakdan yakına Hazret görünür gün gibi
Cürmi küçükdür velî olsan yakın gayet aña
- 2 Nûrı çok cürmi 'azîm gâyet harâret üzredür
Bu basar itmez tahammül vir basîret Rabbenâ

50

وكيف يدرك فى الدنيا حقيقته
قوم نيام تسلوا عنه بالحلم

**[Ve keyfe yüdrükü fi'd-dünyâ hakîkatehu
Kavmün niyâmün tesellev 'anhü bi'l-hulümi]**

(Uyku halindeyken O'nu rüyada görüp bununla yetinen insanlar, O'nun büyüklüğünü nasıl anlarlar.)

- 1 Niçesi bile bilür hakkını ol Hazret'ün⁸³
Ol kimesne uykuda görmege virdi çün rızâ
- 2 Hak hidâyet eyleyüp bildüre bize Hazret'i
Çün hakîkat üzre dâ'im lutf ide subh u mesâ

51

فمبلغ العلم فيه انه بشر
وانه خير خلق الله كلهم

**[Fe-meblagu'l-'ilmi fîhi ennehü beşerun
Ve ennehü hayru halkı'llâhi küllihimi]**

*(İnsanlar ancak Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)
hakkında en fazla şunu söyleyebilirler: Resulullah (Sallallahu
Aleyhi ve Sellem) bütün varlıkların en hayırlısıdır.)*

- 1 Meblag-ı 'ilmi bu halkuñ Hazret'e dirler beşer
Dahı hayırlısı halkuñ budurur gayrı olmaya⁸⁴
- 2 Bilmediler Hak yanında rütbe-i a'lâsını
Didiler ancak beşerdür hem hayırlı kimse ola⁸⁵

⁸³ Vezin aksaktır.

⁸⁴ Vezin aksaktır.

⁸⁵ Vezin aksaktır.

12a

52

و كل اى اتى الرسل الكرام بها
فانما اتصلت من نوره بهم

**[Ve küllü âyin ete'r-ruslü'l-kirâmü bihâ
Fe-inneme't-tesalet min-nûrihi bi-himi.]**

*(Diğer peygamberlerin gösterdikleri bütün mucizeler
Efendimiz'in nurundan onlara ulaştı.)*

- 1 Dahı küll(î) mu'cize ki geldiler anuñ ile
Cümle peygamberler evvel ümmetine sâbıkâ
- 2 Ol Resûl'üñ nûr-ı pâkinden ulaştı anlara
Cümlesin hod nûr-ı Ahmed'den yaratmışdur Hudâ

53

فانه شمس فضل هم كواكبها
يظهرن انوارها للناس فى الظلم

**[Fe-innehü şemsü fazlin hüm kevâkibühâ
Yuzhirne envârahâ li'n-nâsi fi'z-zulemi]**

*[Zira Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) fazilet güne-
şidir. Diğer peygamberler ise, o güneşin ışığını karanlıktaki in-
sanlara ulaştıran yıldızlar gibidirler.]*

- 1 Hazret-i Şâh-ı Cihân gün gibidir sâ'ir resûl
Yıldıza benzer yanında viremez anlar ziyâ
- 2 Yıldızuñ nûrı virürdi zulmet içre şu'lecik
Togdı gün gitdi karañlık 'âlem oldı pür-ziyâ

54

اکرم بخلق نبی زانه خلق
بالحسن مشتمل بالبشر متمم

[Ekrım bi-halki Nebiyyin zânehu hulûkun

Bi'l-husni müştemilin bi'l-bişri müttesimi]

(Cenab-ı Hakk, şan sahibi Peygamber Efendimizi öyle bir şekilde yarattı ki; yüce ahlâkı pâk zâtını süsledi. O güzelliklerle bezenmiş ve güler yüzlülük O'nun nişanı olmuştur.)

- 1 Eyle ikrâmı Nebî'nüñ tal'at-i zîbâsına
Kim anı tezyîn idüpdür vasf-ı a'lâ dâ'imâ
- 2 Kaplamışdur hüsn ile anuñ mübârek zâtını
Hak yaratmışdur anuñçün pür-beşâret bir likâ

12b

55

كالزهر في ترف والبدر في شرف
والبحر في كرم والدهر في همم

[Ke'z-zehri fî-terafın ve'l-bedri fî-şerafin

Ve'l-bahri fî-keremin ve'd-dehri fî-himemi]

(O şan sahibi Efendimiz letafet ve yumuşaklıkta çiçek, şerefte ay, iyilikte deniz ve gayrette sonsuzluk gibidir.)

- 1 Tâzelikte bil bahâra benzedi Şâh-ı Cihân
Dahı Ay'a beñzemişdür yücelikte meselâ
- 2 Bahr-ı 'ummâna müşâbihdür keremde ol Resûl
Himmet-i 'âlîde beñzerdi zamâne Mustafâ

56

كانه وهو فرد فى جلالة
فى عسكر حين تلقاه وفى حشم

[Ke-ennehü vehve ferdün fî-celâletihî

Fî-'askerin hîne telkâhü ve fî-haşemi]

(Allah'ın Resulü son derece heybetli olduğundan, yalnızken O'nunla karşılaşsan sanki O'nu büyük bir ordu ya da muhafız birliği içinde zannedersin.)

- 1 Yalñuzdur zâtile dahı sıfâtile Resûl
Sen mülâkât eyleseñ imdi cidâl itme añâ
- 2 Şol kadar sâhib-i şecâ'atdür(ür) hemân cihân
Yalñuz kim görse anı sandı 'asker her yaña

57

كانما اللؤلؤ المكنون في صدف
من معدنى منطق منه ومبتسم

**[Ke-enneme'l-lü'lüü'l-meknûnü fi-sadefin
Min-ma'diney mantıkın min-hü ve mübtesemi]**

[Sedef içinde saklanıp korunan inciler sanki Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in söz ve tebessüm madeninden çıkar.]

- 1 Kelimâtı Hazret'ün inci gibidür bî-misâl
Sadef içre gûyiyâ her demde ol mahfûz ola
- 2 İki ma'din içre hâsıl oldı ol dürler tamâm
Bir lisânıdur o ma'din biri tudagı ola

13a

58

لا طيب يعدل تربا ضم اعظمه
طوبى لمن تشق منه وملثتم

**[Lâ tibe ya'dilü türben zamme e'zumehü
Tûbâ li-münteşikın minhü ve mültesimi]**

[Cinlerin ve cihanın sultanı olan Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in kemiklerini saran toprağa denk olacak hiçbir

koku yoktur. Ne bahtiyardır o kimse ki, o mübarek toprağı öpmüş ve koklamıştır.]

- 1 Yok bir gökcek mu'âdil hîç 'âlem içre kim
Hazret'ün defn olduğu toprak gibi bil dâ'imâ
- 2 Tîblik ol kişi içündür öpe hem koklaya
Ol türâbı dem-be-dem oldur viren rûha gıdâ

PEYGAMBER EFENDİMİZİN DÜNYAYA TEŞRİFLERİ

59

ابان مولده عن طيب عنصره
يا طيب مبتداء منه و مختتم

[Ebâne mevlidühü 'an-tîbi 'unsurihi

Yâ tîbe mübtedâim minhü ve muhtetemi]

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in dünyaya gelişi tertemiz soyunu ortaya çıkardı. Ne güzel bir başlangıç! Ne güzel bir son!]

- 1 Ol Resûl'ün çün vilâdet vakti izhâr eyledi
Asl-ı pâkinden nübüvvet hükmini yokdur hafâ
- 2 Evveli pâk âhiri pâkdür anuñ yok şübhemüz
Hamdülillâh eyledi ümmet bizi aña Hudâ

60

يوم تفرس فيه الفرس انهم
قد اندروا بحلول البؤس والنقم

**[Yevmün teferrese fihi'l-fürsü ennehümü
Kad-ünzirû bi-hulûli'l-bu'si ve'n-nikami]**

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in dünyayı teşrif ettiği gün öyle bir gündür ki, İranlı putperestler, başlarına gelecek azapla korkutulduklarını anladılar.]

- 1 Ol gün itdiler firâset Hazret'ün togduğını
Ehl-i Fürs tahkîk itdi anlara havf u belâ
- 2 Ol gece deryâları kurıdı Fürs küffârınuñ
Bunca biñ yıldan yanan âteş söyümdi ol mesâ

13b

61

وبات ايوان كسرى وهو منصدع
كشمل اصحاب كسرى غير ملتئم

**[Ve bâte îvânû Kistrâ vehve munsadi'un
Ke-şemli ashâbi Kistrâ gayra mülteimi]**

(Kistrâ'nın sarayı, askerlerin tekrar bir araya gelemeyecek şekilde dağılması gibi o gece yarılıp çatladı.)

- 1 Ol gice şâh-ı 'Acem köşkleri dahı oldu şakk
Nite 'asker fırka fırka tagıluþ cem' olmaya
- 2 Ya'nî nice düşmen-i dîn tagıluþ cem' olmadı
Yıkılup çok köşk (ü) sarây ol gice çün (ki) fenâ

62

والنار خامدة الانفاس من اسف
عليه والنهر ساهى العين من سدم

**[Ve'n-nâru hâmidetü'l-enfâsi min-esefin
'Aleyhi ve'n-nehru sâhi'l-'ayni min-sedemi]**

(Yaratılmışların kendisiyle övündüğü Efendimizin dünyaya gelmesi ve Kısra'nın sarayının yarılıp ayrılması gibi hadiselerden dolayı ateşperestlerin taptıkları ateşlerinin nefesi kesilerek sönmüş ve kendisinden yararlandıkları nehir dahi yatağını değiştirmiştir.)

- 1 Dahı hüzn ile söyüñdi anlaruñ âteşleri
Öyle âteş ki taparlarıdı her dem aña
- 2 Hazret üzre hemm ü gamdan suları kesildi hep
Hâsılı hüzn ü nedâmetden olup çok mâ-cerâ

63

وساء ساوة ان غاضت بحيرتها
ورد واردها بالغيط حين ظمى

[Ve sâe sâvete en-gâzat bühayratühâ
Ve rudde vâridühâ bi'l-gayzı hîne zamî]

(Ve Sâve denilen şehrin ateşe tapan halkı, göllerinin yere batmasından dolayı üzüntüye boğuldular. Göle su almaya gidenler, öfkeyle elleri boş olarak geri döndüler.)

- 1 Dahı Sâve ehlini noksân ile deryâları
İtdi mahzûn ol gice zîrâ ki hîç kalmadı mâ
- 2 Suyımı taşra bıraktı itdi etrâfın harâb
Bir yaña hüzn-i'ataş tahrîb-i büldân bir yana

14a

64

كان بالنار ما بالماء من بلل
حزنا وبالماء ما بالنار من ضرر

[Ke-enne bi'n-nâri mâ bi'l-mâi min-belelin
Huznen ve bi'l-mâi mâ bi'n-nâri min-zarami]

(Üzüntü ve kederden sanki ateşte suyun rutubet özelliği varmış gibi ateş söndü ve suda da ateşin hararet özelliği varmış gibi su kurudu.)

- 1 Ehl-i Fûrs'ün ağlamakdan oldu âteşleri su
Sâve şehrinün gazabdan suları âteş ola
- 2 Âteşi oldu ki ya'nî su-tabî'at münkirün
Suları âteş-tabî'at eyledi Bârî Hudâ

65

والجن تهتف والانوار ساطعة
والحق يظهر من معنى ومن كلم

[Ve'l-cinnü tehtifü ve'l-envâru sâtî'atün

Ve'l-hakku yazheru min-ma'nen ve min-kelimi]

(Cinler, mübarek doğumun gerçekleştiği günde bu doğumu müjdeliyor ve âleme nur saçılıyordu. Böylece hakikat; hem mânen hem de lisanen açığa çıkıyordu.)

- 1 Dahî cinler geldi peygamber deyü feryâd ider
Nûr ise âfâka çıkdı oldu dünyâ pür-ziyâ
- 2 Zâhir u bätında itdi çün zuhûr âsâr-ı Hak
Hamdülillâh togduğı gice Muhammed Mustafâ

66

عموا و صموا فاعلان البشائر لم
تسمع و بارقة الانذار لم تشم

['Amû ve sammû fe-i'lânü'l-beşâiri lem

Tüsma' ve bârikatü'l-inzâri lem-tüşemi]

(Putperestler ve kâfirler kör, sağır ve anlayışsız olduklarından müjdenin ilanı onlar tarafından işitilmedi, korkutma şimşekleri de onlar tarafından görülmedi.)

- 1 Oldılar münkirler a'mâ hem dahı oldı asamm
Tuyup işitmedi hayırlı beşâret ol mesâ
- 2 Dahı korkudıcı pür-şiddet olan lüm'aları
Görüp anlamadılar ol kavm-i kâfir bed-likâ

14b

67

من بعد ما اخبر الاقوام كاهنهم
بان دينهم المعوج لم يقيم

[Min-ba'di mâ ahbera'l-akvâme kâhinühüm

Bi-enne dînehümü'l-mu'vecce lem-yekumi]

(Kavimlerinin, gaybdan haber verir dedikleri kâhinleri onlara; 'Eğri olan dinleriniz eğrilikten doğrulmadı; bundan sonra da doğrulmaz' diye haber verdikten sonra bile, yine putperestler ve kâfirler aynı şekilde hakikati anlamak ve görmek istemediler.)

- 1 Virdüğinden soñra ol kavme haber müneccimi
Ki sizüñ tahkîka bâtl dîniñüz oldı hebâ

- 2 Oldı ol kâfirler a'mâ hem dahı cümle asamm
Müstakîm olmaz o egridi dîn geldi Mustafâ⁸⁶

68

وبعد ما عاينوا فى الافق من شهب
منقضة وفق ما فى الارض من صنم

[Ve ba'de mâ 'âyenû fi'l-ufkî min-şühûbin
Münkazzatin vefka mâ fi'l-arzî min-sanemi]

(Kâfirler ve putperestler gökyüzünde yıldızların düştüğünü, yeryüzünde de putların devrildiğini gördükleri halde yine de gerçeği anlayamadılar.)

- 1 Gözler ile gördüğünden soñra dahı ol kavim
Gökyüzinde dökilen yıldızları hep vâkı'â
- 2 Yeryüzünde yıkılan esnâma muvâfıkdur ol
Oldılar a'mâ asamm ve'l-hâsılı kavm-i 'adâ

69

حتى غدا عن طريق الوحي منهزم
من الشياطين يقفوا اثر منهزم

⁸⁶ Vezin aksaktır.

**[Hattâ gadâ 'an-tarîkı'l-vahyi münhezimün
Mine's-şeyâtini yakfû isra münhezimi]**

(Hatta bozguna uğrayan şeytanlar, vahyin geldiği semadan, birbirlerinin izini takip ederek kaçtılar.)

- 1 Şöyle indi ol gice gökden yere yıldız tamâm
Kaçdı şeytân yere gökden birbirin kova kova
- 2 Ya'nî kaçmakda biri birine tâbi' oldılar
Göge çıkmazlar o günden beri hîç subh u mesâ

15a

70

كانهم هربا ابطال ابرهة
او عسكر بالحصى من راحتيه رمى

**[Ke-ennehüm heraben ebtâlû Ebrahetin
Ev 'askerun bi'l-hasâ min-râhateyhi rûmî]**

[Sanki o şeytanlar Yemen vâlisi Ebrehe'nin yiğitleri (!) Bedir günü Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in attığı çakıl taşlarından kaçan müşrik askerleri gibi telaş ve korkuyla kaçtılar.]

- 1 Kaçduğu hâlde ke-enne bil şeyâtîn benzedi
Ebrehe'nün 'askeri battâlına hep bed-likâ

- 2 Yohsa ol 'asker gibi kaçdı şeyâtîn çün o dem
İki avcı ile anlara taş atdı Mustafâ

71

نبذا به بعد تسبیح ببطنهما
نبذ المسبح من احشاء ملتقم

**[Nebzen bihi ba'de tesbîhın bi-batnihimâ
Nebze'l-müsebbihi min-ahşâi mültekımı]**

*[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in avuçlarındaki
çakıl taşları, tesbih ettikten sonra, tıpkı tespîh eden Yunus (Aley-
hisselâm)ın balığın karnından dışarı atılması gibi atıldılar.]*

- 1 Atdı Hazret taşları avcı içinde ol zamân
Eyledükden soñra taş avcında tesbîh u du'â
- 2 Nitekim Yûnus atıldı taşra batn-ı hûtdan
Niçe demler anda itmiş idi tenzîh-i Hudâ

PEYGAMBER EFENDİMİZİN MUCİZELERİ

72

جائت لدعوته الاشجار ساجدة
تمشى اليه على ساق بلا قدم

[Câet li-da'vetihi'l-eşcâru sâcideten

Temşi ileyi 'alâ sâkın bilâ kademi]

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in çağrısı üzerine ağaçlar secde ederek, kök ve dallarıyla Efendimiz'in huzuruna geldiler ve o yüksek kerem sahibinin Peygamberliğini tasdik ettiler.]

- 1 Hazret-i Şâh-ı Rüsül da'vetine geldi hemân
Secde iderek ağaçlar bî-tevakkuf bî-âyâ
- 2 İncigi üzre yürüdi geldi izn-i Hakk'ile
Yogiken ayakları bu mu'cize-i Mustafâ

16b

73

كانما سطرت سطرا لما كتبت
فروعها من بديع الخط في اللقم

[Ke-ennemâ setarat satran limâ ketebet

Furû'uhâ min-bedî'i'l-hatti fi'l-lakami]

(Sanki o ağaçların kökleri, dallarının yazdığı güzel yazıyı süslemek için düzgün çizgiler çizmişlerdi.)

- 1 Her budakları ke-enne yazdı hat gelür iken
Yol içinde satr-ı zîbâ ile gâyet hûb edâ

- 2 Budurur mefhûm hakkâ işbudur Fahr-ı Cihân
İşbudur mahbûb-ı Mevlâ işbudur Hayru'l-verâ

74

مثل الغمامة انى سار سائرة
تقيه حروطيس للهجير حمى

[Misle'l-gamâmeti ennâ sâra sâireten

Takîhi hara vetîsin li'l-hecîri hamî]

(Ağaçların hareketleri bulutlar gibiydi. Varlıkların kendisiyle övündüğü Efendimiz her nereye gitse, kızgın fırın gibi olan güneşin sıcaklığında bulutlar da gider, o sıcakta onu şiddetli harareten korurlardı.)

- 1 Nite bulut gibi geldi ol ağaç ol demde kim
Nireye gitse bulut da gider idi ol yaña
- 2 Hıfz iderdi Hazret'i seyr eyleriken ol bulut
Yaz gününde ıssı tennûr gibi evkât içre tâ

75

اقسمت بالقمر المنشق ان له
من قلبه نسبة مبرورة القسم

**[Aksemtü bi'l-kameri'l-münşakki inne lehü
Min-kalbihi nisbeten mebrûrate'l-kasemî]**

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in parmağının işaretiyle yarılmış olan aya yemin ederim ki, o ayın, Efendimizin kalbine benzerliği vardır. Bu yeminim, gerçek bir yemindir.]

- 1 And içerem şakk olan mâhuñ ki Rabbisine ben
Ol mehüñ var nisbeti kalb-i Resûl'e dâ'imâ
- 2 Ana and içmek güzeldür itdi şak Cibrîl-i Hak
Ânide olma gibi budur münâsebet aña

76

وما حوى الغار من خير و من كرم
وكل طرف من الكفار عنه عمى

**[Ve mâ have'l-gâru min-hayrin ve min-keramin
Ve küllü tarfin mine'l-küffâri 'anhü 'amî]**

[Güzel ahlak sahibi Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ve O'nun arkadaşı Ebubekir (Radiyahü Anh)'i mağaranın gizleyip saklaması ve kâfirlerin mağaranın ağızına gelip onları görememeleri de Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in mucizelerindendir.]

- 1 Dahı ben and içerem ol şey' ile ki anı gâr
Eyledi hayr u keremden ol zamân ihâta tâ

- 2 Hâl bu cümle kâfirün gözleri kör olmuşdurur
Ol Resûl'i görmediler itdi Hak def'-i kazâ

77

فالصدق في الغار والصدیق لم یرما
وهم یقولون ما بالغار من ارم

**[Fe's-sıdku fi'l-gâri ve's-Sıddıku lem-yerimâ
Ve hüm yekûlûne mâ bi'l-gâri min-erimi]**

[Doğruluğun kaynağı Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sel-lem) ve sadakati çok olan Hazreti Ebubekir (Radiyallahü Anh) mağarada buldukları halde görünmediler. Kâfirler ise 'Mağarada hiç kimse yoktur.' dediler.]

- 1 Sıdk hem Sıddîk olmuşdur mağârada o dem
İkisi dahı görünmedi ki bâ-emr-i Hudâ
- 2 Didiler mağârada yokdur Resûl ü yâri hem
Kavm-ı küffâr kaldı hayretde ne yaña gitdi tâ

18a

78

ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت علی
خیر البریة لم تنسج ولم تحم

**[Zannü'l-hamâme ve zannü'l-'ankebûte 'alâ
Hayri'l-beriyeti lem-tensüc ve lem-tehumi]**

(Kâfirler arayıp tarayarak mağaranın önüne geldiklerinde gördüler ki kapıyı örümcek sarmış ve etrafında güvercin bulunmuştur. Bu durumda mağarada bulunmadıklarını zannederek ümitsizce geri döndüler.)

- 1 Bildiler küffâr ol demde gögercin 'ankebût
Hazret-i Şâh-ı Cihân üzre gelüp kurınca tâ
- 2 Ag çeküp yumırdlamaz kâbil degüldür bu deyü
Cümle döndi gitdi kaldı anda yâr u Mustafâ

79

وقاية الله اغنت عن مضاعفة
من الدروع وعن عال من الاطم

**[Vikâyetu'llâhi agnet 'an-muzâ'afetin
Mine'd-dürû'ı ve 'an-'âlin mine'l-ütumi]**

(Hak Teâlâ Hazretlerinin sevgili Habibi'ni ve mağara arkadaşını koruması, kalelere ve kat kat zirhlara gerek bırakmadı.)

- 1 Hıfz-ı Mevlâ ol Resûl'i kıldı müstagnî o dem
Bil ziyâde zerre gömlek giymeden 'inde'l-gazâ
- 2 Dahı 'âlî kal'ada oturmadan artuk anı
Sakladı Mevlâ mağâra içre ol subh u mesâ

80

ما سامنى الدهر ضيما واستجرت به
الا ونلت جوارا منه لم يضم

[Mâ sâmeni'd-dehru zaymen ve'stecertü bihi
İllâ ve niltü civâran minhu lem-yuzami]

[Zamanın fitnesinden ve halka zulmünden dolayı her ne zaman kurtuluş için Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)e iltica etsem, O'nda sonsuz bir huzur buldum.]

- 1 Bana tahmîl idebilmez bu zamâne zulmi kim
Ben emân itdüm taleb zîrâ Resûl'den dâ'imâ
- 2 Hamdülillâh nâ'il oldum matlab (u) maksûdıma
Bu zamân cevri idemez ancak vefâ ider baña

18b

81

ولا التمسست غنى الدارين من يده
الا استلمت الندى من خير مستلم

[Ve le'l-temestü gine'd-dâreyni min-yedihi
İllâ'stelemtü'n-nedâ min-hayri müstelemini]

(Ve her ne zaman iki cihanın zenginliğini Resul-i Ekrem Efendimizin elinden istemişsem, mutlaka onun ihsanıyla karşılaştım.)

- 1 İtmedüm ben iltimâs dünyâ vü 'ukbâ varlığın
Hazret'ün elinden ancak istedüm irdüm aña
- 2 Ol sebebden cûd u ihsâna yapışdum şöyle kim
Yapışacak imdi bil hayırlı ol el dâ'imâ

82

لا تتكر الوحي من رؤياه ان له
قلبا اذا نامت الغينان لم ينم

**[Lâ-tünkiri'l-vahye min-ru'yâhü inne lehü
Kalben izâ nâmeti'l-'aynâni lem-yenemi]**

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)e rüyasında gelen vahyi sakın inkâr etme, zira o server-i kâinatın bir kalbi vardır ki iki mübarek gözü uyurken, nurlar saçan kalbi uyumaz.]

- 1 Hazret'e nâzil olan sen vahyi inkâr eyleme
Uyhusı içinde olsa dahı ol vahiy aña
- 2 Hazret için vardurur şöylece bir kalb-i şerîf
Uyısa iki gözi kalbi uyumaz dâ'imâ

15b

83

وذاك حين بلوغ من نبوته
فليس ينكر فيه حال محتلم

**[Ve zâke hîne bülûgin min-nübüvvetihi
Fe-leyse yünkeru fihi hâlû muhtelimi]**

[Rüyada gelen vahiy, Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in Peygamberlik mertebesine ulaştıkları zamandı. İşte böyle bir zamanda rüya gören o şan sahibi Peygamberin hâli nasıl inkâr olunabilir?]

- 1 Hazret'ün nevmi içinde sâdır olan bil vahiy
Çün nebî olduğu evkât içre oldu 'ayân
- 2 Ol vahiy inkâr olunmaz gerçi kim düşde ise
Hâsılı her vechile kavlinde sâdık Mustafâ

84

تبارك الله ما وحى بمكتسب
ولا نبى على غيب بمتهم

**[Tebârake'llâhu mâ vahyün bi-müktesebin
Ve lâ nebiyyün 'alâ-gaybin bi-müttehemi]**

(Allahü Teâlâ şanı büyük yüceler yücesidir. Vahiy elbette ki kazanarak elde edilmez hiçbir peygamber de gaybden verdiği haberde hata etmez.)

- 1 Dâ'im olsun sâbit olsun bârekallâh bu vahiy
Çün degüldür kesb ile ide meger Mevlâ 'atâ

- 2 Dahı peygamber gayb bilmekle olmaz müttehem
Muttali' eyler Hudâ söyler sahîh itmez hatâ

85

كم ابرات وصبا باللمس راحته
وطلقت اربا من ربقث اللمم

**[Kem ebraet vasıben bi'l-lemsi râhatühü
Ve etlakat eriben min-ribkati'l-lememi]**

*(Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in mübarek avuç-
larının dokunmasıyla nice hastalar mucize olarak iyileşmiş, yine
mucize eseri olarak nice yoksul ve muhtaçlar dertlerinden kur-
tulmuş, günahkârlar günah karanlığından aydınlığa çıkmış, nice-
leri de delilik rahatsızlığından şifa bulmuştur.)*

- 1 Çok marîz eyledi ibrâ marazdan bî-gümân
Eli yapışmak ile Hazret'ün buldı şifâ
- 2 Dahı kurtardı ki anun dest-i pâki şübhe yok
Niçe mecnûn halkasından çözdü zencîr-i belâ

16a

86

واحيت السنة الشهباء دعوته
حتى حكث غرة فى الاعصر الدهم

**[Ve ahyeti's-senete's-şehbâe da'vetühü
Hattâ haket gurreten fi'l-e'suri'd-dühümi]**

(Yeryüzü kıtlıktan dolayı kupkuru olduğu zaman, kâinatın övünç kaynağı Efendimizin duâsı o seneyi ihya eyledi. Hatta o derece ki; o sene, karanlık asırlar içinde beyaz bir sene oldu.)

- 1 Kaht yılı ihyâ idüpdür dahı çünki Hazret'üñ
Cânib-i Mevlâya ol dem itdügi hayır du'â
- 2 Şöyle kaht idi 'aceb oldı müşâbih ol sene
Kara yıllar içre ol bir ak beñe benzerdi tâ

87

بعارض جاد او خلت البطاح بها
سبباً من اليم او سيلاً من العرم

**[Bi-'ârızın câde ev hulte'l-bitâha bihâ
Seyben mine'l-yemmi ev seylen mine'l-'arimi]**

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in duası neticesi bereketli bir yağmur bulutu sebebiyle pek çok yağmur yağmıştı. Öyle ki; derelerden akan sular, sanki deniz ırmakları olmuş ya da Sebe şehrini yıkıp deviren Arim vadisinin seli gibi olmuştu.]

- 1 Oldı ihyâya sebab bulut ile bulut-sehî
Yohsa ben zan eyledüm her yer o dem mesîl-ü mâ

- 2 Sedd-i İskender boşanmış gibi akardı sular
Yohsa şiddetle yağın yagmur selidür dâ'imâ

17a

HİKÂYET

- 1 Bil Halîme anneden menkûle oldu bu kelâm
Ol redâ'an annesidür Hazret'ün aña tamâm
- 2 Gitdi Hazret seyre bir gün Hamza ile nâgehân
Bu redâ'an kardaşidur Hazret'ün olsun 'ayân
- 3 Anı gördüm terlemiş Hamza gelür pek yelerek
Hem segirdür aglayı aglayı efgân iderek
- 4 Yetişün gitdi Muhammed kapdılar anı meded
Çıkarup tag başına karnını yardılar ebed
- 5 Sag bulamaksız anı gâyetde ölmüşdür muhâl
Hâsılı aglamadan söylemege yokdur mecâl
- 6 Zevcem ile eyledük aña begâyet sür'ati
Gördük anı tag başında oturur ammâ katı
- 7 Ol mübârek iki gözün göge dikmiş hem güler
Düşdük üstine anuñ didük ayâ nûr-ı basar

- 8 Cânımız yoluña olsun çün hemân bu dem fidâ
N'oldı sana bu ne hâldür haber virsen baña
- 9 Didi bu demde beni kapdı getürdi üç kişi
Yüzleri gökcek mülâyim sözleri âsân işi
- 10 Bir gümüş ibrik biri elinde birinüñ legen
Ol legen yeşil zümürüd içi kar ta'mı hasen
- 11 Beni rıfkile yaturdılar ki sırtım üstine
Biri yardı karnımı ol karile yudı yine
- 12 Birisi kalbimi yardı vü çıkardı kara kan
Didi budur hazz-ı şeytân atdı yabana hemân
- 13 Soñra nûrdan mührile kalbimi mühürlediler
Biri sürdi elini ol şakka yine ser-te-ser
- 17b 14 Bitdi ol şak görmedüm birinde aslâ zahmeti
Soñra gitdiler semâya bakdugum budur katı
- 15 Şakk-ı kalbi Hazret'ün ol şakk-ı mâha benzedi
Aña and içmekdür eyüdü münâsebet didi
- 16 Böyle nakl itdi tamâm bunı Halîme annemüz
Oldı dâreyn içre bir bedr-i münîr cânânemüz

- 17 Nûr-ı pâkile anuñ dünyâ vü 'ukbâ pür-ziyâ
İki 'âlem fahrıdur hakkâ Muhammed Mustafâ
- 18 İşbu dünyâ turduğınca dâ'imâ her subh u şâm
Bu Rızâyı' den ola rûh-ı şerîfine selâm

KUR'ÂN-I KERİM'İN FAZİLETLERİ

88

دعنى ووصفى ايات له ظهرت
ظهور نار القرى ليلا على علم

[Da'nî ve vasfiye âyâtin lehü zaherat
Zuhûra nâri'l-kırâ leylen 'alâ-'alemi]

[Bırak da, Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in mucizelerini anlatayım. Onlar öyle mucizelerdir ki, geceleyin dağ üzerinde yanan ziyafet ateşi gibi parıldarlar.]

- 1 Sen beni terk eyle vafumla bile mu'cizesin
Hazret-i Şâh-ı Cihân'ıñ mu'cizesi dâ'imâ
- 2 Bir ziyâfet âteşi gibi hemân itdi zuhûr
Gicede taglar başında oldu gâyet pür-ziyâ

89

فالدريزداد حسنا وهو منتظم
وليس ينقص قدرا غير منتظم

**[Fe'd-dürru yezdâdü husnen vehve münteziümün
Ve leyse yenkusu kadran gayra müntazimi]**

(İnci, güzellik yönünden ziyadesiyle güzeldir. Öyle ki; muntazam dizilmiş de olsa, dizilmemiş de olsa; onun kıymetinde bir eksilme olmaz.)

- 1 İncinün olur ziyâde hüsni olsa müntezim
Kadri nâkıs dahı olmaz inci manzûm olmaya
- 2 Çün büyük mu'cizesi Kur'ân olupdur Hazret'ün
Ol müşâbih inciye nazmı vü neşri hûb edâ

19a

90

فما تطاول امال المديح الى
ما فيه من كرم الاخلاق والشيم

**[Fe-mâ tetâvele âmâlü'l-medîhi ilâ
Mâ fihi min-kerami'l-ahlâkı ve'-ş-şiyemi]**

[Yüce ahlak mertebesinin kaynağı olan Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) i övmek isteyen kimsenin arzu ve emelleri o yüksek mertebeye nasıl ulaşabilir ki?]

- 1 Yetişir degüldürür meddâh olanlardan recâ
Şol makâma anda vâsf-ı pâk-ı peygamber ola
- 2 Hüsn-i hulkile güzel 'âdetlerinden ol vasıf
Hiç ne haddi idebilmek vâsf-ı sultânı gedâ

91

آیات حق من الرحمن محدثه
قدیمة صفة الموصوف بالقدم

[Âyâtü hakkın mine'r-rahmâni muhdesetün
Kadîmetün sıfetü'l-mevsûfi bi'l-kıdemî]

(Efendimizin mucizelerinin en büyüğü, Allah'tan nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm âyetleridir. Bunlar lafız yönünden hâdis, ancak mâna yönünden kadîmdirler. Bu kıdem sıfatı başlangıcı olmayan, varlığı mutlak Allahü Teala Hazretleridir.)

- 1 İşbu Kur'ân-ı 'azîmü'ş-şândurur âyât-ı Hak
Cânib-i Hak'dan nüzûli oldu hâdis bil şehâ
- 2 Ma'nisi medlûli mefhûmı velî anuñ kadîm
Hem kıdem birle bu mevsûfuñ sıfatı dâ'im

92

لم تقترن بزمان وهى تخبرنا
عن المعاد و عن عاد و عن ارم

**[Lem-takterin bi-zamânin vahye tuhbirunâ
'Anî'l-me'âdi ve 'an-'Âdin ve 'an-İremi]**

*(Kur'ân-ı Kerîm bizlere, herhangi bir zamana bağlı kal-
maksızın, hem gelecekte olan kıyametten, hem de geçmişte olan
Ad ve İrem kavimlerinden haber verir.)*

- 1 Olmadı bir dem mukârin işbu Kur'ân-ı 'azîm
Bir zamâna ya'nî mahsûs bir zamâna olmaya
- 2 Hâlbuki virür haber bize me'âd ü 'Âd'den ü
Dahı İrem'den haber virür budur müşkil-küşâ

19b

93

دامت لدينا ففاقت كل معجزة
من النبيين اذ جائت ولم تدم

**[Dâmet ledeynâ fe-fâkat külle mu'cizetin
Mine'n-nebiyyîne iz câet ve lem-tedumi]**

*(Kur'ân-ı Kerîm bizim elimizde daimi olup, diğer şân sahibi
peygamberlerin mucizelerinden üstündür. Çünkü onların mucize-
leri kendi zamanlarıyla sınırlı olup, dâimi olmamışlardır.)*

- 1 Dâ'im ü sâbitdürür bizüm ile âyât-ı Hak
Dahı 'âlî mu'cize-i enbiyâdan sâbıkâ

- 2 Niçe 'âlî olmasun bu mu'cize-i sâbıkâ
Geldi gitdi hükmi bunuñ dâ'imâ 'ale'l-bekâ

94

محکّمات فما یبیین من شبة
لذی شقاق ولا یبغین من حکم

**[Muhakkemâtün fe-mâ yübkîne min-şübehin
Li-zî şikâkın ve lâ yebgîne min-hakemi]**

(Kur'ân-ı Kerîm âyetleri Allahü Teâla tarafından hakem kılınmıştır. İhtilafa düşenler için şüphe bırakmayacak şekilde ke-sindir. O nedenle başka bir hakeme ve delile ihtiyaç duymaz.)

- 1 Katı muhkemdür bu âyât neshi eylemez kabul
Komadı şübhe şikâk ehlinde keşf eyledi tâ
- 2 Eylemez zulm ü sitem bir kimseye âyât-ı Hak
'Adl ider hâl-i hükümden böyle 'âdil olmaya

95

ما حوربت قط الا عاد من حرب
اعدى الا عادى اليها ملقى السلم

**[Mâ hûribet kattü illâ 'âde min-harabin
A'de'l-e-'âdî ileyhâ mülkiye's-selemi]**

(Hiçbir zaman Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine karşı konulmadı; o âyetlere karşı düşmanlar bile teslimiyet göstererek aciz olduklarını itiraf ettiler.)

- 1 Olmadı âyât-ı Hakk'a hîç 'inâdile cidâl
Döndi cenkden katı düşmen dahı olan dâ'imâ
- 2 Eyledi âyât-ı Hak ile kamu sulhı kabûl
Eylediler inkıyâd u meyli Hazret'den yaña

20a

96

ردت بلاغتها دعوى معارضها
رد الغيور يد الجانى عن الحرم

**[Raddet belâgatühâ da'vâ mu'ârizihâ
Radde'l-gayûri yede'l-cânî 'ani'l-huremi]**

(Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin belagatindeki yükseklik, kendilerine karşı koymaya çalışanların iddialarını öyle red ve defetmiştir ki sanki namusunu kıskanan adam kendi ailesine el uzatan bir caniyi tepelemiştir.)

- 1 Âyetüñ belâgatı da'vâyı men' itdi tamâm
Şol mu'ârizdan ki bi-ma'nî iderdi iddi'â
- 2 Nite gayretli kimesne mahreminden men' ider
Şol hayâbet idenüñ iki elini dâ'imâ

97

لها معان كموج البحر فى مدد
وفوق جوهره فى الحسن والقيم

**[Lehâ me'ânin ke-mevci'l-bahri fi-mededin
Ve fevka cevherihi fi'l-husni ve'l-kiyemi]**

*(Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin denizin dalgaları gibi birbiri-
rini destekleyen manaları vardır. Fakat Kur'ân-ı Kerîm âyetleri-
nin kıymetleri deniz mücevherlerinden kıymetlidir.)*

- 1 Âyet-i Kur'ân için ma'nî katı çokdur sahîh
Mevc-i deryâ gibi tугyân üzre iken ol şehâ
- 2 Öyle ma'nâlar ki deryâ cevherinde 'âlidür
Hüsni ü kıymetde buña kimse yetişdürmez bahâ

98

فما يعد ولا تحصى عجائبها
ولا تسام على الاكثار بالسام

**[Fe-mâ yu'addu ve lâ tuhsâ 'acâibühâ
Ve lâ tûsâmü 'alâ'l-iksâri bi's-seemi]**

*(Kur'ân-ı Kerîm âyetindeki acaiplikler sayılamaz ve onlar
çok okumakla bıkip usanılmaz.)*

- 1 Hadd ü 'add olmaz katı çok bunda ma'nâ-yı 'aceb
'Akl-ı kâsır anı fehm itmez bilürler fudalâ

- 2 Terk olunmaz âyet-i Kur'ân 'acâyib çok velî
Virmez eksârî melâlet kalbe virür çok safâ

20b

99

قرت بها عين قاريها فقلت له
لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم

[Karrat bihâ 'aynü kârîhâ fe-kultü lehü
Lekad zafirte bi-habli'llâhi fa'tesîmi]

(Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini okuyanların gözleri aydın olmuştur. Onu okuyana dedim ki; Allahü Teâlâ'nın sağlam ipi olan âyetlerini okumakla zafer buldun. Artık o saadet ipine hakkıyla yapış.)

- 1 Oldı pür-nûr gözleri Kur'ân okıyanuñ tamâm
Ben didüm tahkîk bulduñ sen zafer her dem añâ
- 2 Sen murâd-ı Hakkı bulduñ işbudur habl-i metîn
Sen sığın Mevlâya imdi eyleme sehv ü hatâ

100

ان تتلها خيفة من حر نار لظى
اطفات نار لظى من وردها الشبم

[În tetlühâ hîfeten min-harri nâri Lezâ
Etfa'te nâra Lezâ min-virdihe's-şebîmi]

(Cehennem ateşinin korkusundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini okursan, onun serin suyuyla cehennem ateşini söndürür ve kendini azaptan kurtarmış olursun.)

- 1 Okıduñ ise eger Kur'ânı havf-ı nârdan
Sen söyindürdüñ cahîmün âteşin eyle safâ
- 2 Hazret-i Kur'ân sovk su gibi itdi nârı gül
Anuñ içün suya teşbîh itdi 'ilmi 'ulemâ

101

كانها الحوض تبيض الوجوه به
من العصات وقد جاؤه كالحمم

**[Ke-enneha'l-havzu tebyazzu'l-vücûhü bihi
Mine'l-'usâti ve kad câûhü ke'l-humemi]**

(Sanki Kur'ân-ı Kerîm âyetleri Kevser havuzudur. Onunla âsilerin yüzleri beyazlaşır. Hâlbuki o âsiler, o havuza kömür gibi siyah gelmişlerdi.)

- 1 Âyet-i Kur'ân ke-enne bir havuz olur beyâz
Anuñile vech-i 'âsîden niçe rûz-ı cezâ
- 2 Hâl budur ki geldiler ol havza 'âsiler tamâm
Yüzleri kara kömürler gibi ol kavm-i tagâ

21a

102

وكالصراط وكالميزان معدلة
فالقسط من غيرها في الناس لم يقم

[Ve ke's-sırâti ve ke'l-mîzâni ma'dileten

Fe'l-kıstu min-gayrihâ fi'n-nâsi lem-yekumi]

(Kur'ân-ı Kerîm âyetleri doğrulukta sırat ve adaletle muamele etmekte mizan gibidir ki; hak ne ise mizan onu gösterir. İnsanlar içinde Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden başka adalet sağlayacak bir başkası olmadı ve olamaz.)

- 1 Hem sırât-ı müstakîme benzedi âyât-ı Hak
Ma'deletde dahı mîzâna müşabih dâ'imâ
- 2 Pes 'adl-i nâs içre bunsuz olmadı kâ'im tamâm
İmdi mü'minler 'amel ide hemân subh u mesâ

103

لا تعجبين لحسود راح ينكرها
تجاهلا وهو عين الحاذق الفهم

[Lâ ta'ceben li-hasûdin râha yünkiruhâ

Tecâhülen vehve 'aynü'l-hâziki'l-fehimi]

(O haset edenin durumuna şaşırma ki, bilmezden gelerek Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin inkârına gitti. Aslında, o Kur'ân-ı Kerîm'de mâhirdir ve onu iyi anlar.)

- 1 Sen ta'accüb eyleme aslâ hasûd için sakın
Öyle hâsid ki ider Kur'ân(ı) inkâr dâ'imâ
- 2 Bilür ol hak olduğın ammâ bilmezlenür
Ol münâfık bir müdrîk çok bilür dirler aña

104

قد تنكر العين ضوء الشمس من رمد
وينكر الفم طعم الماء من سقم

**[Kad tünkîru'l-'aynu zav'e'ş-şemsi min-ramedin
Ve yünkîru'l-femü ta'me'l-mâi min-sekami]**

(Göz, ağrısından dolayı güneşin ışığını ve ağız da hastalıktan dolayı suyun lezzetini inkâr ederler.)

- 1 Az olur inkâr ider günden ziyâyî âşikâr
Gözi ağrıyan kişi degül ise dahı 'amâ
- 2 Ta'm-ı mâyı dahı inkâr eyles ol kes her zamân
Olsa agzında anuñda derd-i zahmet dâ'imâ

PEYGAMBERİMİZ VE MİR'ÂCI

21b

105

يا خير من يمم العافون ساحته
سعيًا وفوق متون الاينق الرسم

[Yâ hayra men yemmeme'l-'âfûne sâhatehü
Sa'yen ve fevka mütûni'l-eynuki'r-rusümi]

[Ey muhtaç olanların koşarak ve develere binip gelerek
kapısına sığındıkları hayirsevenlerin en hayırlısı (olan Kâinâtın
Efendisi)!]

- 1 Yâ hayırlı kişi yâ Fahu'r-rusül Hayru'l-verâ
Kasd iderler sâ'ilûn eşigine subh u mesâ
- 2 Hâl bu segirdi segirdi gider ol su'âl iden
Dahı yügrük deve üzre gider ol misl-i sabâ

106

ومن هو الاية الكبرى لمعتبر
و من هو النعمة العظمى لمغتتم

[Ve men hüve'l-âyetü'l-kübrâ li-mu'tebirin
Ve men hüve'n-ni'metü'l-'uzmâ li-mugtenimi]

(Ey ibadetle bakanlar için en büyük ibret olan ve ey kıymet bilenler için en büyük kıymet olan Allah'ın Resûlü!)

- 1 Ol hayırlı kişi dahi âyet-i kübrâdurur
Fikr iden için anı bilmek subh u mesâ
- 2 Ni'met-i 'uzmâ dahi 'âlemde yine ol kişi
Çün ganîmet tutucılar için oldu dâ'imâ

107

سریت من حرم لیلا الی حرم
كما سری البدر فی داج من الظلم

**[Serayte min-haramin leylen ilâ-haramin
Ke-mâ sera'l-bedru fi-dâcin mine'z-zulemi]**

(Ey Cenab-ı Hakk'ın sevgilisi olan Habib-i Kibriya; gece vakti Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yürüdün. O gece miraca yükselişin karanlık bir gecede ışık veren, nur saçan bir dolunayın gidişi gibiydi.)

- 1 Yâ Muhammed ol gice sen Mekke'den seyr eyledün
'Avn-ı Hakk'ile varınca Mescid-i Aksâ'ya sen
- 2 Nitekim seyr eyledi bedr-i münîri 'âlemün
Leyle-i zalmâda gizli gök yüzinde câ-be-câ

22a

108

وبت ترقى الى ان نلت منزلة
من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم

[Ve bitte terkâ ilâ en nilte menziletên

Min-Kâbe kavseyni lem-tüdrak ve lem-türami]

[Sen ey varlıkların kendisiyle övündüğü Peygamber; semalara çıktın, tâ Kâb-ı Kavseyn (iki yay miktarı yakınlık) derecesine kadar vardın. O mertebeye ne başkası erişebildi, ne de erişmeyi istedi.]

- 1 Leyle-i Mi'râc'da yerden göge sen itdüñ su'ûd
Bir makâma irişince olmaz andan müntehâ
- 2 Öyle menzil kâbe kavseyni ev ednâ⁸⁷ didiler
Anı idrâk (u) taleb itmedi sâ'ir enbiyâ

109

وقدمتك جميع الانبياء بها
والرسل تقديم مخدوم على خدم

[Ve kaddemetke cemîu'l-enbiyâi bihâ

Ve'r-rusli takdîme mahtûmin 'alâ-hademi]

⁸⁷Kâbe kavseyni ev ednâ: ...iki yay kadar yahut daha az... (Kur'ân-ı Kerim, Necm-9)

(Ey âlemin övünç kaynağı; miraç gecesinde bütün nebiler ve resuller, hizmetçinin efendisini öne geçirdiği gibi Seni öne geçirdiler.)

- 1 İşbu Kur'ân'ile takdîm itdiler cümle seni
Yâ Resûla'llâh ki sensin cümle Fahr-ı Enbiyâ
- 2 Niçe kulı üstine efendisi takdîm olur
Öyle takdîm itdi anlara seni Bârî Hudâ

110

وانت تخترق السبع الطباق بهم
فى موكب كنت فيه صاحب العلم

**[Ve ente tahreriku's-seb'a't-tıbâka bi-him
Fî-mevkibin künte fî-hi sâhibe'l-'alemi]**

*(Ey fahr-i kâinat, sancaktarı olduğun peygamberler cem-
atine uğrayıp yedi kat gökleri yarıp geçtin.)*

- 1 Yedi kat göge çıkup sen kat'-ı menzil eyledün
Enbiyâ sâ'ir rusûl ol dem refik oldı saña
- 2 Ol kabîle içre sen itdün mürûr yâ seyyidî
Sâhib-i 'âliyy-i 'ilm olduñ kamu tâbî' sana

22b

111

حتى اذا لم تدع شأوا لمستبق
من الدنو ولا مرقى لمستتم

[Hattâ izâ lem- teda' şe'ven li- müstebikın
Mine'd- dünüvvi ve lâ merkan li-müstenimi]

(Ey Habib-i Kibriya, mirac gecesinde öyle bir yükseldin ki,
Allah'a yaklaşmak isteyenlere bir nihayet, ileri geçmek isteyenle-
re bir yer bırakmadın.)

- 1 İtmedüñ terk gâyeti Hakk'a takarrübde tamâm
Bir mesâfe aña varmış ola sâ'ir enbiyâ
- 2 Dahı mahall-i 'urûc terkini aslâ itmedüñ
Taleb-i rif'atde olduñ cümleden gâyet 'alâ

112

خفضت كل مقام بالاضافة اذ
نوديت بالرفع مثل المفرد العلم

[Hafazte külle makâmin bi'l- izâfeti iz
Nûdîte bi'r-refı misle'l- müfredi'l-'alemi]

(Ey Allah'ın sevgilisi; yüksekliklere çağrılıp davet edildi-
ğinde, eşsiz bir sancak gibi bütün makamları aşağıda bıraktın.)

- 1 Nisbet ile her makâmı eyledüñ alçak katı
Gerçi kim 'âlidürür cümle makâm-ı enbiyâ
- 2 Sen ziyâde rif'at ile da'vet olduñ Hazret'e
Nitekim fazl ehline olur yalıñuz bil nidâ

113

کیما تفوز بوصل ای مستتر
عن العیون و سر ای مکتتم

**[Keyma tefûze bi-vaslin eyyi müstetirin
'Ani'l- 'uyûni ve sırrin eyyi müktetimi]**

(Ey iki cihanın övünç kaynağı, kâinâtın efendisi! Bütün gözlerden gizli olan derecelere ve erişilmez sırlara ulaşmak için o gece miraca davet olundun.)

- 1 Sen zafer bulmak için ol gice şöyle vasla kim
Gizlidür cümle 'uyûndan hâsılı vasl-ı Hudâ
- 2 Dahı bu sırra iresün kimseler bilmez anı
Çün anuñcün kaldı alçakda makâm-ı enbiyâ

23a

114

فحزت كل فخار غير مشترك
وجزت كل مقام غير مزدحم

**[Fehuzte külle fehârin gayra müşterakin
Ve cüzte külle makâmin gayra müzdehamî]**

(Ey Habib-i Kibriya; kendisiyle iftihar edilecek bütün faziletleri kimsenin Sana ortak olamayacağı bir mertebede topladın. Ve bütün makamları zahmetsiz tek başına geçtin.)

- 1 Yâ Resûl cem‘ eyledüñ ‘âlemde küllî fahr(ı) sen
Öylece küllî fahr kimse şerîk olmaz aña
- 2 Her makâmı dahı geçdüñ sen yalıñuz bî-ta‘ab
Ol makâma târî olmamış zahmet dâ‘imâ

115

وجل مقدار ما وليت من رتب
وعز ادراك ما اوليت من نعم

**[Ve celle mikdâru mâ vüllîte min-rutebin
Ve ‘azze idrâkü mâ ûlîte min-ni‘ami]**

(Ey Allah’ın sevgilisi! Sahip olduğun mertebeler muazzam ve yüce mertebelendir. Ve Sana verilen nimetleri anlamak da mümkün değildir.)

- 1 Yâ Resûla’llâh vâlî olduğun mertebeler
Pek ‘azîm mertebedür irmedi sâ’ir enbiyâ

- 2 Dahı i'tâ olınan 'ilm oldu gâyetde kavî
Ol ni'amlardan 'akıl bilmege kâsırdur aña

116

بشرى لنا معشر الاسلام ان لنا
من العناية ركننا غير منهم

[Büşrâ lenâ ma'sere'l- İslâmi inne lenâ
Mine'l- 'inâyeti rüknen gayra münhedimi]

(Ey İslâm topluluğu! Bize büyük bir müjde gelmiştir. Zira Rabbimizin ikramıyla bizim için sapsağlam ve yıkılmaz temel olan yüce İslâm dini vardır.)

- 1 Ey İslâm bölüğü bizüm içündür müjdeler
Vardurur bizüm için cânib 'inâyetden yaña
- 2 Öyle cânib ki yıkılmaz tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm
Ol muhakkıkdur mü'eyyed oldu şer'-i Mustafâ

23b

117

لما دعا الله داعينا لطاعته
باكرم الرس كنا اكرم الامم

[Lemmâ de'allahü da'înâ li- tâ'atihi
Bi- ekrami'r- rusli künnâ ekrame'l-ümemi]

(Ne zaman ki Hak Teâlâ Hazretleri bizi kendisine ibadete çağırın Rasulullah Efendimize 'Resullerin en üstünü' deyince, biz de ümmetlerin en üstünü olduk.)

- 1 Tâ'atine bizi da'vet idene vaktâk(i) Hak
Ekrem-i Rusûl deyü tesmiye itdise şehâ
- 2 Hamdü'li'llâh bizde olduk cümle ümmet ekremi
İşbu lutfuñ şükrine Hak yolına cânlar fidâ

PEYGAMBERİMİZ VE İSLAM ADINA MÜCADELESİ

118

راعت قلوب العدى انباء بعثته
كنبأة اجفأت غفلا من الغنم

[Râ'at kulûbe'l- 'idâ enbâü bi'setihi

Ke-neb'etin ecfelet guflen mine'l- ganemi]

(Fahr-i kâinât Efendimizin Peygamber olarak gönderilmesi haberleri, düşmanların kalplerini titretip korkuttu. Sanki aslanın kükremesinin hiçbir şeyden habersiz otlayan koyunları korkutması gibi.)

- 1 Ol Resûl'ün gelmesi ahbârı korkutdı katı
Kalb-i küffârı begâyet hîç ta'bîr olmaya

- 2 Nâgehân sıtlık işidüp korkan ol koyun gibi
Sürisinde taşra gâfil otlariken câ-be-câ

119

ما زال يلقاهم في كل معترك
حتى حكوا بالقنا لحما على وضم

[Mâ- zâle yelkâhümü fi-küllî mu'terakin
Hattâ hakev bi'l-kanâ lahmen 'alâ-vazami]

(Müşrikler mızraklarla süngülenip kasap çengellerinde asılı etlere dönünceye kadar Rasulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) harp meydanında kâfirlerin karşısında dururdu.)

- 1 Her makâm cenkden olmadı zâ'il bir zamân
Oldı a'dâya mukâbil dâ'imâ Fahru'l-verâ
2 Beñzedi a'dâ başı sünüler üstinde o dem
O ete çengel-i kassâb üzere kurdı kala

24a

120

ودوا الفرار فكادوا يغبطون به
اشلاء شالت مع العقبان والرخم

[Veddü'l- firâra fe-kâdû yagbitûne bihi
Eşlâe şâlet ma'a'l-'ıkbâni ve'r-rahami]

(Düşmanlar harp meydanlarından kaçmayı o kadar arzu ediyorlardı ki; neredeyse akbaba ve kartallar gibi hayvanlarca parçalanıp onların pençelerinde havaya yükseltilecek et parçaları gibi olmak istiyorlardı.)

- 1 Kavm-i a'dâ sevdiler kaçmayı Hazret'den yaña
Şöyle oldu ki iderler idi gibta dâ'imâ
- 2 Kâşki biz de ol 'uzuv pâre gibi agsak göge
Niçe kartal ü tavşancıda olurduk rehâ

121

تمضى الليالى ولا يدرون عدتها
ما لم تكن من ليالى الاشهر الحرم

**[Temzi'l- leyâli ve lâ yedrûne 'iddetehâ
Mâ lem-tekün min-leyâli'l-eşhuri'l-hurumi]**

(Müşrikler, savaş yapmak yasak olan haram aylarının gecelerinin dışında geçen geceleri bilmezdi.)

- 1 Giceler geçerdiler bilmezler idi a'dâdını
Kavm-i küffâr havf (u) haşyetden ne subh u ne mesâ
- 2 Olmadıkça ol gice leyle-i eşhur-ı hurum
Anda cenk itmez sahâbe böyle imiş 'âdetâ

122

كانما الدين ضيف حل ساختهم
بكل قرم الى لحم العدى قرم

[Ke-enneme'd- dînü zayfün halle sâhatehüm

Bi-küllü karmin ilâ-lahmi'l-'idâ karimî]

(Sanki İslâm dini kendisine tâbi olan Ashab ve gazilerle, müşriklerin avlularına konaklayan ve onların etlerini yemek isteyen bir misafir gibidir.)

1 Dîn-i İslâm bir konuk ke-enne pek kadri 'azîm
Nâzil oldu düşmen evine gerek aña gıdâ

2 Bu 'acîbdür beglerinüñ tab'ı ol kavmüñ hemân
Düşmen eti yimege teşne ziyâde iştiâ

24b

123

يجر بحر خميس فوق سابعة
يرمى بموج من الابطال ملتطم

[Yecürru bahra hamîsin fevka sâbihatin

Yermî bi-mevcin mine'l-ebtâli multetımı]

[Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); asker denizini düşman üzerine salar. Öyle bir asker denizi ki, ardı ardına gelen dalgalar gibi düşmana atılırlar.]

- 1 Ol konuk gelmekdedür 'asker çeküp deryâ misâl
Yügrük atlar üzre 'asker atları bâd-ı sabâ
- 2 Mevc-i deryâlar gibi 'askerinün yararları
Döge döge çıkarur küffârı taşra dâ'imâ

124

من كل منتدب لله محتسب
يسطوا بمستاصل للكفر مصطلم

**[Min-küllî müntedibin li'llâhi muhtesibin
Yestû bi-müste'silin li'l-küfri mustalimi]**

(O cesur İslâm kahramanları Allah'ın rızasını umarak ve sevabını O'ndan bekleyerek, küfrün kökünü kazımak için hücum ederler.)

- 1 Allah emirin işidüp işleyende ol yarar
Hamle eyler okıyup Kur'ân'ı her subh u mesâ
- 2 Öyle Kur'ân koparır küfrün esâsını tamâm
Kim ider aña teşebbüs olur ol gamdan rehâ

125

حتى غدت ملة الاسلام وهي بهم
من بعد غربتها موصولة الرحم

**[Hattâ gadet milletü'l- İslâmi vehye bihim
Min-ba'di gurbetihâ mavsûlete'r-rahimi]**

(Hatta Müslümanlar gariplik devri ve yalnızlığından sonra o kahramanlar sayesinde akrabalarına kavuştu.)

- 1 Hamdü'li'llâh oldı İslâm işbu gâzîler ile
Gurbetinden sonra hakkâ şimdi vasl-ı akrabâ
- 2 Tâ o vakte dek sahâbe hamle itdi kâfire
Dîn-i İslâm çıkdı gurbetden cihâna pür-ziyâ

25a

126

مكفولة ابا من هم بخير اب
وخير بعل فلم تيتم ولم تتم

**[Mekfûleten ebeden minhüm bi-hayri ebin
Ve hayri ba'lin fe-lem-teytem ve lem-teimi.]**

(İslâm dini, en kahraman baba ve kocalar sayesinde düşmanlardan korunarak yetimlik ve dulluk çekmedi.)

- 1 Millet-i İslâm kefillendi bi-hamdî'llâh ebed
Ol şücâ'-ı müslimînden hayır ile dâ'imâ
- 2 Dahı hayr-ı ba'lile olmaz yetîm şimden gerü
Kalmaya ersiz dahı ba'lile eb bil Mustafâ

127

هم الجبال فصل عنهم مصادمهم
ماذا راوا منهم في كل مصطدم

[Hümü'l-cibâlü fe-sel 'an-hüm müsâdimehüm
Mâzâ raev minhüm fi-küllü mustademi]⁸⁸

(O kahraman sahabeler dağlar gibidirler. Sen onlarla çarpışan kâfirlere, her çarpıştıklarında o kahramanlardan neler neler gördüklerini bir sor.)

- 1 'Asker-i İslâm heybetinde vü şevketde tamâm
Taglar gibi su'âl it cengini a'dâya tâ
- 2 Niçe gördi kavm-i küffâr müslimînüñ cengini
Dükeli meydânı çengde ideler i'lâm sana

128

وسل حنينا وسل بدرًا وسل احدا
فصول حتف لهم ادهى من الوخم

[Ve sel Huneynen ve sel Bedran ve sel Uhuden
Fusûle hatfin lehüm edhâ mine'l- vehami]

⁸⁸ Vezin aksamaktadır.

(Huneyn vadisine, Bedir ovasına ve Uhud dağına sor da düşmanın helakinin veba hastalığıyla kahrolmaktan daha feci olduğunu sana anlatsınlar.)

- 1 İt su'âl kâfirlere Bedr u Uhud çenginde sen
Hem Huneyn çenginde darbsız öleni bilmiş ola
- 2 Darbsız ölmüş kavm-i küffâr içre ol dem katı çok
Gûyiyâ küffâra at didi kamu hayl-ı vebâ

25b

129

المصدرى البيض حمرا بعد ما وردت
من العدى كل مسود من اللمم

**[El-musdırı'l-bîyzi humran ba'de mâ veradet
Mine'l-'idâ külle müsveddin mine'l-lememi]**

(İslâm kahramanları beyaz kılıçlarını düşmanların sarkan siyah saçları arasından vurarak, kırmızıya çevirirlerdi. Ben öyle kılıç kullanan bahadırları överim.)

- 1 Döndüriçidür ki dâ'im 'askeri memdûh olan
Ak kılıcı kırmızı renge ki anlar dâ'imâ
- 2 Ugradıktan sonra ol kılıç siyâh kelleler
Eñse vü boynındadur ol kâküli şehâ

130

والكاتبين بسمر الخط ما تركت
اقلامهم حرف جسم غير منعجم

**[Ve'l- kâtibîne bi-sümri'l- hattı mâ teraket
Aklâmühüm harfe cismin gayra mün'acimi]**

[(Kılıç kuşanmış İslâm kahramanları memleketlerinin sınırlarını kalem gibi olan mızraklarıyla çizenlerdir. O bahadırların kalem gibi olan mızrakları düşmanların vücutlarının hiçbir harfini noktasız bırakmadılar. (Yani her taraflarını süngülediler.))]

- 1 Yazıcıdur hatt-ı mensûb süñüler ile tamâm
'Asker-i İslâm ki terk itmez kalemi dâ'imâ
- 2 Cism-i harfüñ düşmenüñ alnına urur noktalar
Noktasız terk itmedi kurtulmadı kavm-i 'adâ

131

شاكى السلاح لهم سيما تميزهم
والورد يمتاز بالسيما من السلم

**[Şâki's-silâhi lehüm sîmâ tümeyyizühüm
Ve'l-verdü yemtâzü bi's-sîmâ mine's-selemi]**

(İslâm kahramanları olan Ashab-ı Kirâm, tepeden tırnağa silahlıdırlar. Gül, Selem denilen ağaçtan nasıl seçilip ayrılıyorsa, onlar da nurânî yüzleri ve yüce karakterleriyle diğer insanlardan öyle ayrılırlar.)

- 1 Bir 'alâmet vardurur temyîz ider ol 'askeri
Hep silâhları tamâm olduğu hâlde dâ'imâ
- 2 Nite nahl-ı gül-i sîmâda tamâm mümtâz olur
Bil Selem'den gerçi ol şâh gele mânend ola

26a

132

تهدى اليك رياح النصر نشرهم
فتحسب الزهر فى الاكمام كل كمى

**[Tühdi ileyke riyâhu'n-nasri neşrahümü
Fe-tahsebü'z-zehra fi'l-ekmâmi külle kemî]**

(Zafer rüzgârları, o kahramanların temiz kokularını, sana hediye olarak gönderirler. Bu sebeple onların her birini, henüz açılmamış çiçekler ve güller sanırsın.)

- 1 'Askerüñ ahbâr-ı hayrunçün saña ihdâ ider
Nusret virdüm belî her demde her subh u mesâ
- 2 Her behâdur müslimi şöyle idersün dahı zan
Zerre vü zerrîn-tâc açılmadan çiçek ola

26b

133

كانهم فى ظهور الخيل نبت ربا
من شدة الحزم لا من شدة الحزم

**[Ke-ennehüm fi-zuhûri'l-hayli nebtü ruben
Min-şiddeti'l-hazmi lâ min-şeddeti'l-huzümi]**

(O İslâm kahramanları, atlarının sırtlarında, sanki yüksek tepelerde biten ağaçlar gibi dimdik idiler. Onların bu duruşu cesaretlerinin ve gayretlerinin fazlalığındadır yoksa eyer kayışının bağlarının sıkılığından değil)

- 1 'Asker-i İslâm ke-enne atlar üzre benzedi
Şu nihâle bitdi muhkem yüce yerde müntehâ
- 2 Nefslerin zabt itdüğüçündür haramdan yetdigi
Atları kolanı perkilinden anlama şehâ

134

طارت قلوب العدى من باسهم فرقا
فما تفرق بين البهم والبهيم

**[Târat kulûbü'l-'idâ min-be'sihim ferakan
Fe-mâ tüferriku beyne'l-behmi ve'l-bühemi]**

(Düşmanların kalpleri, İslâm kahramanlarının heybetinden titredi. Akılları başlarından öyle gitti ki, şaşkınlık ve korkudan aslan gibi yiğitlerle kuzuları ayıramaz oldular.)

- 1 Şiddet-i havfından İslâm'üñ ki düşmân kalbine
Düşdi havf şol kadar fark itmeden kaldı denâ
- 2 Gâzî ile kuzılı fark itmez oldılar tamâm
Kuzı görseler kaçup dirlerdi bu kavm-i semâ

135

ومن تكن برسول الله نصرته
ان تلقه الاسد في اجامها تجم

**[Ve men tekün bi-Rasûli'llâhi nusratühü
În telkahü'l-üsdü fî-âcâmihâ tecimi]**

[Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)in bereketi ve ma-nevi yardımı kiminle beraber olmuşsa, ormanda aslanlarla bile karşılaşsa o kişi, aslanlar sakın hâle gelir.]

- 1 Şol kişinüñ nusrete çün Resûl ola sebab
Kimseden havf eylemez ol kimse hiç subh u mesâ
- 2 Ugrasa yuvası içinde o kes arslanlara
Korkar arslan idemez zerre kadar aña hatâ

136

ولن ترى من ولي غير منتصر
به ولا من عدو غير منقصر

**[Ve len terâ min-veliyyin gayra müntasırın
Bi-hi ve lâ min-'aduvvin gayra münkasımı]**

(Kâinâtın Efendisinin Ashab ve dostlarından yardım görmemiş hiç kimse, düşmanlarından da perişan olmamış bir kişi göremezsın.)

- 1 Dahı sen elbette görmesenki yardım itmeye
Hazret-i Peygamber'ün ahbâbıçün yevm-i du'â
- 2 Dahı sen hor u hakîr görmemek olmaz düşmenün
İnhizâm üzre 'adûsı Hazret'ün çün dâ'imâ

137

احل امته فی حرز ملتہ
کا الیث حل مع الاشبال فی اجم

**[Ehalle ümmetehü fi-hırzi milletihı
Ke'l-leysi halle me'a'l-eşbâli fi-ecemi]**

[Aslan, yavrularıyla nasıl ki ormanlık alana yerleşirse, Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ümmetini İslâm dininin sağlam kalesine yerleştirdi.]

- 1 Hazret-i Fahr-ı Cihân hıfz itdi cümle ümmetün
Kal'a-ı dîn-i şerî'atde o kal'a müntehâ

- 2 Nite arslan gibi hıfz itdi bizi Şâh-ı Cihân
Yürisün ol hıfz ider yuvası içre dâ'imâ

27a

138

کم جدلت کلمات الله من جدل
فيه وکم خصم البرهان من خصم

**[Kem ceddelet kelimâtü'llâhi min-cedilin
Fîhi ve kem hassame'l-bürhânü min-hasımı]**

(Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, İslâm diniyle mücadele eden neticelerini bozguna uğrattı. Resulullah'ın mucizeleri de nice düşmanları mağlup etti.)

- 1 Hazret-i Allâh kelâmı katı çok men' eyledi
Hazret'ün akvâ husûmun şübhe yokdur gâlibâ
- 2 Gâlib oldı dahı çok def'a Resûl-i Kâ'inât
Mu'cize birle husûmet idene bil dâ'imâ

139

كفاك بالعلم فى الامى معجزة
فى الجاهلية والتاديب فى اليتيم

**[Kefâke bi'l-'ilmi fi'l-ümmiyyi mu'cizeten
Fî'l-câhiliyyeti ve't-te'dîbi fi'l-yütümi]**

[Arap kavminin cahiliyeti zamanında ümmî olup hiçbir in-sandan okuma yazma öğrenmemiş olan Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)in mükemmel ilmi ve yetimlik zamanındaki edep ve irfanı mucize olarak sana yeter.]

- 1 Saña yeter Hazret'ün mu'cizesi ey müdde'î
Ümmî iken câhiliyyetde hemân 'ilmi saña
- 2 Hem yetim iken mü'eddeb olduğu hoş mu'cize
Anasından togdı kâmil Hazret-i Fahru'l-verâ

PEYGAMBERİMİZDEN ŞEFAAT DİLEĞİ

140

خدمته بمدیح استقبال به
ذنوب عمر مضى فى الشعر والخدم

[Hademtühü bi-medihün estakîlü bi-hi
Zünûbe 'umrin mezâ fi'ş-şî'ri ve'l-hıdamî]

[Bu övgü kasîdesiyle Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)e hizmet ettim ve şiir ve dünya ehlinin hizmetinde geçen zamanki günahlarının affolunmasını bu kasîde ile talep ve istirham ettim.]

- 1 Ben Resûl'e eyledüm hıdmet bu medhile hemân
Bunun ile eylerem imdi tamâm 'avfî recâ

- 2 Şol günâhdan anuñile geçdi 'ömrüm ey dirîg
Şi'r u hıdmetde mülûke eyledüm 'ömrüm hebâ

27b

141

اذ قلدانى ما تخشى عواقبه
كاننى بهما هدى من النعم

[Îz kalledâniye mâ tuhşâ 'avâkîbühü

Ke-ennenî bi-himâ hedyün mine'n-ne'ami]

(Çünkü dünya ehli için yazdığım şiirlerim ve amellerim boynuma, sonundan korktuğum bir günah halkası geçirdiler. Sanki ben, cinayet bedeli olarak hazırlanmış kurbanlık deve gibiyim.)

- 1 Anuñiçün eylerem bunun ile 'afv taleb
Şi'r u hıdmet takdılar zînet için bogmak baña
- 2 Öyle zînet âhirinde korkaram anlarla ben
Beñzeyem şol hedye kim soñra varup kurbân ola

142

اطعت غى الصبا فى الحالتين وما
حصلت الا على الاثام والندم

[Eta'tü gayye's-sıbâ fi'l-hâleteyni ve mâ

Hassaltü illâ 'ale'l-âsâmi ve'n-nedemi]

(Şiir ve hizmetim zamanında çocukça sapkınlığa dalıp, isyan ve pişmanlıktan başka bir şeye bağlanamadım ve onlardan başka bir şey de elde edemedim.)

- 1 Meyl-i cehlile dalâlet semtine oldum mutî'
Şi'r u hıdmetde mülûke hâsılım budur baña
- 2 İtmedüm illâ nedâmet hem dahı cürm ü günâh
İşbu derde eylerem şimden geru 'afvı recâ

143

فيا خسارة نفس في تجارتها
لم تشتتر الدين بالدنيا ولم تسم

[Fe-yâ hasârate nefsin fi-ticâratihâ

Lem-teşteri'd-dîne bi'd-dünyâ ve lem-tesümi]

(Ey ticaretinde zarar eden nefsim! Yazık oldu sana! Günahları terk edip ahiret saadetini elde edemedim. Bu hayırlı işe, yanaşmadın!)

- 1 Ya kavim eyleñ nazar aldandı hayfâ bu nefis
Almasında satmasında katı zulm oldu aña
- 2 Müddet-i 'ömrinde dünyâyı virüp dîn almadı
Dahı bâzâr itmedi böyle ki magbûn olmaya

28a

144

ومن يبيع اجلا منه بعاجله
بين له الغين فى بيع وفى سلم

**[Ve men yebi' âcilen minhü bi-'âcilihi
Yebin lehü'l-gabnü fi-bey'ın ve fi-selemi]**

(Her kim ki, ahireti, süratle geçen dünyanın lezzetleri karşılığında değiştirirse, hem alışverişinde, hem de peşin verip karşılığında alacağı bedelde zarar etmiş olur.)

- 1 Dahı aldanur o kes bâzâr-ı 'âlem içre kim
Âhiret zâdın virüp gaflet ile dünyâ ala
- 2 Gabn-ı fâhiş zâhir olur anuñiçün bilmiş ol
Selemler ü bey'inde sûd itmez muhassal dâ'imâ

145

ان ات ذنبا فما عهدى بمنتقض
من النبى ولا حبلى بمنصرم

**[În âti zenben fe-mâ 'ahdî bi-müntekızın
Mine'n-nebiyyi ve lâ hablî bi-münsarimi]**

(Eğer ben günah işlesem dahi, yine de Fahr-i Kâinât Efendimiz ile olan sözleşmem bozulmaz. O'nunla manevi bağım kopmaz. Yine şefaatinin ümit ederim.)

- 1 Ben eger zenb-i ‘azîm getirüp eylersem ne gam
‘Ahdime gelmez bozulmak Fahr-ı ‘Âlem’den baña
- 2 Vahdet-i Hakk’a Resûl’e kâmil îmânım benüm
İşbu bir habl-i metîn tâ haşre dek kırılmaya

146

فان لى ذمة منه بتسميتى
محمدا وهو اوفى الخلق بالذمم

[Fe-inne lî zimmeten minhü bi-tesmiyetî

Muhammeden vehve evfe’l-halkı bi’z-zimemi]

[İsmimin “Muhammed” olması sebebiyle, Resulullah(Sal-lallahü Aleyhi ve Sellem)in benim için özel himayesi vardır. Zira Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sözüne bağlı olanların en vefalısıdır.]

- 1 Hazret-i Şâh-ı Cihân’da vardurur tahkîk emân
Benüm için tesmiye oldu Muhammed çün baña
- 2 Halbuki Fahr-ı Cihân halkuñ vefâlısıdurur
‘Ahdine ol itmeyince kimler eylesün vefâ

28b

147

ان لم يكن فى معادى اخذا بيدى
فضلا والا فقل يا زلة القدم

[İn-lem-yekün fî-me'âdî âhizen bi-yedî

Fazlen ve illâ fe-kul yâ zellete'l-kademi]

[Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) eğer âhirette fazl u keremiyle benim elimi tutmaz ve şefaatt mezse; bana de ki: Ey ayağı kaymış çaresiz! Vay hâline neredesin!]

- 1 Hazret-i Şâh-ı Cihân lutfila ya idüp vefâ
Benüm elüm tutıcı olmazsa ger rûz-ı cezâ
- 2 Ey benüm hâlîme vâkîf di benümçün sen hemân
Ey ayağı tayınan 'abd-ı fakîr 'âsî gedâ

148

حاشاه ان يحرم الراجى مكارمه
او يرجع الجار منه غير محترم

[Hâşâhü en-yuhrime'r-râcî mekârimehü

Ev yerci'a'l-câru minhü gayra muhteramî]

[Hâşâ, Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) kendi keremini dileyen kimseden lütfunu esirgemez. Kendisine sığınmış olanları şefaattinden mahrum etmez.]

- 1 Hazret'üñ lutfi müberrâ tâlibi men' itmeden
Ben tenzîh iderem zîrâ sehîdür Mustafa

- 2 Yohsa hâşâ kendiden câr eyleyen mahrûm döne
Hâl bu 'izzet itmemek mümkin degül kânı sehâ

149

ومند الزمت افكارى مدائحه
وجدته لخالصى خير ملتزم

**[Ve münzü elzemtü efkârî medâihahü
Vecedtühü li-halâsî hayra mültezimi]**

[Ve düşüncelerimi Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)in methine ve övgüsüne ayırdığım zamandan beri, kurtuluşum için o yüce Peygamberi, himaye edenlerin en hayırlısı buldum.]

- 1 Ol zamândan beri ben kıldum mülâzım medhine
Fikrimi cân-ı gönülde Hazret'ün subh u mesâ
- 2 Bulmuşam medh-i Resûl'i ben halâsıma kefil
Oldı hayırlı kefil derdime medh-i Mustafâ

29a

150

ولن يفوت الغنى منه يدا تربت
ان الحيا ينبت الازهار فى لاكم

**[Ve len-yefûte'l-gınâ minhü yeden teribet
İnne'l-hayâ yünbitü'l-ezhâra fi'l-ekemi]**

[Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)den gelen zenginlik ve şefaathı yardımı, kendisine uzanan eli boş çevirmez. Nitekim yağmur bitkiye elverişli olmayan yerlerde bile çiçekler bitirir.]

- 1 Dahı terk itmez gınâ elbette şol muhtâc kim
Öyle muhtâc iltimâs ide Resûl'den dâ'imâ
- 2 Yüce yerlerde bitürür dürlü dürlü çiçegi
Mevsiminde şübhesiz tahkîk bu kim yagmur yaga

151

ولم ارد زهرة الدنيا التي اقتطفت
يدا زهير بما اثنى على هرم

**[Ve lem-ürid zehrate'd-dünyelleti-ktetafet
Yedâ Züheyriñ bimâ esnâ 'alâ-Herimi]**

(Yaptığım bu medihlerle, şair Züheyr'in Herim adlı hükümdarı medhederek toplayıp elde ettiği dünya malını ve süsünü asla istemedim.)

- 1 İstemem mâl-ı dünyâyı bu medhile tamâm
Öyle mâl anı Züheyr'ün eli cem' itmiş ola
- 2 Herim'ün medhile mâlî Züheyir cem' eyledi
Ben muhibb-i Hazret'üm medhüm benüm li'llâh aña

YAKARIŞ

152

يا اكرم الخلق ما لى من الود به
سواك عند حلول الحادث العمم

[Yâ ekrame'l-halkı mâ lî men elûzü bihi
Sivâke 'inde hulûli'l-hâdisi'l-'amemi]

(Ey yaratılmışların en faziletlisi olan Peygamber, ölüm geldiğinde senden başka sığınacak kimsem yoktur.)

- 1 Ey bu halk-ı 'âlemüñ gâyet sehîsi Mustafâ
Yok benüm kimsem sığınam dâ'imâ varup sana
- 2 Senden yâ Resûl baña kim itsün merhamet
Şol vakit peyk-i ecel irişince baña

29b

153

ولن يضيق رسول الله جاهك بى
اذا الكريم تجلى باسمم منتقم

[Ve len-yazîka rasûle'llâhi câhüke bî
İze'l-kerîmü tecellâ bi'smi müntekîmi]

[Ey Allah'ın Resûlü! Kerîm olan Yüce Allah, "Müntekim (intikamını alan)" ismiyle tecelli etse de, bana şefaât etmen sebebiyle Senin yüce makamın daralmaz.]

- 1 Yâ Resûla'llâh senün elbette virmez kadrüñe
Hiç tarlık ile noksân eylesem çok çok recâ
- 2 Şol zamân kim müntakim ismi ile bize Kerîm
Eyleye ol dem tecelliyü'l-gıyâs yâ Mustafâ

154

فان من جودك الدنيا وضرتها
ومن علومك علم اللوح والقلم

**[Fe-inne min-cûdike'd-dünyâ ve zarratehâ
Ve min-'ulûmike 'ilme'l-levhi ve'l-kalemi]**

[Çünkü ey Allah'ın Resulü (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) dünya zıddı olan âhiret âlemi senin cömertlik ve ihsanının bir parçasıdır. Ve Levh-i Mahfuz senin ilimlerinden bir cüzdür.]

- 1 Dünya vü 'ukbâ senün tahkîk cûduñdandırur
Dahı 'ilmüñdürür levh u kalem 'ilmi şehâ
- 2 İntisâb u nisbetüm olmaz benüm noksân-pezîr
Sana ey mahbûb-ı Hak Hayru'l-beşer Fahru'l-verâ

155

يا نفس لا تقنطى من زلة عظمت
ان الكبائر فى الغفران كاللحم

[Yâ nefsü lâ taknatî min-zelletin ‘azumet
İnne'l-kebâira fi'l-gufrâni ke'l-lememi]

(Ey nefsim, işlediğin büyük günahlardan dolayı ümitsizliğe düşme! Çünkü Allah'ın mağfireti yanında büyük günahların affedilmesi küçük günahlar gibidir.)

- 1 Ey nefis kesme ümîdi rahmet-i Hak'dan sakın
Şol günâh için ki itdün pek büyük subh u mesâ
- 2 Hak Te'âlâ 'afv yanında kebâ'irler dahi
Benzer ol cürm-i sagîre şer'ile had olmaya

30a

156

لعل رحمت ربي حين يقسمها
تاتى على حسب العصيان فى القسم

[Le'alle rahmete Rabbî hîne yaksimühâ
Te'tî 'alâ-hasebî'l-'ısyâni fi'l-kısemi]

(Ümit ederim ki, Rabbimin rahmeti taksim olunurken, o rahmet isyanın çokluğuna göre gelir.)

- 1 Rabbimüñ ben rahmetini şöyle iderem recâ
'Âsiler üzere o dem taksîm-i rûz-ı cezâ
- 2 Her kuluñ 'isyânına göre virür Hak rahmeti
Kısmet-i Hak'da mukarrer bil kula 'özü olmaya

157

يا رب واجعل رجائي غير منعكس
لديك واجعل حسابي غير منخرم

**[Yâ Rabbi vec'al recâ'î gayra mün'akisin
Ledeyke vec'al hisâbî gayra münharimi]**

*(Ey Rabbim! N'olur ümidimi boşa çıkarma! Af ve mağfire-
time dair olan hüsnü zannımı da hayal kırıklığına uğratma!)*

- 1 Eyleme yâ Rab murâdum 'aksini her dem benüm
'İzzetüñ hakkı huzûruñda kabul ola du'â
- 2 Dahı hem ecr ü sevâbumuñ hisâbun kesme sen
'Add ola ecr ü sevâbum tâ ilâ-yevmi'l-cezâ

158

والطف بعبدك في الدارين ان له
صبرا متى تدعه الا هو ال ينهزم

**[Veltuf bi-'abdike fi'd-dâreyni inne lehü
Sabran metâ ted'uhü'l-ehvâlü yenhezimi]**

(Ey Rabbim, dünyada ve ahirette bu çaresiz kuluna lütuf buyur. Çünkü bu kulun bela ve musibetler geldiğinde mağlup oluyor. Sabrının zayıflığından tahammül edemiyor.)

- 1 Dahı lutf it kulña dünyâ vü 'ukbâda tamâm
Vardurur tahkîk anuñçün gerçi kim sabr u cefâ
- 2 Her kaçan korkılı şeyler ugraya zâ'il olur
Ol sabırlar cümle ol kuldan gider bil dâ'imâ

30b

159

واذن لسحب صلاة منك دائمة
على النبي بمنهل ومنسجم

**[Ve'zen li-sühbi salâtin minke dâimetin
'Ale'n-nebiyyi bi-mühellin ve münsecimi]**

(Ey Allah'im, senin katından daimî olarak gelen salâvat bulutlarına izin ver ki Fahr-i âlem olan Efendimiz üzerine daima akıp dursunlar.)

- 1 Yâ İlâhî sen izin vir rahmetüñ bulutına
Öyle rahmet ki senden oldı çün ol dâ'imâ

- 2 Hazret-i Peygamber'ün üstine her dem ol sehâb
Gâyet ile perk akıcı yagmuru ol yagdıra

160

والال والصحب ثم التابعين لهم
اهل التقى والنقى والحلم والكرم

[Ve'l-âli ve's-sahbi sümme't-tâbi'îne lehüm
Ehlü't-tukâ ve'n-nukâ ve'l-hılmi ve'l-kerami]

(İlâhi! İzin ver ki kâinatın övünç kaynağının âilesi, arkadaşları ve onlara uyanlar üzerine rahmet ve salât bulutları daimî surette aksınlar.)

- 1 Âl (ü) Ashâb üstine yagdıra dahı ol sehâb
Soñra anlar Tâbi'în üstine her subh u mesâ
- 2 Öyle Âl (ü) Ashâb anlar pâk perhîz-kârdur
Dahı hilm ehli kerem ehli kamusu dâ'imâ

161

ما رنحت عذبات البان ریح صبا
واطرب العيس حادی العيس بالنعم

[Mâ rannehat 'azebâti'l-bâni rîhu sabâ
Ve atrabe'l-'îse hâdi'l-'îsi bi'n-negami]

[Ya Rabbi! Seher rüzgârı ‘Ban’ denilen lâtif ağacın budaklarını kımıldatıp hareket ettirdiği ve deve çobanı neşeli nağmeleriyle develeri aşka getirdiği müddetçe, (yani dünya durdukça), Fahr-i kâinât Efendimizin, ailesinin, ashabının ve tâbilerinin üzerine salât ve rahmet bulutlarını gönder.]

- 1 Ol nihâl-i Bân’ı ugratdıkca çün bâd-ı sabâ
Dahı her ‘îs sürûr virdükce hâdî meselâ
- 2 Nagme-i pür-sûzı ile ‘Urbân içinde dem-be-dem
Yagdura bârân-ı rahmet bunlar üstine Hudâ

31a

قد تمت تراجمتی واغفرلی خطیبتی
مولایی من لی سواک تقتی

(Tercümem tamamlandı. Ey Mevla’ım! Senden başka güveneceğim kim var. Sen hatalarımı bağışla.)⁸⁹

اذنبت ذنبا بعد ذنب بعد توبة
یا رب ثبتني بعد علی توبتي

(Tövbe ettikten sonra günah üstüne günah işledim. Ya Rabbi! Tövbem üzerine artık beni sabit kıl.)

⁸⁹ Rızâyî, buradan itibaren Arapça on altı beyitle eserini sonlandırmıştır. Şair, manzûmeleri orijinal metnin vezninde yazmaya çalışmış ancak çok zorlanmış ve epey aruz kusurunda bulunmuştur. Rızâyî’ye ait bu Arapça beyitleri okuyan ve tespitlerini bizimle paylaşan Dr. Bozan Alhamad’a buradan teşekkürlerimi bildiriyorum.

هون على سكرت الموت فى نزولها
وارحم الى ابي وامى واخوتى

(Ölüm sarhoşluğu geldiğinde -ölümü- bana kolaylaştır.
Babama, anneme ve kardeşlerime merhamet et!)

واحفظ الهى عبدك من ذل معصية
فى كل يوم وليل وفى كل ساعتى

(İlâhî! Her günümde, her gecemde ve her anımda, bu ku-
lunu günahın zilletinden koru.)

واجعل رجائى عندك غير منعكس
بحرمة محمد الممدوح فى هذه القصيدتى

[Bu kasidede övülen Muhammed (sav) hürmetine, benim
umudumu katında karşılıksız bırakma!]

ترجمتها متوسلا بنبيك
محمد المبعوث لخير امتى

(En hayırlı ümmete gönderilen senin peygamberin Mu-
hammed'i vesile kılarak onu -bu kasideyi- tercüme ettim.)

قد كنت عبدك الحقير فقير
الى من لا نظير له برافتي

(-Oysaki- ben, merhamette eşi ve benzeri olmayan -Zat'-a
-muhtaç- senin hakir ve aciz bir kulundum.)

حسن ابن عبدك الضعيف نحيف
الحاجى عبد الرحمن بشهرتي

من اقسراى قصبه و مولدا
وتحريرها كانت فى ملازمتي

(Aksaray kasabasından Hasan ibn-i Hâcî Abdurrahmân -
ismiyle- tanınan zayıf ve aciz kulun onu-bu kasideyi- kadılığım-
da yazdım.)

و كنت اتجر بالقضاء خطيئة
واثما وحقوقا بالجهالتي

(Kadılıkta cehaletle hatalar ve günahlar -işler- kul hakkı-
na girerdim.)

يا رب خلصني منه وارض عني
خصوصا من يوم الحشر والندامتي

[Ey Rabbim, beni ondan (yukarıda işlediklerimden) kurtar; pişmanlık ve mahşer günü (kadılığımla alakalı olarak) ilişkili olduklarımı benden hoşnut ettir.]

فى اوسط المحرم الحرام كانت تحريرها
فى يوم اللاربعاء والضحى ساعتي
فى اربع و خمسين و الف بعد هجرة
من هجرة خير الورى و خير البريتي

(Eser, insanlığın ve mahlûkatın en hayırlısı Muhammed Mustafa (sav)'nın hicretinin 1054 senesinde muharrem ayının ortalarında çarşamba günü kuşluk vaktinde yazıya döküldü.)

31b

اللهم ارحم لى ولقارئها
ولمن اصلح فيها من سقامتي
ولمن دعى الى بالخير و رافة
ولمن يقول امينا لدعوتى

(Allahım, bana, bu eseri okuyanlara, eserdeki hatalarımı düzeltene, beni hayır dua ile yâd edene ve duama âmin diyene merhamet eyle!)

صلی وسلم علی النبی واله
كانت بین الشروع تاریخا تراجمتی
سنة
١٠٥٤

[Salat ve selam Peygamberimize ve onun ailesine olsun.
Tercümemin başlangıcı Hicrî 1054 (1644) senesidir.]

**Temmeti'l-kitâbetü 'an-yedi's-Seyyid Haseni'l-
mezbûri fî-evâili zi'l-hiccetî's-şerîfi min-şuhûri senetü
semânü ve hamsîne ve elf fî-yevmi'l-cumu'ati fî-vakti'd-
duhâ fî-mahmiyyeti Kostantiniyye. Allâhümma'gfir
hatâyâhu ve li-sâ'iri'l-müslimîne ve'htim lehu bi'l-hayri
ve's-se'âdeti ve li-men yekûlü âmîn.**

Kad-ketebtü hâzihi'n-nüşhate min nüshati mü'ellifihi.

Bu kitabın yazımı, ismi geçen Seyyid Hasan tarafından İstanbul'da H. 1058 (1648) yılında zilhiccenin başında cuma günü kuşluk vaktinde tamamlandı. Allahım onun ve bütün müslümanların kusurlarını bağışla! Ona ve bu duaya âmin diyen herkese hüsn-i hâtimeler nasip eyle!

(Bu nüshayı, -kitabın- müellifinin nüshasından yazdım.)

SÖZLÜK

-Â, A-

- ‘abd** : 1.kul, köle, bende. 2. tas. Hakk’a kul olduğu için başkasına kul olmayan Hz. Peygamber’in en yüce makamı, insanoğlunun sahip olduğu manevi mertebelerin en yükseği.
- ‘aberat** : gözyaşları.
- ‘Acem** : Arapların dışındaki diğer milletler için kullanılan bir kelime. Özelde İranlı ve Fars anlamına gelir.
- ‘âcil** : acele eden, acele, gecikmez.
- ‘adâ** : düşmanlar.
- ‘Add** : Hz. Hud Peygambere isyan ettiklerinden gazab-ı İlâhiyeye uğrayan ve helâk olan, Yemen tarafında yaşamış bir kavmin adı, İrem kavmi Şeddad’ın kavmi.
- ‘add** : saymak, hesaplamak.
- ‘âde** : dönmek, avdet etmek.
- ‘adem** : yokluk, olmama, bulunmama.
- ‘adve** : malum olan, ortaya çıkan.
- ‘âfûn** : muhtaç olanlar, sığınanlar, affedilmeyi bekleyenler.

‘ahd	: söz verme, yemin, ant. (‘ahd-i Elest: Kâl ü Belâ’da verilen söz)
‘akîm	: 1.neticesiz, sonu yok. 2.çocuğu olmayan.
‘alâ	: en yüksek.
‘ale’l-bekâ	: ebediyet üzere, ebedî.
‘ale’l-binâ	: harabeler üzerine.
‘Alem	: Uhud Dağı, Sevr ve Hira Dağı’ndan kasıtla “yüksek dağ” anlamındadır.
‘âlî	: büyük, yüksek, yüce, şerefli olan. (sâhib-i ‘âliyy-i ‘ilm: yüksek ilim sahibi)
‘anem	: Arabistan’da bir ağaç cinsi ki kıvıl yumuşak budakları olur.
‘ankebût	: örümcek.
‘ârız	: 1.sonradan olan şey. 2.bir şeyi takdim edici olan. 3.gelen.
‘atâ	: bağışlama, bahşış, ihsan.
‘ataş	: susuzluk, susama.
‘avn	: yardım, imdat. (‘avn-ı Hakk: Allah’ın yardımı)
‘ayâ	: güç yetirememek, kendini ifade edememek, isteğini dile getirememek.
‘ayân	: aşikâr, belli, herkesin görebileceği.
‘azbe	: tatlı, hoş, makbul.
‘azel	: kınama, ayıplama.
‘azîm	: büyük, yüce, çok ileri.

'azîmet	: gitme, gidiş.
'azîmü's-şân	: şanı yüce.
'idâ	: düşman.
'ıkbân	: kara kuşlar.
'inâyet	: yardım etmek, lütfetmek.
'ind	: 1. yan, taraf; yön, kat. 2.yanında, göre, düşüncesine göre, 3.olunca, olduğu halde. ('inde'l-kazâ: hüküm anında, hüküm sırasında)
'inde'l-gazâ	: savaş anında, savaş sırasında.
'indenâ	: "bizim katımızda, yanımızda, bize göre, bizce" anlamında.
'îs	: iyi cins develer.
'ismet	: 1.günahsızlık, masumluk, günahlardan kaçınmak melekesine sahip olmak, suçsuzluk. 2.peygamberlik vasıflarından birisi.
'izz	: 1.değer, kıymet. 2.yücelik, ululuk. 3.güçlülük.
'izzet	: üstünlük, azizlik, itibarlı olmak.
'Özrî	: Benî Özr (Üzr) oymağına mensup. 'Özr oymağı ki Yemen'de yaşayan bir kabile olup çok iffetli, yüksek duygulu ve kara sevdalarıyla meşhur olmuştur. Çoğu gençlerinin ölümle biten aşkları darb-ı mesel olmuştur.
'udûl	: 1.eş, misl, kıymet. 2.yükün yarısı.

‘udvân	: düşmanlık, haksızlık, zulüm.
‘ukalâ	: akıl sahipleri.
‘ukbâ	: 1.âhiret, öbür dünya, bâki olan âlem. 2.ceza.
‘ulâ	: şan ve şeref sahibi.
‘ulemâ	: âlimler, ilim sahipleri, bilginler.
‘ummân	: büyük deniz, okyanus.
‘Urbân	: çöl Arapları, aşîretler, bedevîler.
‘urûc	: yukarı çıkma, yükselme.
‘uyûn	: 1.gözler. 2.pınarlar, kaynaklar.
‘uzmâ	: daha, en, pek, çok büyük. (ni‘met-i ‘uzmâ: en büyük nimet)
‘uzuv	: aza, organ, canlının vücudunun her bir parçası.
‘uzzâl	: çokça ayıplayan, kınayan, azarlayan.
a‘dâ	: düşman.
a‘dâd	: sayılar, adetler.
a‘lâ	: pek iyi, en yüksek.
a‘mâl	: ameller, işler, yapılan hayırlar.
a‘yâ	: yorulmak, yorgun ve bitkin düşmek.
âbâ ‘an-cedd	: babadan, büyük babadan, dededen, kuşaktan kuşağa.
abâ	: babalar.
âceme	: arslanların olduğu yer, arslan yatağı.

âcil	: vâdeye bağlı, vâdesi geldiğinde yapılacak olan, ertelenmiş.
âfâk	: ufuklar, gök kenarları, gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yerler.
âgâz	: başlama, başlayış.
agı	: zehir.
ahbâb	: sevilen dostlar, sevilenler.
ahbâr	: haberler. (ahbâr-ı hayr: hayırlı haberler)
âhir	: son.
âhiz	: alan, alıcı.
ahşâ	: 1.vücutta bulunan bağırsaklar, ciğer gibi şeyler. 2.mahaller, bölgeler.
âkıl	: akıllı kimse.
akvâ	: daha kuvvetli, en kuvvetli.
Âl	: 1.aile. 2.evlat. 3. sülale. Âl-i abâ: Peygamberimizin kendisiyle beraber kızı Fatıma, damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'den mürekkep ailesi.
âmâl	: ummalar, ümitler, emeller, dilekler.
anı	: onu.
anlar	: onlar.
anun	: onun.
anunçün	: onun için.
arak	: uykusuzluk.

araka	: gözyaşı dökmek.
asamm	: sağır, işitmez.
âsân	: kolay.
âsâr	: eserler, izler, nişanlar. (âsâr-ı hevâ: geçici heves belirtileri)
Ashâb	: Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.
âşikâr	: açık olan.
ây	: ayetler.
âyâ	: şüphe ve tereddüt bildiren edat. acaba.
âyât	: 1. işaretler, izler. 2. Kur'an ayetleri.

-B-

ba'îd	: 1.uzak. 2.umulmadık.
bâ'is	: 1. sebep olan. 2. gönderen. 3. icap ettiren.
ba'l	: karı kocadan her biri. (hayr-ı ba'l: eşlerin hayırlısı)
ba'se	: yenilenme, diriliş.
bâb	: 1.kapı. 2.kısım. 3.mevzu. 4.fasıl, bölüm, parça. 5.hususi madde. 6.sığılacak yer. 7.şekil. (bâbu's-sa'âde: mutluluk kapısı)
bâd	: 1. yel, rüzgâr. 2.nefes, soluk. 3.ah sesi, ah çekme. 4.tas. Allah'ın yardımı. 5.mec. övme, söz. 6.büyüklük taslama, kibir.

	(bâd-ı sabâ: gündeğusundan esen hoş rüzgâr)
bâdî	: 1.sebep olan, sebep. 2.ilk, başlangıç.
bâ-emr-i Hudâ	: Allah'ın emriyle.
bahâ	: paha, kıymet, değer.
bahr	: deniz, okyanus.
bâlâ	: 1.yüksek, yüce, üst, yukarı. 2.boy.
Bân	: Arabistan'da yetişen çok güzel bir ağaç. Sevgilinin boyu ona benzetilmiştir. (ni-hâl-ı Bân: taze Ban ağacı)
bâr	: yük.
bârân	: yağmur. (bârân-ı rahmet: rahmet yağmuru)
bâreka'llâh	: Mübârek ola, Allah mübârek etsin, hayırlı ve bereketli olsun!
Bârî	: yaratan, yaratıcı.
basar	: 1.göz. 2.görme. (nûr-ı basar: göz nuru)
basîret	: gerçeği veya doğruyu kalbiyle hissedip anlama.
bâte	: olmak.
bâtın	: 1.iç, içyüz. 2.sır.
batn	: 1.karın 2.nesil, soy.
battâl	: 1.cesur, kahraman. 2.pek büyük. 3.işe yaramaz, hantal.
bâzâr	: pazar.

be's	: 1.zarar, ziyan. 2.zahmet, zorluk. 3.azap, şiddet, korku. 4.fenalık.
bedâ	: yeni zuhûr etme.
bedî'	: eşi benzeri olmayan.
bed-likâ	: çirkin yüzlü.
bedr	: ay, ayın en parlak hali, dolunay. (bedr-i münîr: parlak ay)
begâ	: 1.azgınlık, zulüm, isyan. 2.istemek, talep etmek.
begâyet	: pek çok, aşırı, son derece, pek ziyade.
behâ	: güzel, gökçek, şirin.
behem (behme)	: kuzu.
belâgat	: yerinde söz söyleme ilmi.
belel	: yaşlık, rutûbet, ıslaklık.
belî	: evet.
belig	: 1. fasih, düzgün söz söyleyen. 2.düzgün, fasih. (elfâz-ı belig: güzel sözler, düzgün sözler)
berî	: sâlim, kurtulmuş, temiz.
berk (perk)	: 1.sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli. 2.katı, sert. 3.şiddetli. 4.süratli, hızlı.
bey'	: satmak.
beyn	: 1.arası, arasında, aralık, iki şeyin arası, ikisinin ortası. 2.ayrılık.
bî-âyâ	: ayaksız.

bî-çâre	: çaresiz.
bî-gümân	: şüphesiz.
bilece	: bile.
bî-misâl	: eşsiz, örneği yok, benzersiz.
birle	: ile.
bişâret	: 1.müjde, muştı. 2.çirkin kıyafet, yeni çıkan garip şey.
bî-ta'ab	: yorulmadan, yorgunluk olmadan.
bitâh	: dereler.
bî-tevakkuf	: bağlı olmayan.
bu's	: gönderme, gönderilme.
bulut-sehî	: yağmur yağdıran bulut gibi cömert.
bühem	: aslan.
büldân	: beldeler, şehirler, iller.
bürde	: hırka.
büşra	: müjde, sevinçli haber.

-C-

câ-be-câ	: yer yer.
câh	: itibar, makam, mevki.
Câhiliyyet	: Arapların İslam gelmeden önceki dönemi.
cahîm	: cehennem.
cânâne	: sevgili, güzel.

cânib	: taraf, cihet, yan.
câr	: 1.komşu. 2.müşteri. 3.çarşaf, örtü.
cârî	: 1. cereyân eden, akan, geçen, yürüyen.
cebel	: dağ.
ceddelet	: çekişti, mücadele etti.
cedel	: 1.sert, münâkaşa, tartışma. 2.kavga.
cefâ	: eziyet, sıkıntı, zulüm.
celâlet	: büyüklük, ululuk.
celle	: 1.“yüce ve azîz olun!” manasına bir dua sözü. 2. Allah için kullanılan saygı sözü.
cem’	: toplama, biriktirme, yığma.
cemâl	: 1.güzellik. 2. tas. âşîğın ısrarlı istek ve arzusu üzerine maşukun kemalleri ortaya çıkarması.
cenk (ceng/çeng)	: savaş.
cevr	: 1.haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, zulüm, sitem. 2. tas. tarikat adamının ruhen ilerlemesine mâni olan şey.
cibâl	: (cebel’in c.) dağlar.
cidâl	: karşılıklı kavga, savaş.
cihet	: yön, taraf.
cimâh	: binicisi hakim olamadığı için atın binicisini istememesi.
cûd	: cömertlik, el açıklığı.

curb	: pis, iğrenç, uyuzlu.
cûş	: coşmak, kaynamak, taşmak.
cüdâ	: ayrı ayrı düşmüş, ayrılmış.
cürm	: kabahat, kusur, hata, isyan, günah. (cürm-i sagîr: küçük günah)

-Ç-

camış	: camız, manda, sert başlı hayvan.
çâpük	: çabuk, seri, hafif.
çâr-nâ-çâr	: çaresiz, ister istemez.
Çehâr-yâr (çâr-yâr)	: dört dost. (Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali). (bkz. Hulefâ-yi Râşidîn).
çün	: 1.gibi. 2.çünkü. 3.nasıl, nice.

-D-

da'	: "bırak, kes, terk et!" anlamlarında emir çekimi.
dâ'î	: davet eden, sebep olan.
dâ'	: 1.hastalık. 2.zahmet.
dâc	: gizlice, ansızın.
dahm	: iri, kalın.
dalâlet	: azgınlık, sapıklık, İslam'dan kopma.
dâreyn	: dünya ve ahiret.

de'â	: çağırmaq, davet etmek.
dehem	: kara, karanlık.
dehr	: 1.zaman, çok uzun zaman, ebedi. 2.dünya.
dem'	: kan.
dem-be-dem	: bazen, vakit vakit, ara sıra.
denâ (denî)	: alçak, rezil, soysuz.
denû	: "yakınlaştılar" anlamında çoğul şahıs geçmiş zaman (mazi) fiil çekimi.
derd-mend	: tasalı, kaygılı, dertli.
desâ'is	: hileler, oyunlar, el altından yapılan işler.
desem	: 1.yağ. 2. uyuz.
dest	: el. (dest-i pâkî: temiz el)
dıyk	: darlık, sıkıntı.
dirîgâ	: yazık, eyvahlar olsun!
diyem	: devamlı yağan yağmur, bârân, rahmet.
duhâ	: kaba kuşluk vakti.
dükeli	: hep, hepsi, bütün, cümle, herkes.
dünüvv	: ulaşmak, yakın olmak.
dürr	: inci.
düru'	: savaşta giyilen zırhlar, cevşenler, çelik elbiseler.
dürûs	: dersler.

-E-

eb	: baba, ata.
eb'ad	: çok uzak, en uzak.
ebed	: sonu olmamak.
eberr	: çok faziletli, şerefli, çok sâdık ve dindar, çok iyiliksever.
ebtâl	: yiğitler, döğüşken erler.
ebyât	: iki mısradan oluşan manzum sözler, beyitler.
ecem	: çok fazla sıcak.
ecr	: 1.bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. 2. ahirete ait mükâfat, sevap. 3.ücret.
edâ	: 1.yerine getirmek, ödemek. 2.tarz, üslup. (hüsn-i edâ: güzel tarz)
edem	: deri, yüz.
edhâ	: 1. daha akıllı, daha zeki. 2.daha becerikli, daha kabiliyetli. 3.daha vahim, daha feci.
efgân	: feryatlar, acı ile bağırıp çağırılmalar.
efkâr	: düşünceler.
ehad	: tek, bir, ilk sayı.
ehalle	: bir şeyi kökleştirmek, sağlamlaştırmak, bir şeyi bir yere yerleştirmek, dahil etmek.

ehl	: sahip. (ehl-i hâl: Hakk'ın rızasını ve sevgisini kazanan iyi kullar)
ehvâl	: korkular, korkulacak hâller, fenalıklar.
ekem	: bayır, yüksekte olan taşlık tepe.
ekmâm	: 1. elbisenin yenleri, kol ağzları. 2. ağaç çiçeklerinin tomurcukları.
ekrem	: en kerim, çok cömert. (Ekrem-i Rusûl: Peygamberlerin en cömerti, en kerim olanı)
eksârî	: ekseriyetle, çoğunlukla.
Elest	: Allah'ın, ruhları yarattıktan sonra: "Eles-tü bi-Rabbiküm=Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği zaman, insanların yaratılış başlangıcı. "Değil miyim?" anlamına gelir. Kur'ân'da geçen: "Rabbiniz değil miyim?" cümlesinin ilk kelimesidir. (A'raf Suresi, 172. ayet)
elfâz	: kelimeler, sözler.
elzemtü	: [elzeme (bir şeyi bir şeye zorlamak, mecbur etmek, yükümlü tutmak, zaman ayırmak.)'den] zorladım, mecbur ettim, yükümlü tuttum, zaman ayırdım.
emân	: af ve yardım dileme.
emem	: yakın.
emmâre	: emreden, emredici, cebreden (nefs-i emmâre: şehvânî hallerde, günah ve suç işlemede emreden nefis).

enbiyâ	: peygamberler.
enfâs	: 1.nefesler, soluklar. 2.ruhlar, canlar. 3.cevherler. 4.duâlar.
erib	: sihir.
erim	: kişi, kimse, biri.
esnâm	: putlar, Hıristiyanların taptıkları heykeller, sûretler.
eşedd	: daha şiddetli, çetin ve sert.
eşhur	: aylar. (leyle-i eşhur-ı hurum: haram ayların gecesi)
eşlâ	: leş parçası.
etbâ'	: 1. birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar. 2.hizmetçiler.
evfâ	: 1.daha (en, pek) vefâlı, cana yakın, sözünde duran. 2.en çok, pek tamam, yetkin.
evkât	: vakitler.
eyâ	: "Hey, ey!" gibi çağırma anlamına gelir.
eyâmâ	: bekarlar, evli olmayanlar.
eytâm	: anası babası ölmüş, yalnız kalmış, küçük çocuklar, öksüzler.
eyvân	: 1.büyük sofa, divanhâne, salon. 2.kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk. 3.çardak.
ezhâr	: çiçekler.

-F-

fahr	: 1.övünme. 2.şeref, fazilet. (fahır-ı en-biyâ: Peygamberlerin övünç kaynağı)
fârikeyn	: iki mukabil taraf, iki askeri fırka.
fesâhat	: güzel, açık konuşma, iyi ve güzel söz söyleme kabiliyeti.
fazl	: üstünlük, hüner, kerem.
fehâr	: iftihar, övünme.
fehîm	: anlama.
fem	: ağız.
fenâ	: yokluk, yok olma.
fer'	: 1.kol, ikinci derecede olan, dal, budak. 2.bir aslın neticesi.
fesâhat	: doğru düzgün söyleyiş.
fevt	: 1.bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma. 2.ölüm.
fevz	: galiplik, zafer, üstünlük, selamet, kurtuluş.
fırka	: grup, topluluk, bölük.
fidâ	: feda.
firâset	: anlayışlılık, çabuk sezîş.
fitâm	: çocuğu sütün kesme.
fudalâ	: faziletli, fâzîllar.
Fürs	: Farşlılar, Fars milleti; eski İran.

-G-

gâ'ib	: kaybolmuş olan, göz ucunda olmayan.
gabn	: alışverişte hile, aldatma, yalancılık. (gabn-ı fâhiş: açık ve ahlaksızca hile)
gadâ	: çabucak yürüyerek kaçma.
gadet	: oldu, dönüştü, döndü.
gamâme	: 1.bulut, beyaz bulut. 2.örtmek.
gâr	: 1.mağara, in. 2.mec. çok vefalı, çok sadık arkadaş (Hz. Ebûbekir). 3.defne ağacı.
garf	: 1.kurtarmak. 2.el ile su almak. 3.bir şeyi kesmek.
gavâya	: sapmışlar, sapıtmışlar, azgınlar.
gayb	: gizli olan, görünmeyen, belirsiz.
gayy	: aklın istikametini, yolun doğrusunu kaybetmek, rüştün zıddı.
gayz	: hiddet, öfke, kızma, kızgınlık, hınç.
gedâ	: dilenci, yoksul. (bay u gedâ: zengin ve fakir)
ger	: "eğer" kelimesinin kısaltılmışıdır, nazımda kullanılır.
gınâ	: 1.zenginlik, yeterlik. 2.tok gözlülük.
gıyâs	: yardım.
gökcek	: güzel.
gûne	: 1. tarz, gidiş, yol. 2. sıfat.

gurre : 1.aklık, parlaklık. 2.atın alnındaki beyazlık, akıtma.

gûyiyâ : sanki.

- H-

habîb : sevgili.

habl : 1.ip, urgan, halat. 2.vücutta ip gibi olan azalar. (habl-i metin: Allah'ın kopmaz ve sağlam ipi.)

hadd : sınır, çizgi.

hâdî : 1.sırada ilk, birinci. 2.hayvanları, en çok develeri şarkı ile süren kimse. 3.yenilene yardımcı.

hâdis : sonradan olan şey, değişen.

hafâ : gizli olma, gizlilik, kapalılık.

hafî : gizli, saklı.

Hak'durur : "Haktır" anlamında.

hakkâ : doğru olarak, gerçek, hakikat olarak.

halâs : kurtuluş, kurtulma.

halâvet : 1.tatlılık, şirinlik. 2.zevk.

hâlet : sûret, hal, keyfiyet.

halk : yaratmak, icat, örneği ve benzeri olmayan bir şeyi yaratmak.

hamâm, hamâme : 1.güvercin. 2.kumru.

hâmide	: 1.alevi sönen ateş. 2.ölü, ölmüş, ölü gibi halsiz olan.
hamîs	: 1.beşinci. 2.i.öncü, artçı ve diğer merkezlerden meydana gelen büyük ordu.
hârik-ı 'âde	: âdetin üzerinde, haricinde.
hasâ	: çakıl taşı.
hasam	: 1.düşmanlık. 2.akrabalık.
hasen	: güzel, hoş.
hâsıl	: çıkan, meydana gelen.
hasım	: muhalif, düşman, hasım, rakip, karşı taraf.
hâsid	: kıskanç, çok haset eden.
hasm	: muhalif, karşı taraf, düşman.
hâssa	: bir şeye mahsus kuvvet, tesir.
hasûd	: hasetçi, kıskanç, çekemeyen.
haşem	: taraftarlar ve hizmetçiler, düşmanlarına karşı koruyanlar, aile.
haşr	: 1.toplama, cem' etme. 2.ölüleri diriltip mahşere çıkarma, kıyamet.
haşyet	: korku ve dehşet.
hatf	: ölmek, vefat etmek
hatm	: sonlandırmak, bitirmek.
hatt	: 1.sınır, çizgi, hudut. 2.yazı.
havf	: korku, korkutmak.

havî	: içine alan, ihtiva eden, kaplayan, kuşatan.
hayâbet	: 1.mahrumiyet, mahrum olmak. 2.isteğine erememek.
hayfâ	: 1.haksızlık, cevr, zulüm. 2.yazık ki, heyhat, vah! 3.ah, beddua.
hayl	: 1.at. 2.at sürüsü. 3.atlı sürüsü. 4.zümre, takım. (hayl-ı vebâ: veba salgını)
hayrân	: şaşmış, şaşkın, şaşakalmış.
hazer	: sakınma, kaçma, korunma.
hâzık	: işinin ehli, usta, eli uz.
hazm	: 1.kat'î karar, sebat, direnme. 2.doğru ve sağlam rey ve karar.
hecir	: 1.ayrılık, firak. 2.sayıklamak, hezeyan. 3.çok sıcak günlerde öğle vakti.
hedy	: Cenâb-ı Hakk'ın rızası için veya ihramda iken yapılması yasak olan herhangi bir fiili işlemekten dolayı kusurunu affettirmek ricasıyla, keffâret olarak Harem-i Şerif'e götürülen veya kendisi veya parası gönderilen kurban.
hemâ	: akmak, coşkuyla akmak.
hemân	: derhal, hemen, acele olarak, o anda.
hemm	: gam, tasa, keder.
herab	: 1.kaçma, firar. 2.şiddetli hüzn, keder.
herem	: kocamak, yaşlanma.

Herim	: 1.Arap kabile reisi 2. Züheyr bin Ebî Sülmâ'nın kendisinden övgüyle bahsettiği, övdüğü ve bunun neticesinde ondan çok mükâfat aldığı Arapların meşhur reislerinden Herim bin Sinân.
hevâ	: gelip geçici olan heves, istek.
hevl	: korku, korku verici, ürkmek, dehşet, yılgınlık.
heymân	: 1.âşık olma. 2.şaşkınlık.
hıdmet	: hizmet.
hıfz	: 1. saklama. 2.koruma. 3.gizleme. 4.ezberleme.
hırz	: 1.sığınak. 2.nazar değmemesi için kullanılan muska, nazar boncuğu. 3.tılsım.
hidâyet	: doğruluk, batıl yoldan uzaklaşmak.
hilâf	: 1.karşı zıt. 2.yalan.
hilm	: huy yumuşaklığı.
himmet	: 1.lütuf, yardım. 2.ciddi gayret. 3.mübarek bir kimsenin Allah tarafından korunması.
himye	: perhiz, yiyecek ve içecekte sıhhat için gösterilen ihtimam veya dikkat.
hîn	: an, zaman, vakit.
hizlân	: muâvenetsiz, yardımcısız, kimsesiz, yalnız başına kalıp sefil, zelil olma.
hod	: 1.kendi. 2.baş zırhı, miğfer.

hûb	: hoş, güzel, iyi.
hubb	: sevgi.
Hudâ	: Allah.
huddâm	: hizmetçiler.
hukemâ	: âlimler, bilginler.
hulk	: 1.ahlak, huy, tabiat. 2.yaratılıştan olan haslet, cibiliyet. (hüsn-i hulk: güzel ahlak)
hulûl	: 1.gelip çatma. 2.girme. 3.yanaşma. 4.geçme.
hulüm	: rüya, düş.
humem	: kömür, kara kül, her ateşte yanan nesne.
hût	: büyük balık. (batn-ı hût: balığın karnı)
hûz (hîz, havz)	: bir şeye sahip olma, haiz olma, kontrolü ele geçirme, tekeline alma.
huzûr	: 1.hazır olmak, var olmak. 2.hürmet edilmesi gereken bir kişinin yanında olmak.
hükemâ	: hakîmler, âlimler, bilginler.
hüsn	: güzellik, iyilik.

-I-

ılgun (ılgın)	: bir ağaç türü.
ırak	: uzak.
ıssı	: 1. sıcaklık, hararet. 2. sıcak.

istifâ :1.bir şeyin iyisini seçip ayıklamak. 2.bir şeyi ıslâh edip sâfileştirmek. 3.seçmek, ayıklamak.

istılâm : 1.koparma, kesme, dibinden kesme. 2.ekini soğuk vurma.

iztırâm : 1.saç ve sakala kır düşme. 2.alevlenme.

-İ-

i'râb : düzgün konuşmak ve hakikatı açıklamak. gr. kelime ve fiillerin sonunda bulunan harf veya hareketlerin değişmesi ve bu değişikliği ve sebeblerini öğreten ilim.

i'tâ : ihsan etmek, bağışlamak.

i'tisâm : 1.el ile tutma, tutunma. 2.günahtan sakinme. 3.temiz olma.

ibrâ : 1.berî kılma, berâet etme, temize çıkarılma, aklanma.

ibtidâ : 1.başlama. 2. başlangıç. 3. ilkin, ilk önce, başta.

icfâl : korkma, ürkme, sıçrama.

içre : içinde, arasında.

idhâl : dahil etmek, içine almak, sokmak.

ifâkat : 1.hasta, iyi olma, iyiliğe dönme. 2.sarhoşluktan veya baygınlıktan ayılma.

ifşâ : gizli bir şeyi yayma, ortaya dökme, açığa vurma.

ihâtâ	: 1.bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, kuşatılma, sarılma. 2.tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.
ihdâ	: 1.hediye verme, hediye etme, hediye gönderme, armağan yollama. 2.doğru yola götürme.
ihşân	: iyilik, lütuf, bağış.
ihtikâm	: hüküm verme, hüküm verilme.
ihtirâk	: 1.tutuşup yanma. 2.gezegenin Güneş'e yaklaşması.
ihtirâm	: saygı, hürmet.
ihyâ	:1.diriltmek, yeniden hayata kavuşturmak, canlandırmak, şenlendirmek, uyandırmak.2.gece de uyumayıp çalışmak veya ibadetle vakit geçirmek.
ihzâr	: 1.hazırlama, hazır etme, edilme. 2.huzura getirme.
ikthâm	: 1.hücum ve istilâ eylemek. 2.dayanmak, tahammül etmek, katlanmak, güçlükleri yenmek. 3.mülâhazasız bir işe başlamak. 4.bir şeyi hakir addetmek.
iktirân	: ulaşmak, mukârin olmak, yaklaşmak, yetişmek.
iktitâf	: 1.meyve toplama, devşirme. 2.toplanma, devşirilme. 3.mec.bir çalışmanın veya işin neticesinden faydalanma, bir çalışmanın meyvesini alma.

îlâ'	: 1.yemin etme. 2.erkeğin bir müddet karısına yaklaşmaması için yemin etmesi. 3.sıkıntı ve derde uğrama.
ilâ-yevmi'l-kıyâm	: kıyamet gününe kadar.
ilkâ	: 1.bırakma, bırakılma, terk etme. 2.telkin etme, ilham etme. 3.bir kusuru başkasına yükleme.
iltimâs	:1.tavsiye, rica, istirham. 2.kayırmak, tutmak. 3.yapılmasını isteme.
iltisâm	: 1.örtme. 2.örtünme.
iltitâm	: dalgalanma.
ilzâm	: cevap veremez hale getirme, susturma.
imâz	: şimşek çakması.
imdi	: şimdi, artık, o halde.
imtilâ	: dolgunluk.
imtisâl	:1.icap edeni gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme. 2.alınan emre boyun egme.
incik	: baldır.
infihâm	: fehmedilme, anlaşılma.
inhisâm	: kesip bitirme, halletme.
inhizâm	: hezimete uğrama, bozulma, alt olma, yenilme.
inkısâm	: taksim olma, parçalanma, bölünme, ayrılma.

inkıyâd	: boyun eğme, teslim olma, itaat etme.
inkızâz	: 1.çatlama. 2.kuş, havadan yere doğru süzülüp inme.
ins	: insan.
insicâm	: 1.yağmur sürekli yağma. 2.gidiş. 3.düzgün söz.
intisâb	1.dikilip durma. 2.yükseğe kaldırma.
intişâk	: buruna bir şey çekmek.
înuh	: deve.
inzâr	: 1. indirme, indirilme. 2. Tanrı buyruklarının peygamberlere gökten inmesi.
îrem	: Ad kavmi zamanında Şeddad tarafından, cennete benzetilerek yapılan bir bahçe olup Şam'da veya Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir.
irsâl	: 1.gönderme, gönderilme, yollama. 2.salıverme, koyuverme.
irtifâ'	: 1.yükselme. 2.yükselti, yükseklik.
irtiyâb	: duraklama, şüphelenme, tereddüt.
isti'âre	: 1. âriyet istemek, ödünç almak, birinden iğreti bir şey almak. 2. bir kelimenin manasını muvakkaten başka manada kullanmak veya herhangi bir varlığa ya da mefhuma asıl adını değil de benzediği başka bir varlığın adını verme sanatına istiare denir.

isticâre	: yardım ve korunma isteme.
istifrâg	: 1. kusma. 2.mümkün olanı sarf etmek.
istigfâr	: istiğfar, af dilemek, bağışlanma istemek.
istignâ	:1.aza kanaat etme, tok gözlülük. 2.ihtiyaçsızlık. 3.nazlanma; ağır davranma. 4.çekinme.
istikâl	: affolunmayı isteme, talep etme.
istilâm	: 1.öpme veya el sürme. 2. Kabe'nin tavafi esnasında Hacerü'l-Esved'in elle okşanması ve izdiham dolayısıyla bizzat el sürülemiyorsa uzaktan okşama işaretinin yapılması.
istimâ'	: 1.dinleme, dinlenilme, işitme. 2.dinleyip kabul etme. 3.kulak verip dinleme.
istimdâd	: medet ve yardım istemek.
işbu	: bu, işte bu.
işrâk	: 1.doğma, doğarak ışıklandırma. 2.parlatma.
iştihâ	: 1.meyil, istek. 2.iştah, yemek yeme isteği.
iştikâ	: şikâyet etme.
iştimâl	: 1.şamil olma, kaplama, içine alma. 2.çevirme.
iştirâ	: satın alma, alınma.
îtâ	: getirmek, vermek.
itfâ'	: söndürme, söndürülme.

itti'az	: öğüt dinleme, nasihat alma.
ittihâm	: töhmetli olma, suçlu olma.
ittisâl	: 1.bitişme, kavuşma, ulaşma. 2.birbirine dokunma. 3.yakınlık.
izâfe	: 1.iki şey arasındaki bağ. 2.gr.isim tamlaması.
İzam	: Medine çevresinde bir dağ.
izhâr	: 1.açığa vurma, meydana çıkarma. 2.göstermek. 3.yalandan gösteriş.

-K-

kâ'im	: ayakta duran, mevcut.
kâbil	: kabul eden, önde, ileride olan.
kadd	: boy. (serv-i kadd: servi boylu)
kâde	: neredeyse, hemen hemen, az kalsın.
kadem	: ayak, adım.
kafû	: "birbirinin izini takip ettiler" anlamında çoğul geçmiş zaman (mazi) çekimi.
kaht	: kıtlık, kuraklık; kuraklıktan dolayı mahsulün yetişmemesi.
kal'a	: kale.
kâmil	: ermiş, olgun, eksiksiz, kusursuz, fazilet sahibi.
kamu	: hep, bütün, tamamıyla.

kân	: 1.maden ocağı, maden kuyusu. 2.bir şeyin kaynağı.
kanâ	: süngü, çengel.
kande	: “Nerede, nereye?” anlamında.
kankı (kangı)	: hangi.
karim	: iştah, yeme isteği.
karm	: değerli insan, kıymetli insan.
kasem	: yemin.
kâsır	: kısa, eksik. (‘akl-ı kâsır: dar kafalı, anlayışı az, akli kısa)
kassâb	: kasap. (çengel-i kassâb: kasap çengeli)
kâşki	: keşke.
katı	: 1.çok, çok fazla, pek şiddetli, sıkı. 2.ağır, acı. 3.sert, kırıcı.
katre	: 1.damla, su damlası. 2.bir damla olan şey.
kavî	: sağlam.
kavl (kavil)	: 1.söz. 2.anlaşma.
kazâ	: kadının (hakimin) hükmettiği memleket.
Kâzime	: Medine’nin bir başka adı.
kebâ’ir	: büyük günahlar.
ke-enne	: sanki, gibi, benzer.
keffe	: geri durma, uzak durma, kaçınma.
kelâm	: söz, bir amacı anlatan ifade.

kelimât	: kelimeler, sözler.
kemâl	: olgunlaşma, erginlik.
kemâlât	: faziletler, iyilikler, mükemmellikler, ahlâk ve huy güzellikleri, terbiyelilik, edeblilik.
kemiyy	: yiğit, kahraman, savaşçı.
kerem	: üstünlük, hüner, fazilet, izzet, şeref.
kerîm	: şerefli, izzetli, muhterem, cömert.
kes	: insan, kişi.
kesb	: çalışıp kazanma.
kesr	: kırma, kırılma.
keşih	: perâkende olmak, parça parça dağılmak. 2.bögür. 3.taraf.
ketem	: bir çeşit siyah boya.
kevkeb	: yıldızlar.
kevneyn	: iki âlem, dünya ve âhiret.
keyd	: hile, oyun, dalavere, dolap.
keyfe	: Arapçada sual cümlesinin başına gelir. "nasıl, nice?" anlamında.
kıdem	: 1.öncelik, eskilik. 1.evveli bulunmamak, ezeli olmak.
kılâde	: gerdanlık, akarsu.
kırâ	: ziyafet.
kıst	: pay, hisse, nasip, rızık.

kıyâm : 1.kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma. 2. namazın iftitah tekbiriyle rüku arasındaki ayakta durma kısmı. 3. bir işe kalkışma, başlama. 4. ayaklanma (bkz. isyan) 5. ölümden sonra dirilip ayağa kalkma.

kıyem : kıymetler.

kimesne : kimse.

kisrâ : Eski İran hükümdarlarından Nûşirevân-ı Âdil'in lakabı olup, kendisinden sonra gelenler de bu lakapla anılmışlardır.

kolan : eyer kayışı.

kunût : ümitsizlik, ümitsizliğe kapılma.

kurret : 1.soğuk. 2.tazelik, ışık, parlaklık. (kurretü'l-'ayn: göz nuru)

kübrâ : büyük, daha büyük, en büyük.

küll : hep, bütün, çok.

küllî : umumi, bütün.

-L-

lâ : Arapçada "hayır" anlamına gelir.

lâ'im : levm eden, yüze karşı çekiştiren.

latîf : güzel, şirin.

le'alle : umumiyetle belki, umulur ki, ola ki, ihtimal ki, muhtemeldir, sanılmaktadır,

	herhalde, olmalı manalarına gelen cer harfidir.
ledeynâ	: “bizim katımızda, yanımızda” anlamında.
lekam	: yol ortası.
lekama	: yolu, kanalı kapamak, tıkmak; geçişi engellemek.
lemem	: delilik, cünûn, musibete yakın olmak.
lemmâm	: aşına olan, tanıyan, başa gelen, inen.
lem-yukam	: “ayağa kaldırılmadı, doğrulmadı” anlamında edilgen-geçmiş zaman çekimi.
lem-yüstekim	: “istikamete ermedi, doğrulmadı” anlamında etken-geçmiş zaman çekimi.
levm	: çekiştirmek, birisinin yüzüne karşı kötü söz söylemek, zemmetmek, paylamak, başa kakmak.
leyl	: gece.
leys	: 1.arслан. 2.hızla hücum eden kimse.
leyse	: “olmadı, değil” anlamında nâkis fiillerdendir.
Lezâ	: cehennem'in altıncı katı.
li'llâh	: Allah için, Allah adına.
lîk	: lâkin, fakat, ancak, ama.
likâ	: 1.görme, rast gelip kavuşma. 2.yüz, çehre.
livâz	: 1.sığınmak. 2.birbirinin arkasına gizlenme.

lü'lü	: 1.inci. 2.parlak, ziyalı, kıymetli.
lücüm	: gemler, dizginler.
lügât	: kelimeler, sözler.
lüm'a	: parıltı, ışıltı, parlaklık.

- M-

ma'âsî	: 1.asilikler, isyanlar, itaatsizlikler. 2. günahlar.
ma'delet	: adâlet, âdillik, insafılık.
ma'din	: 1.Hak Teâlâ'nın yerde halk ettiği. 2. ikamet ettikleri mevzi.
ma'nî	: mana, anlam.
ma'siyet	: itaatsizlik, günah, isyan.
ma'ser	: cemaat, topluluk, birlikte yaşayan cemaat.
mâ'	: su.
mâdih	: medheden, öven.
magbûn	: 1.alışverişte aldanmış olan. 2. şaşkın, şaşırılmış.
mâh	: meh, ay.
mahal	: yer.(mahall-i 'urûc: çıkılan yer)
mahbûb	: 1.muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili. (yâr-ı mahbûbu'l-likâ: yüzüne tutkun olunan sevgili)

mahdûm	: 1.oğul, evlat. 2.hizmet edilmiş. 3.hizmet edene nispetle efendi veya hanım.
mahfûz	:1.hıfz olunmuş, saklanmış. 2.korunmuş, gözetilmiş. 3.gizlenmiş. 4.ezberlenmiş. Levh-i mahfûz: Allah tarafından takdir olunan şeylerin ezelde yazılı olduğu levha.
mahmasa	: açlıktan zayıf düşme.
mahzâ	: 1.ancak, yalnız, tek. 2.katkısız, tam, halis.
makbûle	: kabul olunmuş.
maksûd	: 1.kastedilen. 2.istenilen şey, istek, arzu, amaç.
maktû'	: 1.kat' olunmuş, kesilmiş. 2.değeri biçilmiş, pazarlıksız. 3.götürü.
manend	: benzer, denk, eş.
manzûm	: ölçülü, düzenli, dizilmiş.
maraz	: hastalık.
marîz	: marazlı, hasta, hastalıklı, sayrı.
masdar	: 1.bir şeyin sudûr ettiği, çıktığı yer, kaynak. 2.gr. fiillerin şahıs ve zaman göstermeyen fakat olumlu ve olumsuz halleri bulunabilen ismi şekli.
mâ-sivâ	: ondan gayrısı. (Allah'tan başka her şey hakkında kullanılan tabirdir.) dünya ile alâkalı şeyler.
matla'	: 1.tulû' edecek, doğacak yer. 2.güneş ve sair yıldızların doğması. 3.kaside veya

gazelin kafiyeli olan ilk beyti. 4.tas. Kur'an'ı ezbere okuyan bir ermiş kimseye Allah'ın tecelli etmesi.

matlab	: 1.talep edilen, meram, maksat, istek. 2.bahis, mesele.
me'âd	: ahiret.
meblag	: para, akçe, değer.
mebrûr	: 1.hayırlı, makbul, beğenilmiş.
mecnûn	: deli.
meddâh	: çok öven.
meded	: imdat, yardım, aman.
medh	: övmek, övgü.
medlûl	: 1.delil getirilmiş şey. 2.delâlet olunan, gösterilen şey. 3.bir kelimededen veya bir işaretten anlaşılan.
mefhûm	: anlaşılan mana, sözden çıkarılan mana.
mehâsin	: güzellikler.
meh-likâ	: ay yüzlü.
meknûn	: dizilmiş.
mekr	: hile, düzen.
mekremet	: 1.kerem, izzet, şeref, onur. 2.cömertlik, ağırlama, saygı.
mekşûf	: keşfolunmuş, meydana çıkarılmış, açılmış.

melâlet	: 1.usanç, bıkmama, usanma. 2.sıkılma, sıkıntı.
melâmet	: ayıplama, kınama, azarlama.
memdûh	: beğenilmiş, övülmüş.
menkûle	: 1.nakledilmiş, bir yerden bir yere taşınan. 2.ağızdan ağza geçmiş.
mensûb (mansûb)	: mızrak gibi dikilmiş.
menzil	: 1.inilecek yer. 2.yer, dünya. 3.ev.
mer'â	: çayırılık, otlak.
merd	: adam, kişi, erkek.
merkâ	: çıkılacak, terfi edilecek, ilerlenecek yer.
mesâ'	: akşam. akşam vakti, akşam olmak.
Mescid-i Aksâ	: Müslümanların ilk kiblesi olduğuna inanılan, Kudüs'teki mescit.
mesîl	: suyun aktığı, geçtiği yer. (mesîl-ü mâ/mesîl-i mâ: suyun geçtiği yer)
mestûre	: örtülmüş.
metîn	: sağlam.
mevc	: dalga.
mevkib	: atlı veya yaya olarak maiyette yürüyen alay, kabile.
mevsûf	: bir sıfatla nitelendirilen.
mevsûle	: birleşmiş, kavuşmuş.

mevsûf	: 1.vasf olunmuş, vasıflanmış. 2.gr. belirtilen (sıfat takımlarında).
meyl	: istek, yönelme, arzu. (meyl-i heva: heveslere yönelmek, nefsin isteklerine meyletmek)
mî'âd	: 1.vaat edilen gelecek zaman ve yer. 2.müsaade edilen zaman. 3.kıyamet, mahşer. 4.müddet.
mihmân	: misafir, konuk.
miskîn	: 1.uyuşuk, tembel, hareketsiz, zavallı. 2.cüzzam hastası.3.kendi kendini idâre edemeyen, iktisaptan âciz, mal ve mülkü hiç olmayan kimse.
misl	: eş, kıymet. (misl-i sabâ: saba rüzgârı gibi)
mîzân	: 1.terazi, ölçü, tartı. 2.mahşerde amelleri ölçecek tartı.
mu'âdil	: denk, müsâvî, eşdeğer.
mu'âriz	: muâraza eden, karşı gelen, muhalif.
mu'azzez	: 1.ta'zîz edilmiş, izzetlendirilmiş. 2.izzet ve şeref sahibi. 3.ikram olunan, ağırlanan, hürmetle saygıyla kabul olunan. 4.kıymetli, değerli.
mu'tebir	: anlayan, ibret alan.
mu'terek	: savaş yeri, savaş alanı.
mu'vecc	: batıl, sapık, egri.

mu'temir	: 1.kastedici, kasteden. 2.ziyaret eden. 3.umre yapan.
mugtenim	: 1.ganimet alan, ganimet bilen. 2.bedava alan.
muhâkât	: birbirine hikâye söyleme.
muhakkık	: tahkik eden, hakikati gerçeği arayıp meydana çıkaran.
muhâl	: mümkün olmayan, olmaz, olmayacak.
muhassal	: netice, husule gelen, tahsil olunan, hâsıl olmuş bulunan, toplanılmış.
muhıbb	: seven, muhabbet eden, dost, hayrı isteyen.
muhkem	:1.tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, kuvvetli. 2. huk. değiştirilmesi mümkün olmayan yazı, söz.
muhkemât	: 1.muhkem olanlar, sağlam ve kuvvetli olanlar. 2.içinde hüküm bulunan ve manası açık olanlar.
muhtelim	: ihtilâm olmuş, düşü azmış.
muhtesib	: 1.eskiden belediye işlerine bakan memur. 2.eskiden polis ve belediye işlerine bakan memur, şahne.
muhtetem	: hitâma erdirilmiş, sonlandırılmış.
mukâbil	: karşılık olan, bedel olan.
mukârin	: bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş.

mukarrer	: 1.takrîb eden, yaklaştıran, yakınlaştıran. 2.Ramazanda Kur'an metinlerini padişah huzurunda yorumlayan hoca, huzur hocası.
mukle	: göz bebeği.
munsadi'	: yarılmış, çatlamış.
mutî'	: emre itaat eden.
muttali'	: öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli (olan).
muttasıl	: 1.ittisal eden, ulaşan, bitişen. 2.aralıksız, hiç durmadan, biteviye.
muvâfık	: uygun.
muzâ'af	: iki kat, kat kat, katmerli.
mü'eddeb	: 1.te'dîb edilmiş, edeplendirilmiş, edepli, terbiyeli. 2.okumuş, bilgili.
mü'eyyed	: 1.kuvvetlendirilmiş, sağlam, teyit edilmiş. 2.doğrulanmış. 3.yardım gören.
müberrâ	: berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.
mübtedâ	: başlangıç, baş.
mübtelâ	: 1.düşkün. 2.tutkun, tutulmuş.
mübtesim	: ibtisâm eden, gülümseyen.
mücrim	: cürüm ve kabahat işlemiş olan, suçlu.
müdde'â	: 1.iddia olunmuş, iddia olunan şey. 2.dava olunan şey. 3.asılsız iddia edilen şey.

müdde'î	: 1.iddia eden, davacı. 2.inatçı, ayak direyen.
müdrîk	: idrak eden, anlayan, anlamış, akli ermiş.
müfred	: 1.tek, yalnız. 2.basit. 3.gr.tekil.
müheyâ	: hazırlanmış olan.
müktetim	: gizlenilen, saklanılan, ketmedilen.
mülâzemet	: 1.bir yere veya kimseye sımsıkı bağlanma. 2. gidip gelme. 3.bir işle devamlı meşgul olma. 4.staj yapma.
mülâzım	: 1.bir yere veya kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan. 2.stajyer, bir yere maaşsız olarak gidip gelen. 3.teğmen.
mültekım	: iltikam eden, yutan.
mültezim	: 1.bir şeyi kendi üzerine lâzım eden; iltizam eden, üzerine alan, deruhte eden. 2.devlet hazinesine maktu, muayyen vergi verip bir kısım memleketlerin aşar gibi varidatının tahsilini üzerine alan.
mülûk	: melikler, hükümdarlar.
mümtâz	: 1.imtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş. 2.seçkin.
mün'acim	: hareke ve nokta koyarak açıkça ifade edilmiş.
münâdî	: 1.nidâ edilmiş, seslenilmiş, çağırılmış. 2.gr.başına nidâ harfi getirilmiş olan kelime.

müneccim	: yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkâm çıkaran, yıldız falına bakan kimse.
münehhel	: daima akan, şiddetli yağan.
münezzeh	: tenzih edilmiş, teberri edilmiş. pak, kusur ve noksanlıklardan uzak, hiçbir şeye muhtaç olmayan, kötülükten, kusura ve noksanlık gibi şeylerden tenzih edilen.
münfasım	: kesilmiş, kırılmayan.
münharım	: delinip, yarılp boşa çıkmış.
münîr	: nurlandıran, ışık veren, parlak.
münkasım	: bölünen, kısım kısım ayrılan, taksim edilen.
münkatır'	: 1.inkıta eden, kesilmiş, kesilen, aralıklı ve son bulan. 2.arada bağ kalmayan. 3.herkesten ayrılıp bir kişiye bağlı olan.
münker	: 1.inkar edilmiş, edilen, kabul ve tasdik edilmeyen, reddedilen. 2.şerîfatçe yapılması câiz olmayan.
münketim	: gizli.
münkir	: inkar eden, kabul etmeyen.
münsarım	: kesilen, kat' edilen, kırılan.
münsecim	: insicamlı, düzgün.
müntakız	: intikaz eden, bozulan.
müntakim	: 1.intikam alan, ölç alan, suçluya cezasını veren. 2.Allah'ın güzel isimlerinden.

müntedib	: elçi olarak gönderilmiş, delege, elçi; görevli, memur kılınmış, davetçi.
müntehâ	: son, en son derece, en son yer, nihayet, son uç.
müntezim	: dizilmiş, intizamlı, bir düzen içinde olan.
mürâvede	: isteme, istek, talep, arzu.
mürşid	: 1.irşat eden, doğru yolu gösteren. 2.tarikat şeyhi.
mürûr	: 1.geçme, bir yandan girip öbür taraftan çıkma. 2.geçip gitme. 3.sona erme.
müsâdim	: çarpışan, vuruşan.
müsebbih	: tesbih eden.
müstadem	: çarpışma yeri.
müstagnî	: 1.doygun, gönlü tok. 2.çekingen, nazlı. 3.lüzumlu.
müstakîm	: doğru, istikametli, eğri olmayan.
müste'sil	: kökünden koparan, ele geçiren.
müstemsik	: bırakmamak üzere sıkı tutan.
müstenim	: uyumadığı halde uyur gibi görünen.
müstetir	: gizlenen, gizli, saklı.
müsvedd	: iyice siyahlaşmış, kararmış.
müşâbih	: benzeyen, benzer.
müşâhede	: 1.seyretmek, gözle görmek. 2.kontrol etmek.

müşerref	: şereflendirilmiş, kendisine şeref verilmiş, şerefli.
müşkil-küşâ	: müşkül, güç, çetin şeyleri halleden.
mütref	: haz kumaşından dokunmuş birkaç alemlî Arap kaftanı.
müttehem	: kabahatli, suçlu.
müzâyaka	: sıkıntı, darlık, parasızlık, yokluk.
müzdeham	: izdihamlı, kalabalık.

-N-

nâfile	: menfaatli olmayan, boşuna.
nâgehân	: birdenbire, ansızın, aniden.
nagam	: âhenkler, ezgiler, güzel sesler.
nâhî	: nehyeden, yasak eden, önleyen.
nahl	: 1.hurma ağacı. 2.gelinler için yapılan süs ağacı.3.un elemek. (nahl-ı gül-i sîmâ: gül yüzlü nazik vücut), (nahl-ı Tûbâ: Tuba ağacı)
nahv	: 1.yan, yön, taraf. 2.yol. 3.gibi, benzer. 4.sözdizimi, sentaks.
nâkıs	: eksik, noksan.
nâmahrem	: 1.aralarında evlenmeye engel olacak kadar yakınlık bulunmayan. 2.yabancı.
nâr	: ateş. (havf-ı nâr: cehennem ateşinde yanma korkusu)

nâs	: insanlar.
Nasârâ	: Hıristiyanlar.
nâtık	: söyleyen, konuşan.
nâzil	: 1.yukarıdan aşağı inen, inici. 2.bir yere konan, konaklayan.
nazîr	: benzer, eş.
nazm	: 1.sıra, tertip. 2.kafiyeli, ölçülü şiir.
ne'am	: deve, öküz, koyun gibi dört ayaklı hayvan.
ne'am	: Arapçada "evet" anlamına gelir.
nebe'	: haber.
nebt	: 1.yerden çıkma, bitme. 2.ot.
nebz	: 1.bırakma, bırakılma, terk, atma. 2.telkin etme, ilham etme. 3.bir kusuru başkasına yükleme.
nedâ	: 1.çiy, nem, rütûbet. 2.cömertlik etme, hediye verme.
nedâmet	: pişmanlık.
nedem	: pişman olma, nedamet, pişmanlık.
nef'	: menfaat, fayda, kâr.
nehem	: aç gözlü oluş, şikemperver olmak, doymak bilmemek, bir şeye çok düşkün, şehvetli, haris.
nehy	: yasak etmek, yasaklamak.
nesc	: 1.dokuma, örme, dokunuş. 2.doku.

nesem	: nefis, insanın ve her şeyin başlangıcı.
nesh	: 1.feshetme ve lagvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma. 2.Kur'ân'ın sonda gelen bir ayetinin, önce gelmiş bir ayetteki hükmü kaldırması.
neşr	: 1.yaymak, herkese duyurmak. 2.yayınlamak.
nevm	: 1.uyku. 2.rüyâ.
neyl	: 1.merama erişme, isteğe kavuşma. 2.ulaşılan şey.
nezîr	: 1.birini doğru yola sokmak için gözdağı vererek korkutma. 2. Hz. Muhammed'in adlarından.
nezr	: adak adama.
nısf	: yarım, yarı.
ni'am	: nimetler.
nidâ'	: 1.seslenmek, bağırarak, çağırmak. 2.ünlem.
nihâl	: 1. taze, düzgün fidan, sürgün. (nev-nihâl: taze fidan/ nihâl-i serv-kadd: selvi boylu fidan)
nihâle	: 1.yeni yetişmiş düzgün fidan. 2.avcı korkuluğu. 3.döşeme, döşenecek şey. 4.sahan altlığı.
nikam	: intikamlar, öc almalar.

nisbet	: 2.yakınlık, bağıllık, ölçü. 2.rağmen, inat olarak.
nite	: nasıl.
niyâm	: uykuda olanlar, uyuyanlar.
noksân-pezîr	: eksik olan, noksan olan.
nukat	: noktalar.
nush	: nasihat, öğüt.
nusret	: 1.yardım. 2.Allah'ın yardımı. 3.başarı, üstünlük.
nübüvvet	: peygamberlik.
nüzûl	: 1.felç olma. 2.inme, konaklama.

- O -

od	: ateş.
ol	: o.
oyan	: dizgin, gem, yular.

- Ö -

özge	: başka.
-------------	----------

- P -

pâk	: temiz. (ism-i pâkî: temiz isim)
pâre	: parça, tane.

pend	: nasihat, öğüt.
perhîz-kâr	: mahrem olan şeylerden kaçınan, sofu, zâhid.
perk (berk)	: 1.sağlam, sıkı, kuvvetli. 2.katı, sert. 3.şiddetli. 4.hızlı.
perkil	: berklik, sağlamlık, sıklık, metanet, itimat.
pes	: arka, art, geri.
peyk	: 1.haber ve mektup getirip götürən. 2.mec.her hareketinde birine bağlı bulunan. 3.i. yeniçeri teşkilatında atlıların yanı başında koşarak giden kimse. (peyk-i ecel: ölüm haberini getiren)
-pezîr	: “olan, olabilen, kabûl eden, edici alan; kabûl edebilir” mânâlarıyla Arapça ve Farsça kelimelere eklenerek birleşik kelimeler yapar.
pîr	: 1.yaşlı. 2.reis. 3.bir mesleğin en ustası. 4.tarikat önderi. (pîr-i hüner: hünerli, maharetli üstat.)
pür	: 1.dolu. 2.çok fazla. 3.sahip.
pür-beşâret	: müjde dolu.
pür-hayâ	: haya ve edep dolu.
pür-sûz	: ateş dolu.
pür-şiddet	: şiddet dolu.
pür-ziyâ	: ışık dolu, nur dolu.

-R-

râ'î	: 1.çoban, sığırtmaç. 2. çobansı, çoban ve kır hayatını anlatan.
ra'nâ	: iyi, güzel, hoş, lâtif, pür ve revnak olan.
ra'ye	: görmek, gözlemlemek, anlamak, farkına varmak.
Rabbenâ	: "Ey Rabbimiz!"
râh	: yol, tarz, usûl, meslek.
râha	: uzaklaşmak, ayrılmak, gitmek, başlamak (kendisinden sonra muzari fiil ile).
raham	: akbaba, kartal.
râhe	: avuç.
ramâ	: atmak.
râvede	: istemek, talep etmek.
recâ	: 1.ümit, umma. 2.yalvarma. 3.istek, dilek.
redâ'	: süt emme.
redâ'an	: süt emme konusunda, süt emme yönünden, süt emme açısından.
refîk	: dost, arkadaş, yol arkadaşı.
rehâ	: kurtuluş, kurtulma.
remed	: gözün ağrması, göz kapağı iltihabı.
renc	: 1. sıkıntı, zahmet, eziyet. 2. ağrı, sızı. 3. öfke, gazap, hışım.
reşf	: suyu dudakları ile emmek, emerek içmek.

rev'	: korku.
revm	:1.maksat, talep, istek. 2.tevcidde: sükûndan ayırt edilmeyecek derecede olan belirsiz hareke.
rıfk	: yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık.
ribka	: kement, kement bağı, ilmekli ip.
rif'at	: yükseklik, yücelik ve büyük rütbe.
rîh	: yel, rüzgâr.
rimem	: çürümüş kemikler.
rudde	: geri dönmek.
rusûl (rüsûl)	: peygamberler, resuller, bir kitapla gelen nebiler.
rûz	: gün, gündüz. (rûz-ı cezâ: ceza günü/ rûz-ı mahşer: mahşer günü)
rübâ	: tepe, yüksek yer.
rücû'	: 1.dönme, geri dönme. 2.cayma, sözünden dönme.

-S-

sâ'e	: kötü olmak, üzüntüye boğulmak.
sâ'il	: 1.suâl eden, soran. 2.dilenci. 3.akıcı, akan.
sâ'ime	: çayıra başıboş olarak salıverilen hayvan.
sâ'ire	: seyreden, harekette olan.
sabâ	: henüz süt emen çocuk.

sabâ	: çocukluk; gençlik.
sabâ	: gündoğusundan esen hafif ve hoş rüzgar.
sabb	: 1.dökmek, akıtmak, boşaltmak, dökül- mek. 2.âşık, tutkun.
sâbık, sâbıka	: geçici, geçen, geçmiş.
sabî	: 1.henüz memeden kesilmemiş erkek çocuğu. 2.üç yaşını tamamlamayan erkek çocuk.
sâbiha	: gemi.
sadef	: sedef, inci kabuğu.
sâdır	: çıkan, meydana gelen.
safâ	: gönül şenliği, eğlence.
sagîr	: 1.küçük, ufak. 2.bülüğa ermemiş, er- genlik çağına gelmemiş çocuk.
sahîh	: kusursuz, şüphesiz, doğru.
sâk	: baldır, incik.
sâlimen	: sağlıklı olarak.
samem	: sağırlık.
sâra	: olmak (dil bilgisinde merfû ile anlamca tamamlanmayan, mansûb bir habere ih- tiyaç duyan nâkıs –tam fiil olmayan- fiil- lerdendir.
sarf	: 1.harcama, masraf etme, gider. 2.para bozma. 3. çevirme, döndürme. 4.değişme.

sâti'	: yükselip meydana çıkan, yükselen, yükseldikçe yükselen.
satr	: satır, yazı sırası. (satr-ı zîbâ: güzel yazı)
satve	: 1.birinin üzerine şiddetle sıçrama. 2.ezici kuvvet, zorluluk.
Sâve	: İran'da bir göl adı.
se'm	: bıkma, sıkılma, usanma.
Sedd-i İskender	: İskender-i Zülkarneyn'in Yecüc ve Mecüc için yaptırdığı sed.
sedem	: gam, keder, tasa.
sedîm	: dik fişkırان su.
segab	: açlık.
sehâ	: cömertlik, el açıklığı.
sehâb	: bulut.
sehî	: cömert.
sehv	: hata, yanlış, yanılma.
sekaleyn	: insan ve cin.
sekam	: 1.maraz, hastalık. 2.aşk izi çöküntüsü.
Selem	: Peygamberimizin Medine'de zaman zaman sahabeleri ile birlikte buluşup sohbet ettikleri ağaçlık ve soğuk sulu kuyusu olan bir yer.
sem'	: kulak ile dinlemek.
semm	: zehir, agu.

senâ	: övüş, övme, medh.
serâ	: gece yolculuğu yapmak, yola çıkmak, yürümek, gelmek.
ser-te-ser	: baştan başa, hep, bütün.
serv	: 1.selvi, servi. 2.cömertlik, mürüvvet.
server	: 1. baş, başkan, reis, ulu. (server-i en-biyâ: Peygamberlerin başı Hz. Muham-med)
serv-kadd	: selvi boylu.
setr	: örtme, kapama, gizleme.
sevm	: satılık bir şeye paha biçme.
seyb	: su akmak.
seyyid	: 1.efendi. 2.Peygamberimizin soyundan gelen. 3.temiz müslüman.
seyyidî	: “Ey efendim!” anlamında bir söyleyiş.
sırât	: yol. (sırât-ı müstakîm: doğru yol)
sıtlık	: ıslık, ağızdan çıkarılan düdük sesi gibi bir ses.
sîmâ	: yüz, çehre.
sivâ	: başka, gayri.
siyem	: işaret, alamet.
sovuk	: soğuk.
söyünmek	: sönmek, parlaklığı gitmek.
su‘ûd	: yukarı çıkma, yükselme.

subh	: sabah.
sucagaz	: az miktarda su.
sûd	: fayda, kâr, kazanç.
sulh	: barış, anlaşma.
su-tabî'at	: su yaratılışlı, su gibi.
sûz	: 1.yanma, tutuşma; ateş, sıcaklık. 2.dert, ızdırıp, acı.
sükût	: inme, aşağı inme, düşüş.
sümr	: esmerlik, karalık.
sümür	: bir çeşit Hint kamışından yapılmış kalem veya yazısı (parçada süngü anlamında).
sünü	: süngü, kargı, mızrak.

-Ş-

şâki	: şikâyetçi, şikâyet eden.
şâkird	: talebe, çırak, öğrenci.
şakk	: 1.yarılma, çatlama. 2.yarık, çatlak.
şâm	: akşam.
şe'v	: yarışta, koşuda geçme, yenme.
şebim	: serin.
şecâ'at	: yiğitlik, cesurluk.
şedd	: 1.sıkı bağlama, sıkı bağlanma, sıkma. 2.tasvir.

şehâ	: ey şah!, ey pâdişah!
şehbâ	: çok kıtlık olan sene.
şekk	: şüphe, zan, tereddüt.
şekle	: 1.şekil, biçim. 2.hareke.
şekvâ	: şikâyet, sızıltı, hoşnutsuzluk.
şeml	: 1.örtme, bürüme, kavrama, içine alma. 2.topluluk, insan yığını.
şemm	: koku hissetmek, koklamak.
şerîf	: şerefli, mübarek. (kalb-i şerîf: şerefli kalp)
şerîk	: 1.ortak. 2.ders, mektep, medrese arkadaşı.
şerîr	: kötü, kötülük isteyen, hayırsız.
şevket	: padişaha mahsus heybet ve saltanat.
şevl	: 1.vazodaki su kalıntısı. 2.geniş, ıssız, تنها toprak.
şeyâtîn	: şeytanlar.
şeyb	: ihtiyarlık, yaşlılık, saç ağarması.
şikâk	: nifak, ikilik, ittifaksızlık.
şiyem	: huylar, tabiatlar.
şol	: şu.
şu'le	: ateş, alev ateşi.
şücâ'	: şecâatli, cesur, yiğit. (şücâ'-ı müslimîn: müslümanların en yiğidi)

şühüb	: 1.kıvılcımlar. 2.akan yıldızlar.
şümmü	: yüksek dağ.
şüyû'	: herkesçe yayılma, bilinme, duyulma.

-T-

tâ	: kadar, dek, değin.
tâ	: kat, büklüm.
ta'ab	: 1.yorgunluk. 2.sıkıntı, zahmet, meşak- kat, eziyet.
ta'accüb	: şaşma, hayret.
ta'm	: 1.yeme. 2.tat, lezzet, zevk. (ta'm-ı mâ: suyun lezzeti)
ta'n	: 1.hoş görmemek, kötölemek. 2.birisinin ayıp ve kusurlarını beyan etmek. 3.küfretmek, muhalifin iddialarını çü- rütme. 4.vurmak. 5.duhul etmek, dâhil olmak, girmek.
ta'zîm	: hürmet, ikramda bulunmak.
Tâbi'in	: Hz. Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadîs dinlemiş olanlar.
tag	: dağ.
tagâ	: azmış, asi, azgın. (kavm-i tagâ: asi, azgın millet)

tahkîk	: 1.doğru olup olmadığını araştırma. 2.doğru olup olmadığını meydana çıkarma. 3.doğru, gerçek.
tahmîl	: 1.yükleme, yükletme, yükletilme. 2.bir işi birinin üzerine bırakma.
tahrîr	: yazmak, kaydetmek.
takarrüb	: 1.yaklaşma, yanaşma. 2.vakti yakın olma.
tal'at	: 1.yüz, surat, çehre. 2.güzellik. (tal'at-ı zîbâ: güzel yüz)
talel	: virane ve harabe yer.
tarf	: göz ucu, göz, bakış, nazar.
târî	: ansızın çıkan, birdenbire görünen.
tarlık	: darlık.
taşra	: dışarı, merkezden uzak yer.
tayerân	: 1.uçma. 2.havada gaz olma.
tayınmak	: kaymak, sürçmek.
tazarru'	: kendini alçaltarak yalvarma.
te'kid	: 1.kuvvetlendirme, sağlamlaştırma. 2. üsteleme, bir iş için evvelce yazılan bir yazıyı tekrarlama.
tebdîl	: değiştirme, değiştirilme, başka bir hale getirme.
tebgî	: "istemek, peşinde olmak" anlamındaki fiilin muzari çekimi.

tebkî	: “bir hal veya durumda kalmak” anlamındaki fiilin muzari çekimi.
tekâhül	: câhil gibi davranma, bilmemezlikten gelme.
tecellî	: 1.görünme, belirme. 2.kader, talih. 3.Allah'ın lütfuna nail olma. 4.tas. Hak nurunun tesiriyle makbul kulların kalbinde ilahi sırların ayân olması hali.
teferrüs	: sezme, anlar gibi olma.
tekâ	: korumak, saklamak.
tezkîb	: yalanlama, yalan olduğunu söyleme.
temyiz	:1.ayırma, ayrılma, seçme, seçilme. 2.iyiye kötüden ayırma. 3.bir davanın üçüncü ve son görülme derecesi. 4.gr. sayıları ve belirsiz isimleri belirten kelime.
tennûr	: 1.fırın. 2.tandır.
tenzîh	: kusurdan, noksanlıktan, eksiklikten uzak. (tenzîh-i Hudâ: Allah'ın noksanlıktan uzaklığı)
tereb	: fakir olmak, fakirleşmek.
teref	: 1.iyi ve güzel yemek. 2.yumuşaklık. 3. ince, güzel şey.
terennüh	: sarhoşluk veya başka bir sebepten dolayı sallanarak, sendeleyerek yürüme.
terkî	: “çıkarsın, terfi edersin, yükselirsin, ilerlersin” anlamında muzari çekim.

tesmiye	: 1.isimlendirme, ad verme. 2.besmele çekme.
teşbîh	: benzetmek.
teşne	: susamış.
tetâvül	: uzun etme, uzun olma, uzama.
tevakkuf	: 1.durma, eğlenme, bekleme. 2.bağlı olma.
tevkîr	: güzel karşılama, ağırlama, ululama.
tevliye	: 1.mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi. 2.yüz çevirme, yüz döndürme.
tevriye	: 1. örtüp gizlemek. 2. sözünü veya bir haberi açıklamayıp gizlemek. 3. Edebiyatta birkaç anlamı olan bir kelimenin en uzak anlamını kastetmek anlamındadır.
tezekkür	: 1.hatıra getirme. 2.bir meseleyi konuşma, bir mesele konuşulma.
tezyîn	: süslemek, bezemek, donatmak.
tıbâk	: 1.uygunluk, uyma. 2.kat, tabaka.
tıfl	: 1.çocuk. 2.tas. tarikata yeni giren, tarikat edebine aykırı hareket eden.
tîb	: güzel koku, güzel kokulu nesne, güzel kokusu için sürülen şey.
tîblik	: güzellik, hoşluk.
tilkâ	: taraf, yön, cihet. 2.hiza. 3.mülâkat, görüşmek ve buluşmak.

töhmet	: 1.birisine isnat edilen suç. 2.itham altında olma.
tudag	: dudak.
tugyân	: azgınlık, taşkınlık, taşma.
turur	: durur.
tüham	: tokluk.
tüklân	: tevekkül etmek.
türâb	: toprak.
türb	: toprak.
ugrı (ugru)	: hırsız.
ü, u	: ve
ümmî	: 1.okuma, yazma bilmeyen. 2.cahil.
ütum	: taş duvar, taş yapı, köşk, kasr, kale.

-V-

va'îd	: birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma.
vahdet	: birlik, yalnızlık, teklik.
vâkı'â	: vuku bulmuş, olan, olmuş.
vaktâki	: o zaman ki, olduğu vakit, ne vakit ki.
vâlî	: sahip olan, velilik eden.
vâlih	: şaşakalmış, şaşırılmış.
vârid	: 1.gelen, hâsıl olan, erişen.

vasab	: hastalık, ağrı.
vasf	: 1.sıfat. 2.bir kimsenin durumunu anlatarak tarif etmek.
vasl	: kavuşma. (vasl-ı Hudâ: Allah'a kavuşma)
vatis	: tandır.
vazam	: kasap tezgâhı.
vecd	: 1.kendinden geçecek derecede dalgınlık. 2.tas. kendini kaybedercesine ilahi aşka dalma. 3.aşırı heyecan. 4.kederlenme.
vech	: 1.yüz, surat. 2.tarz, üslup. 3.suret.4.yön.
vedd	: dostluk.
veham	: ağır, tehlikeli.
vehem	: coşma, şaşakalma, tutulma.
velî	: velakin, ancak.
verâ	: takvânın ileri derecesi, bilmediği ve şüphe ettiğini öğrenip iyiye ve doğruya göre hareket edip bütün günahlardan çekinme hâleti. (Fahru'l-verâ: takvanın övünç kaynağı Peygamberimiz. Hayru'l-verâ: insanlığın en hayırlısı.)
verd	: gül.
verem	: şiş, yumru, şişme.
vesem	: iz, işaret, belirti.

vikâye	: 1.kayıрма, koruma, esirgeme. 2. herhangi bir hastalık için önleyici tedbir alma.
vilâdet	: doğurma, doğma.
vird	: belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'ân cüzleri, duaları.
vü	: ve
vürûd	: gelme, ulaşma; geçme; teslim alınma, ele ulaşma; ortaya çıkma.
vüşât	: fitneci, koğucu, gammad.

-Y-

yâd	: anma, hatırda tutma.
ye'is	: ümitsizlik, elem, keder.
yed	: 1.el. 2.kuvvet, kudret, güç. 2.yardım. 3.vasıta. 4.mülk.
yedâ	: el uzatmak.
yelerek	: rüzgar gibi.
yemem	: bir şeye yönelme, ona doğru gitme.
yesam	: "avlar, perişan eder, vurup öldürür" anlamında muzari fiil.
yetâmâ	: yetimler.
yevm	: gün.
yusam	: "avlanır, katledilir" anlamında muzari fiil.
yügrük	: 1.yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek. 2.hızlı gitme.

-Z-

za'f	: 1.zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık. 2.meyil, gönül akışı, bir şeye karşı duyulan aşırı istek.
zâ'il	: 1.sona eren, devamlı olmayan. 2.geçen, geçmiş olan.
zabt	: idaresi altına alma, tutma, bağlama, kavrama.
zâd	: azık, yolda yenilecek veya içilecek gıda maddesi.
zâhir	: görünen, açık, meydanda olan.
zâhirâ	: zâhiren, görünüşte.
zahr	: arka, sırt.
zâlâm	: karanlık, zulmet.
zalem	: noksan.
zalmâ	: çok karanlık. (leyle-i zalmâ: çok karanlık gece)
zamâ	: çok susama.
zamâne	: 1.şimdiki zaman. 2.vakit, devir. 3.şans.
zâmin	: kefil, tazmine mecbur olan.
zamme	: ötre denilen ve "o, ö, u, ü" okunan Arap harekesi.
zanâ	: gevşemek, zayıf düşmek ya da yıpranmak; üzüntüden bitkin düşmek.
zarim	: yanmış nesne.

zarr	: zarar.
zarr	: zarara sebep olan.
zarûret	: çaresizlik, muhtaçlık hali.
zav'	: aydınlık, ışık.
zayf	: konuk, misafir.
zaym	: 1.zulüm. 2.sıkıntı. 3.ihtiyaç.
zehre	: çiçek, şükûfe.
zehre	: 1.öd, safra. 2.yiğitlik, cesâret.
zelle	: 1.sürçüp kayma. 2.yanılma, yanlış. 3.ufak suç.
zenb	: günah.
zencîr	: zincir. (zencîr-i belâ: bela zincir)
zerrîn	: 1.altından yapılmış, altın. 2.altın gibi sarı. 3.parlak.
zerrîn-tâc	: parlak taç.
zî	: "sahip" manasına kelimelerin başlarına getirilerek birleşikler yapar.
zîbâ	: 1.süslü. 2.yakışıklı, güzel. (tal'at-ı zîbâ: güzel yüz)
zînet	: süs.
ziyâ	: ışık, aydınlık.
ziyâ	: ışık, aydınlık, nur.
zuhûr	: ortaya çıkma, belirme.
zulmâ	: karanlık, çok karanlık.

zulmâ (zulmen)	: haksızlık olarak, zulüm olarak.
zulmet	: 1.karanlık. 2.sıkıntı.
zurr	: 1.zarar. 2.acı.
zühd	: dünyaya rağbet etmemek, nefsâni zevk ve arzudan kendini çekerek ibâdete vermek.
Züheyr	: övgü şairi Züheyr bin Ebî Sülâmâ
zümürüd	: 1.zümrüt 2.mc. çok yeşil olan renk.

KAYNAKÇA

- Abdü'l-kâdir b. Mahmûd b. Ahmed b. Ömer b. İsa b. Şemsü'd-dîn el-Osmânî, *Risâlet-i Su'al-i Fıkıh ve Cevâbihâ*, müstensih: Muhammed Hoca Şah b. Seyyid Hasan el-Aksarâyî, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 7018/2.
- Âbidîn Paşa, *Terceme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*, Kütüphanê-i İrfân Matbaası, İstanbul 1324.
- AKBAYAR, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001.
- Aksarâyılı Abdu'r-rahmân Efendizâde es-Seyyid Hasan Rızâyî, *Miftâhu's-Sa'âde-Kasîde-i Bürde'nin Nazmen Şerhi ve Tercemesi*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nu. 3910.
- ARMUTÇUOĞLU, İlhan, *Kasîde-i Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul 2009.
- Aziz Mahmûd Hüdâyî, *Divân-ı İlâhiyyât*, hzl. Mustafa Tatçı-Musa Yıldız, H Yayınları, İstanbul 2005.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zunûn Zeyli İzâhu'l-Meknûn fî ez-Zeyli 'Alâ Keşfü'z-Zunûn 'An Esâmî el-Kütûbi ve'l-Fünûn*, Tashih: Şerefettin Yaltkaya, Muallim Kilisli Rifat Bilge, C. 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- BOYRAZ, Şeref, "12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3, Issue: 14, Fall 2010, Ss. 148-167.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, hzl. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri I-III Ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb Ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009.
- CANKURT, Hasan, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî- Hayatı, Sanatı, Eserleri ve "Miftâhu's-Sa'âde" Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi*, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2015.

- CANKURT, Hasan, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve "Miftâhu's-Sa'âde Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Yasemin Ertek Morkoç, Manisa 2014.
- CANKURT, Hasan, "*Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî ve 'Tuhtetü'l-Kudât' Adındaki Manzûm Eseri*", İstanbul Kültür Üniversitesi IV. Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi 27-28 Ağustos 2012-Bildiriler, TUDOK 2012, Ss. 219-226.
- CEYHAN, Âdem, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara 2006.
- CEYHAN, Adem, "*Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Sad-Kelime-i Alî Tercümesi*", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019, Ss. 371-400.
- ÇAĞIRICI, Mustafa, *Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn ile Mahmûdiyye Adlı Eserlerin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul 2006.
- ÇELİK, Aysun, "*Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân Adlı Eseri*", I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016 Aksaray-Türkiye, Ss. 67-84.
- ÇELİK, Aysun, "*Özgün Bir Manzum Şerh Örneği: Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistân Şerhi*", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017; (38), Ss. 240-255.
- ÇELİK, Aysun, *Klasik Türk Edebiyatında Gülistân ve Hasan Rızâyî'nin 'Cûy-ı Rahmet' Adlı Manzum Gülistân Şerhi (İnceleme-Metin)*, Palet Yayınları, Konya 2017.
- ÇELİK, Aysun, *Türk Edebiyatında Gülistân ve Hasan Rızâyî'nin "Cûy-ı Rahmet" Adlı Manzum Gülistân Şerhi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Dan. Ahmet Sevgi, Konya 2017.
- ÇÖRTÜ, Mustafa Meral, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Dokuzuncu Baskı, İstanbul 2014.

- DEMİRAYAK, Kenan, “*Kasîdetü'l-Bürde*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, Ankara 2001, Ss. 566-568.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, haz.Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Ankara 1995.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dili Kurum Yayınları, Ankara 1977
- EKEN, Ramazan, *Hasan Rızâyî'nin Kân-ı Ma'ânî Adlı Manzum Farsça-Türkçe Sözlüğü*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Kaplan Üstüner, Şanlıurfa 2016.
- ERDOĞAN, Kenan-CANKURT, Hasan, “*Fenâyî Ehl-i Cennet Efendi, 'Tecelliyât' Adlı Arapça Eseri Ve Tecelliyât'a Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Tarafından Yapılan Manzûm-Mensûr Türkçe Tercüme/Şerh Üzerine*”, Turkish Studies Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring, Ankara-Turkey, p. 783-816, 2013.
- ERTAN, Mehmet Emin, “*Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Edebî Şahsiyeti*”, Uluslararası Aziz Mahmud Hüdâyi Sempozyumu (23-25 Mayıs 2005) Bildiriler, C. I-II, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmalar Merkezi Yayınları, C. I, İstanbul 2006, Ss. 454-460.
- FINDIKLI, Mustafa İsmail, *Şerh ve Havassı ile Kasîde-i Bürde Muhammed bin Saîd el-Bûsîrî*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011.
- Hâci Efendi-zâde es-Seyyid Hasan el-Aksarâyî, *Miftâhu's-Sa'âde*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Mehmet Asım Bey Koleksiyonu, Nu. 406. (Bu eser Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan yazmadan mikro film olarak Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ne aktarılmıştır.)
- Hasan b. Abdurrahman Aksarâyî, *el-Mahmûdiyye fî Menâkıbı Ricâli'l-Bilâd*, Konyalı İbrahim Hakkı Kütüphanesi Nu. 66.
- Hasan Rızâî El-Aksarâyî, *Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali'i Li-Esrâri'l-Ğaffâr*, Edisyon Kritik-Çeviri: Hasan Uçar-Mustafa Şen, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1. Baskı, Ankara 2017.

- İmâm Muhammed el-Birgivî, 'Avâmil, Hzl. Nevzat H. Yanık-M. Sadi Çögenli, Erzurum Kültür Ve Eğitim Vakfı Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 1997.
- KAHRAMAN, Bahattin, "*Le'âlî ve Abdurrahîm Karahisârî'nin Manzum Kaside-i Bürde Tercümelere*" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Konya 1997, Ss. 57-107.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn 'an esâmî el-kutûb ve'l-fünûn*, haz. Şerefettin Yaltkaya-Rifat Bilge, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- KAYA, Mahmut, "*Bûsirî, Muhammed b. Said*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, Ankara 1992, Ss. 468-470.
- KAYA, Mahmut, "*Kasîdetül-Bürde*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, Ankara 2001, Ss. 568-569.
- KAYA, Mahmut, *Kaside-i Bürde'yi Türkçe Söylemiş*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1968.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "*Mısır Memlûkleri (1250/1517)*" Maddesi, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 5, Ankara 2002.
- Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, Çağrı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2006.
- Muhammed Hoca Şah b. Seyyid Hasan el-Aksarâyî [müstensih], *İlm-i Ferâiz*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, Nu. 42 Yu 7018/3. Yazmalar.gov.tr.
- Mustakîmzâde Süleyman Sa'deddîn Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2355, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayın No/32, Ankara 2000.
- MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Hekîm Nidâî, *Dürr-i Manzûm Yeni Bir Nüshası Üzerine Tıp, Dil ve Edebiyat İncelemesi*, hzl. Ayşe Semra Demir Akça-Gül Banu Duman-Muhittin Turan, Zonguldak Bilent Ecevit Üniversitesi Yayınları: No: 34, Ankara, 2020.

- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2005.
- Rıdâî Hasan b. Abdurrahmân, *Miftâhu's-Sa'âde (Şerh-i Kasîde-i Bürde)*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu. 3705.
- Rızâî Hasan b. Abdurrahmân Aksarâyî, *Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Nu. 41.
- SERİN, Rahmi, *Kasîde-i Bürde Şerhi, Havas ve Esrârı*, (bas. haz. Arif Pamuk), Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Seyyid Hasan Aksarâyî, *Miftâhu's-Sa'âdet Şerh u Nazmü'l-Kasîdeti'l-Bürde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (Mecmua içerisinde), Nu. 3337.
- Seyyid Hasan el-Aksarâyî, *Miftâhu's-Sa'âdet*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, İbn-i Mirza Koleksiyonu, Nu. 201.
- Seyyid Hasan Rızâyî ibn-i Abdurrahmân, *Kasîde-i Bürde Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, Nu. 259.
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık, “*Le'âlî'nin Kasîde-i Bürde Şerhi İle İlgili Bir İntihal*”, *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S.1, Ankara, Ss. 263-269,
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümele-ri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.
- Şemseddîn Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- ŞEN, Mustafa, “*Nüzhetü'l-Ebrâr El-Muttali' Li Esrâr-i'l-Ğaffâr Hasan Rızai El-Aksarayî*”, I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016, Aksaray-Türkiye, Ss. 607-618.
- TURAL, Hüseyin, *Arap Edebiyatında Aruz*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.
- TURAN, Muhittin, “*Hasan Rızâyî ve Kân-ı Ma'ânî İsimli Manzum Sözlüğü*”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall, p. 2939-2992, Ankara-Türkiye, 2012.

- TURAN, Muhittin, “*Hekim Nidâî'nin Dürr-i Manzûm Adlı Mesnevisinin Aksaraylı Hasan Rızâyî Tarafından Kaleme Alınan Yeni Bir Nüshası*”, I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Kültür, Tarih, Din, Medeniyet) Bildirileri, 27-29 Ekim 2016, Aksaray-Türkiye, Ss. 567-582.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2012.
- YARAN, Rahmi, *Arapça'da İ'râb*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.
- YAZAR, Sadık, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Dan. M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2011.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tuva Yayınları, İstanbul 2008.
- YILDIZ, Alim, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Kültür Serisi, Sivas 2010.
- YILMAZ, Ahmet, *Mecelletü'n-Nisâb Fihristi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 2000.
- YILMAZ, Ömer Faruk, *Belgelerle Osmalı Tarihi*, Osmanlı Yayınevi, C. 2, İstanbul 1999.
- YİĞİT, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008.
- YÜCEL, Yaşar-SEVİM, Ali, *Türkiye Tarihi, C.3*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 19991.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

A'raf Suresi, 170
Abdurrahman Efendi, 1, 2
Abidin Paşa Şerhi, 12
Âbidîn Paşa Şerhi, 14
Acem, 68, 86, 157
Adana, 2
Âd, 108
Add, 149, 157Âdem Ceyhan, 23
Adıyaman, 2
Afyon, ix, 2
Ahmed Muhammed Mustafâ, 25, 42
Akçağ Yayinevi, xvii
Aksaray, ix, xvii, xviii, 1, 2, 3, 6, 7, 21,
154, 221, 222, 223, 225, 226
Aksaray Kültür ve Turizm
Müdürlüğü Yayınları, xvii
Aksarâyî Hâc Efendîzâde, 45
Aksaraylı Abdurrahman Efendi, 1
Akyazı, 2
Âl, 24, 25, 34, 41, 45, 151, 161
Alaşehir, 2
Alem, 49, 158Ali, 23, 34, 161, 167,
222, 226
Âl-i 'Osmân, 34, 45
Âl-i abâ, 161
Âl-i İmrân Sûresi, 24, 25
Amasya, 2
Ankara, ix, 2, 4, 6, 7, 9, 10, 13, 16, 22,
23, 29, 34, 36, 221, 222, 223,
224, 225, 226
Ankaralı Hekim Nidâî, 6

Antakya, 2
Antalya, 2
Antep, 2
Arab, 68
Arabistan, 158, 163
Arapça, xviii, 3, 4, 6, 10, 12, 20, 32,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 152,
203, 222, 223, 224, 226
Ashâb, 151, 162
Ay, 82
Ayaş, 2
Azîz, 4, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 39, 42,
43
Aziz Mahmûd Hüdâyî, xvii, 1, 2, 4, 6,
38, 221

B

Bâcûrî, 10
Bahattin Kahraman, 15
Bahâü'd-dîn Vezîr, 43
Bahaüddin, 30
Bahr-i Basît-i Mahbûn, 35
Balat, 2
Bâlfîzâde Mustafa Efendi, 3
Bân, 49, 152, 163
Bayezid Camii, 10
Bedr, 131
Benî Özr, 159
Berâmûniye Medresesi, 3
Bilecik, 2
Bor, 2
Bursa, 2

Bûsirî, 11, 13, 14, 15, 19, 20, 23, 25,
27, 29, 31, 32, 40, 46, 224

Bür'e, 13, 14, 16

Bür'ü's-sekam, 15

Bürde, xvii, xviii, 5, 9, 10, 12, 13, 14,
15, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 30, 35,
36, 37, 38, 223, 224, 225

Bürde-i Şerîf, 16, 22

Bürdetü'l-Mimiyye, 13, 15

Bürdiyye, 15

Büreyde, 15

C

Câhiliyyet, 165

Cânib-i Kâzime, 47

Celvetî, 1, 2, 4, 5, 21, 31, 36, 39

Celvetî Tarikatı, 1

Celvetîlik, 5

Cûy-ı Rahmet, 7, 38, 222

Ç

çâr-yâr, 167

Çaykaralı Necati Seçilmişoğlu, 9

Çehâr-yâr, 167

Çorum, 2

D

Denizli, 2, 3

Devr-i Sultân ibn-i Sultân Hân

İbrâhîm, 34, 45

Diyarbakır, 2

Dûlâsî, 13

E

Ebubekir Sıddık Şahin, 9, 10, 12, 13,
14, 15, 18, 23, 35

Ehl-i Beyt, 25

Ehl-i Cennet Fenâyî Efendi, 36, 38

Ehl-i Fûrs, 85, 88

el-Bûsirî, 13, 46

Elest, 46, 158, 170

el-Kasîdetü'l-Bür'iyye, 16

El-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi

Hayrî'l-Beriyye, 14

el-Mahmûdiyye, 1, 21, 223

El-Mahmûdiyye Fî-Menâkıb-ı

Ricâlî'l-Bilâd, 6

el-Melikü'z-Zâhir Rükneddin

Baybars el-Bundukdârî, 29

Ereğli, 2

Es'ad Efendi, 20

F

Fahr-ı 'Âlem, 142

Fahr-ı Enbiyâ, 119

Fahru'l-verâ, 67, 125, 138, 147, 216

Fahru'r-rusûl, 116

Farsça, 7, 33, 203, 223

Farşlılar, 172

Fatıma, 161

Fûrs, 85, 172

G

Gafûrî Mahmûd Efendi, 36

Gülistân Şerhi, 7, 38, 222

Güneş, 180

H

Habîb-i Hak Muhammed, 69
 Habib-i Kibriya, 117, 120, 122
 Hac Konulu Bir Manzûme ve Diğer
 Manzûmeler, 7
 Hacerü'l-Esved, 183
 Hacı Efendizâde Seyyid Hasan
 Rızâyî ibni Abdurrahmân el-
 Aksarâyî, 1
 Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu,
 23
 Hâfız İsmail Nazîfî, 38
 Hak, 21, 58, 64, 69, 73, 74, 79, 81,
 88, 95, 96, 97, 107, 108, 109,
 110, 114, 124, 147, 148, 149,
 174, 189, 213
 Hak Te'âlâ, 148
 Hakk, vii, 62, 69, 70, 81, 93, 110,
 117, 120, 142, 157, 158, 170,
 176
 Halep, 2, 37
 Halîme, 103, 104
 Halvetî, 2
 Hama, 2, 37
 Hamideddîn-i Aksarâyî, 3
 Hamza, 103
 Harem-i Şerif, 176
 Harputî, 10
 Hasan, xviii, 3, 6, 7, 14, 21, 22, 23,
 33, 36, 38, 154, 161, 221, 222,
 223, 225, 226
 Hasan Fehmi Efendi, 14
 Hasan ibn-i Hâcî Abdurrahmân, 154
 Hasan Rızâyî, i, iii, iv, ix, xvii, xviii, 1,
 6, 7, 23, 33, 36, 38, 221, 222, 223,
 225, 226
 Hayru'l-beşer, 147
 Hayru'l-verâ, 68, 94, 116, 216

Hazret, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 31, 32,
 42, 43, 44, 45, 66, 67, 70, 72, 74,
 75, 76, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 86,
 92, 93, 94, 97, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 106, 110, 113,
 121, 126, 136, 137, 138, 142,
 143, 144, 145, 151, 222
 Hazret-i Fahr-ı Cihân, 136
 Hazret-i Hak, 32, 44
 Hazret-i Peygamber, 136, 151
 Hazret-i Şâh-ı Rusûl, 25, 42, 66, 67
 Herim, 145, 177
 Herim bin Sinân, 177
 Hıristiyanlar, 200
 Hint, 209
 Hira Dağı, 158
 Hoca Şah, 3, 224
 Hudâ, 27, 28, 32, 34, 42, 43, 44, 45,
 61, 67, 73, 74, 80, 84, 88, 92, 96,
 101, 119, 121, 152, 163, 178,
 213, 216
 Hulefâ-yi Râşidîn, 167
 Humus, 2, 37
 Huneyn, 131
 Hüdâyî, 4, 5, 6, 21, 36, 39, 223
 Hüseyin, 22, 161
 Hz. Ebûbekir, 167, 173
 Hz. Muhammed, 201, 208, 211
 Hz. Peygamber, 5, 14, 15, 19, 157

I

İlgın, 2

İ

İbn-i Mirza, 20, 225
 İbrahim Subaşı, 10
 İdlib, 2

İran, 172, 187, 207
 İranlı, 85, 157
 İrem, 108, 157, 182
 İshak Paşa Medresesi, 3
 İskender-i Zülkarneyn, 207
 İslam, xix, 10, 165, 167
 İstanbul, 2, 3, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 19,
 20, 21, 22, 23, 25, 29, 34, 36, 156,
 221, 222, 223, 224, 225, 226
 İstanbul Üniversitesi, 20, 23, 221,
 225, 226
 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,
 23
 İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler
 Kütüphanesi, 20
 İzâhu'l-Meknûn, 22, 23
 İzam, 47, 184
 İzmir, 2

K

Ka'b, 13, 14, 15
 Ka'b b. Züheyr, 13, 14, 15
 Kabe, 183
 Kadılık Merkezlerine Dair Bir
 Defter, 7
 Kadirî, 2
 Kâl ü Belâ, 158
 Karadeniz Bölgesi, 9
 Karaman, 2
 Kars, 2
 Kasîde, ix, xvii, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12,
 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24,
 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36,
 37, 38, 40, 46, 221, 222, 223, 225
 Kasîde-i Bânet Su'âd, 13, 15
 Kasîde-i Bere, 15
 Kasîde-i Bür'e, 14, 16

Kasîde-i Bürde, ix, xvii, 5, 6, 7, 9, 10,
 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22,
 23, 24, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 37,
 38, 40, 46, 221, 222, 223, 225
 Kasîde-i Bürde Şerhi, ix, 5, 6, 7, 12,
 15, 37, 46, 221, 222, 225
 Kasîde-i Bürde'nin Nazmen Şerhi ve
 Tercemesi, 24, 221
 Kasîde-i Bürdiye, 15
 Kasîde-i Büre, 15
 Kasîde-i Bürîre, 15
 Kasîde-i Zî-selem, 15
 Kasîdetü'l-Bürde, 10, 13, 15
 Kasîdetü'ş-Şeda'id, 15
 Kastamonu, 2
 Kâtip Çelebi, 13, 14, 16, 19, 224
 Kayseri, 2
 Kerîm, 111, 114, 115, 147
 Keşfü'z-Zünûn, 13, 16, 19
 Keşfü'z-Zünûn 'an esâmî el-kutûb
 ve'l-fünûn,, 13, 224
 Kırıkkale, 9
 Kırıkkale Çarşısı Camii, 9
 Kırşehir, 2
 Kitâb-ı Tuhfe-i Rızâyî, 7
 Konya, ix, 2, 3, 7, 15, 22, 221, 222,
 224, 226
 Kostantiniyye, 156
 Köprülü Kütüphanesi, 20, 223
 Kudüs, 192
 Kur'an, xxi, 25, 41, 162, 191, 195,
 226
 Kur'ân-ı Kerîm, 10, 17, 107, 108,
 109, 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 137
 Kuyucak, 2

L

Levh-i Mahfuz, 147
Leyle-i Mi'râc, 118

M

Ma'rifetü Tarîkatî'l-Kâdiriyye, 7
Mahmûdiyye, 6, 21, 23, 222
Mahmut Kaya, 10, 12, 13, 15, 16, 19
Malatya, 2
Manisa, ix, 2, 7, 222
Mardin, 2
Mecelletü'n-Nisâb, 22
Mecüc, 207
Medh-i Seyyid-i Kâ'inât, 5
Medh-i Seyyid-i Kevneyn, 5
Medh-i Seyyid-i Sekaleyn, 5
Medine, 47, 184, 185, 207
Mehmet Asım Bey Koleksiyonu, 20,
223
Mekke, 117
Melikü'z-Zâhir, 29, 30, 43
Memâlik-i Osmanıyye, 2
Memlük, 29
Mescid-i Aksâ, 117, 192
Mevlâ, 41, 94, 97, 100
Mevlid, 9
Mısırlı sûfî ve şair Muhammed b.
Saîd el-Bûsîrî, 15
Mısırlı şair İmam Bûsîrî, xvii
Miftâhu's-Sa'âde, ix, xvii, 7, 221,
222, 225
Milli Kütüphane, xxi, 20, 225
Milli Kütüphane Nüshası, xxi
Milli Kütüphane Yazmaları, 20
Muğlalı Şâhidî Dede, 33
Muhammed Bûsîrî, 26, 35, 42, 46
Muhammed Mustafa, 155

Muhammed Mustafâ, 67, 68, 71, 88,
105
Muhsin, 3
Muhsin Efendi, 3
Mustafâ, 82, 90, 92, 93, 97, 100, 123,
129, 144, 146, 147
Mustafa Çağırıcı, 6, 23
Müftü Ebû Saîd Efendi, 23

N

Nahl-ı Tûbâ, 29
Nasârâ, 74, 200
Nazilli, 2
Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân, 7,
222
Nebî, 14, 81
Necati Bey, 9
Niğde, 2
Niksar, 2
Nûşirevân-ı Âdil, 187
Nûzhetü'l-Ebrâr, 1, 3, 6, 223, 225
Nûzhetü'l-Ebrâr El-Muttalî' Li-
Esrârî'l-Gaffâr, 6
Nûzhetü'l-Ebrâr Min-Ehli'l-Esrâr, 6

O

Osman, 15, 21, 167, 225
Osman Tevfik, 15
Osmanlı, xvii, 7, 10, 16, 34, 37, 221,
222, 226

Ö

Ömer, ix, 10, 34, 167, 226
Özrî, 52, 159

P

Peygamber Aşkının Zirvesi
Miftâhu's-Sa'âde (Mutluluk
Anahtarı), xviii
Peygamber Efendimiz, 65, 66
Peygamberimiz, 13, 27, 28, 216

R

Rabbenâ, 34, 41, 45, 78, 204
Rahmi Serin, 12
Ramazân, 64
Resûl, 28, 43, 65, 66, 67, 71, 73, 74,
75, 76, 80, 82, 84, 95, 96, 97, 98,
122, 124, 135, 137, 138, 142,
144, 145, 146
Resûla'llâh, 119, 122, 147
Resulallah, 18, 69
Resûl-i Kâ'inât, 137
Rızâyî, xviii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 20, 21,
22, 23, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 46, 105, 152
Rızâyî'nin Şiirleri, 6

S

Sa'dü'd-dîn el-Fârîkî, 13
Sadık Yazar, 23
Sad-Kelime-i 'Alf Tercemesi, 7
Sakarya, 2
Salavât-ı Şerîfe Müte'allik Niyâz, 5
Sâve, 87, 88, 207
Sedd-i İskender, 103, 207
Sevr, 158
Seyyid Hasan, i, iii, iv, ix, xvii, 1, 3, 6,
7, 156, 221, 222, 223, 224, 225

Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî, ix,
xvii, 6, 7, 221, 222

Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî
Hayatı, Sanatı, Eserleri ve
'Miftâhu's-Sa'âde' Adlı Manzûm
Kasîde-i Bürde Şerhi, xvii
Seyyid Hüseyin el-Aksarâyî er-
Rûmî, 22

Seyyid Muhammed Hoca Şah, 3
Siddîk, 96

Sivas, 2, 36, 226

Somuncu Baba, 3

Sultan Baybars, 30

Sultan İbrahim, 34

Suriye, 2

Süleyman Çelebi, 9

Süleymaniye Kütüphanesi, 20, 23

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı
Mahmud Efendi, 20

Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i
Mirza Koleksiyonu, 20

Sünni, 27

Ş

Şâh-ı Cihân, 81, 82, 97, 105, 137,
142, 143

Şam, 182

Şeddad, 157, 182

Şerefü'd-dîn Ebi 'Abdu'llâh bin Sa'îd
ed-Devlâsî, 13

Şerh u Nazmü'l-Kasîdeti'l-Bürde, 24

Şerh-i Kasîde-i Bürde, 15

Şerh-i Kasîde-i Bürde Terceme-i
Mücmeli, 15

Şerh-i Tecelliyât-ı Ehl-i Cennet
Efendi, 6

Şeyh Hâmid-i Velî, 3

Şeyhülislam Es'ad Efendi, 2

T

Tâbi'în, 151, 211
 Tanrı, 63, 182
 Tecelliyât, 6, 38
 Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen
 Şerhi, 6
 Tezkire, 5, 6, 21, 22
 Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-
 Nâdimîn, 6, 21, 225
 Tezkiretü's-Sâlikîn, 1, 6, 21, 222,
 225
 Tire, 2
 Tuhfe, 6, 33
 Tuhfetü'l-Kudât, 7, 222
 Tuhfetü'l-Menâzil Fi'l-Menâsik, 7
 Tuhfetü'l-Menâzil ve Tuhfetü'l-
 Huffâz, 7
 Tuhfetü'l-Menâzili'l-Ka'be, 7
 Türk, ix, xviii, xix, 7, 9, 11, 20, 23, 24,
 34, 35, 36, 38, 221, 222, 223, 226
 Türk Dil Kurumu, xix
 Türkçe, ix, xxi, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14,
 15, 18, 19, 21, 23, 24, 32, 33, 35,
 36, 37, 38, 40, 41, 223, 224, 225
 Türkîce, 32, 44
 Türkiye Diyanet Vakfı, xix, 13, 223,
 224

U

Uhud, 131, 158
 Urbân, 152, 160

Urfa, 2

Ü

Üsküdar, 4, 36, 223
 Üzr, 159

V

Vezir Bahâü'd-din, 13
 Vezir Bahaüddin, 30

Y

Yecüc, 207
 Yemen, 91, 157, 159, 182
 Yûnus, 92
 Yunus Emre, 4, 39

Z

Zâkirzâde Abdullah Efendi, 36
 Zile, 2
 Zilhicce, 39
 Zî-Selem, 46
 Züheyr, 145
 Züheyr, 10, 13, 16, 145, 177, 220
 Züheyr bin Ebî Sülmâ, 177, 220